

**STRACH
Z NEZNÁMEHO
FEAR OF THE
UNKNOWN**

**STRACH
Z NEZNÁMEHO
FEAR OF THE
UNKNOWN**

**GOETHE
INSTITUT**

OBSAH / CONTENT

4	Jana Binder, Lenka Kukurová Úvod / Introduction	
8	Lenka Kukurová Strach z neznámeho / Fear of the Unknown	
36	Michal Hvorecký Na Slovensku ma najprv považovali za Cigána. Faisalov útek z Afganistanu a nový život v Bratislave / In Slovakia They Thought I Was a Gypsy at First. Faisal's Escape from Afghanistan and His New Life in Bratislava	
48	Mohamed S. Hasna, Milan Kováč, Jozef Lenč, Laco Oravec, Daniel Pastirčák Rozhovor o kresťanstve a islame / A Discussion on Christianity and Islam	
84	Richard Gregor Krátke historické ukotvenie spoločensky angažovaného umenia poslednej dekády / Brief Remarks on the Historical Context of Socially Engaged Art of the Last Decade	
112	Jana Cviková Migrácia ako (umelecký) proces / Migration as (an Artistic) Process	
120	Zuzana Uličianska Nevďačná cudzinka. Rozhovor s Irenou Brežnou Zuzana Uličianska Ungrateful Foreigner: Interview with Irena Brežná	
138	Rozhovor so Zuzanou Številovou z Ligy za ľudské práva / Interview with Zuzana Številová from Human Rights League Slovakia Kam ísť? / Where to go?	
180	Berthold Franke Angst. To nie je nemecké slovo / Angst. Not a German word	

Vydavateľ / Publisher:
Goethe-Institut, Bratislava 2016
Prvé vydanie / First Edition
Texty / Texts by: Jana Binder, Jana Cviková,
Berthold Franke, Richard Gregor, Michal Hvorecký,
Lenka Kukurová, Zuzana Uličianska
Editorka / Editor: Lenka Kukurová
Preklad / Translation: John Minahane, Magdalena Mullek
Dizajn / Design: Stano Masár

ISBN 978-80-972591-2-9

ÚVOD

INTRODUCTION

JANA BINDER, LENKA KUKUROVÁ

V poslednom desaťročí boli milióny ľudí vo svete donútené z dôvodu vojnových konfliktov, porušovania ľudských práv alebo extrémnej chudoby opustiť svoje domovy a pokúsili sa nájsť lepší život v inej krajine. Niektorí z nich sa rozhodli vydať na cestu do Európy. Medzinárodné spoločenstvo čelilo v dôsledku pokračujúcej vojny v Sýrii v rokoch 2015 a 2016 podľa údajov OSN jednej z najväčších utečeneckých a migračných kríz od druhej svetovej vojny. Po absolvovaní nebezpečnej cesty cez more do Grécka a do EÚ sa utečenci začali objavovať na tzv. Balkánskej ceste v krajinách hraničiacich so Slovenskom. Táto skutočnosť bola čoskoro zneužitá mnohými politikmi v celej Európe pre populistické ciele. V danom čase prišli vtedajší riaditeľ Kunsthalle Bratislava Juraj Čarný a hlavný kurátor Richard Gregor s návrhom zorganizovať výstavu súčasného umenia zameranú na utečeneckú tému. Cieľom bolo využiť umeleckú výstavu ako platformu pre vzájomný dialóg v slovenskej spoločnosti. Goetheho inštitút, Nadácia Heinrich Böll Stiftung a ďalší partneri spoločne pomohli realizovať bohatý sprievodný program.

Výstava bola pripravovaná v turbulentných časoch krátko pred parlamentnými voľbami na Slovensku. Protiutečenecký diskurz a vyvolávanie strachu zohrávali dôležitú úlohu v predvolebných kampaniach takmer všetkých politických strán. Obavy z utečencov a predovšetkým z moslimských utečencov boli všadeprítomné napriek skutočnosti, že v krajine takmer žiadni utečenci neboli. V roku 2015 Slovensko udelilo azyl len ôsmim ľuďom a zariadenia pre žiadateľov o azyl v krajine boli viac-menej prázdne. Slovensko bolo v nedávnej histórii konfrontované s oveľa vyššími počtami utečencov v dôsledku vojny v bývalej Juho-slávii alebo v Čečensku. Nikdy predtým však nebola migrácia príčinou takého veľkého strachu a nenávisťi. Parlamentné voľby sa konali niekoľko dní po začiatku výstavy a ich výsledkom bol vstup pravicových extrémistov do parlamentu.

Tento vývoj potvrdil potrebu otvoreného dialógu založeného na skúsenosti a stretnutiach so „skutočnými ľuďmi“, či už s utečencami alebo s ľuďmi, ktorí im pomáhajú. K výstave bol zorganizovaný sprievodný program pre čo najširšiu verejnosť a pre utečencov, s utečencami a o utečencoch. V spolupráci s partnermi a neziskovými organizáciami sa konali prednášky, kurzy kreslenia, stretnutia, varenie a ďalšie aktivity. Vzdelávacie oddelenie Kunsthalle Bratislava zorga-

In the last decade millions of people around the world took the decision to leave or flee their home due to armed conflict, human rights deprivations or extreme poverty in order to find a better life in another country. Some of them decided to go to Europe. Because of the ongoing war in Syria in 2015 and 2016 the international community was facing one of the biggest refugee and migration crises since the Second World War according to the UN.

After a dangerous over-sea journey to Greece and to the EU refugees started to appear in countries bordering Slovakia on the so-called "Balkan-route". All over Europe, this reality was soon misused by many politicians pursuing populist goals. In this situation Juraj Čarný, former director of Kunsthalle Bratislava, and Richard Gregor, former chief curator, came up with the proposal of organizing a contemporary art exhibition focused on the refugee issues. The idea was to use an art-exhibition as a platform for a mutual dialogue within Slovak society. The Goethe-Institut, the Heinrich Böll Stiftung and other partners soon joined the efforts and helped to realize a rich accompanying program.

The exhibition was prepared in turbulent times, just before parliamentary elections in Slovakia. The anti-refugee discourse and encouragement of fear played a decisive role in the election campaigns of nearly all political parties. A fear of refugees (and Muslim refugees in particular) was present everywhere, even though there were hardly any refugees in the country. In 2015 the country gave asylum to only eight people. The centers for asylum seekers in Slovakia were rather empty. In recent history Slovakia was confronted with much larger amounts of refugees as a result of the wars in former Yugoslavia or in Chechnya. Never before had the idea of immigration been such a trigger for fear and hatred. Parliamentary elections which took place a few days after the exhibition opening resulted in right-wing extremists gaining seats in the parliament.

This development showed the need for an open dialogue, based on experiences and encounters with "real people" like refugees or with people who help them. A program was prepared for the broad public and for refugees, in cooperation with refugees, and about refugees. Lectures, drawing workshops, meetings, cooking events, etc. were organised, working together with non-governmental organisations. The educational department of Kunsthalle Bratislava organized programs for teachers and schools, which provided the rare possibility of meeting and communicating with refugees and thus attempted to turn "the unknown" into "the known". In the beginning of 2017 the exhibition was reinstalled in a modified version in NTK Gallery in Prague. On this occasion the art collective Grandhotel Cosmopolis from Germany was part of the exhibition's program.

nizovalo programy pre učiteľov, učiteľky a školy. Tieto programy poskytli zriedkavú možnosť stretnutia a komunikácie s utečencami a pokúsili sa zmeniť „neznáme“ na „známe“. Začiatkom roka 2017 bola výstava reінštalovaná v pozmenenej verzii v Galérii NTK v Prahe. Súčasťou pražského programu bol umelecký kolektív Grandhotel Cosmopolis z Nemecka.

Táto publikácia predstavuje umelecké diela z výstavy *Strach z neznámeho*, no okrem toho sa zameriava aj na sprievodné témy výstavy: napríklad na migráciu z Československa pred rokom 1989, porozumenie medzi náboženstvami, humanizovanie utečeneckej a azylovej politiky a podobne. Vystavujúci umelci a umelkyne sa vyjadrujú k tomu, ako prekonať strach z neznámeho. Tzv. utečenecká kríza býva často diskutovaná v perspektíve bezpečnosti a ekonomiky. Publikácia k výstave rovnako ako samotná výstava sa pokúša pokúša predstaviť inú perspektívu – perspektívu solidarity a empatie.

Jana Binder je riaditeľkou Goetheho inštitútu na Slovensku.

Lenka Kukurová je kurátorkou a aktivistkou.

This publication introduces art works from the exhibition *Fear of the Unknown*. More than that it is a reader on the related topics of the exhibition: migration from Czechoslovakia before 1989, inter-religious understanding, re-humanizing refugees and asylum-politics and so on. Exhibiting artist comment on their proposals of how to overcome the fear of the unknown. The “refugee crisis” is often spoken of in terms of security and economics. This reader, as the exhibition, proposes another perspective – the one of solidarity and empathy.

Jana Binder is director of Goethe-Institut Slovakia.

Lenka Kukurová is curator and activist.

Dan Perjovschi
zo série *For the moment* / from *For the Moment* series (2015)
kresba, tlač / drawing, print

STRACH Z NEZNÁMEHO FEAR OF THE UNKNOWN

LENKA KUKUROVÁ

Fenomén strachu z neznáameho, ktorý sa objavuje v názve výstavy, do značnej miery určuje podobu verejnej diskusie týkajúcej sa utečenectva. Skúsenosť kontaktu s inými kultúrami je pre krajiny východnej Európy nová a neznáma. Na vzájomné spoznávanie nebol doposiaľ dostatok času, stojíme iba na začiatku vzájomného dialógu. Napätie v spoločnosti nevzniká na základe reálnych skúseností, ale väčšinou na základe sprostredkovaných obrazov a tvrdení. K ľuďom, ktorí do Európy prichádzajú v núdzi, sa v dôsledku toho veľká časť verejnosti nestavia ako k skutočne „neznámym“, ale ako k reprezentantom stereotypných predstáv o tej-ktorej skupine. Výstava *Strach z neznáameho* a jej sprievodný program sa pokúsili prekonať bariéru nekomunikácie.

Umenie poskytuje platformu, kde je možné otvoriť závažnú spoločenskú tému v symbolickej rovine bez čierneho-bielej polarizácie. Umelci a umelkyne nevystupujú ako odborníci na utečeneckú problematiku, no vyjadrujú svoje subjektívne pocity a názory a dostávajú sa do dialógu s názormi publika. Ambíciou umeleckého spracovania je rozhovor človeka s človekom. V umení je možné vyhnúť sa zjednodušeniu na abstrahované „dobro“ a „zlo“ a zamerať sa na predstavy a vízie. Výstava môže byť miestom, kde sa môžu všetci rozprávať bez toho, aby debatu vyhrali. Výstavou a sprievodným programom sme sa pokúsili vytvoriť priestor na zastavenie, zamyslenie a zbavenie strachu. Zároveň bol cieľom výstavy humanistický apel. Utečenecká kríza nie je len problémom ľudí na úteku, ale je zároveň hodnotovou krízou našej spoločnosti. Nestojí mimo nás, ale sme jej súčasťou. Je však dôležité si uvedomiť, že sme aj súčasťou jej možného riešenia.

Fenomén strachu bol zvolený pre výstavu zaoberajúcu sa utečeneckou témou vo východoeurópskej realite symbolicky. Popisuje zvláštnu a nelogickú situáciu, v ktorej vládnu protiutečenecké nálady takmer bez prítomnosti utečencov a v ktorej je prítomná islamofóbia bez prítomnosti moslimov. Okrem týchto strachov je u inej časti ľudí badateľný strach zo vzrastajúceho rozdelenia spoločnosti, nárastu populizmu a pravicového extrémizmu a z vytrácania sa demokratických princípov. Strach sa stal sociologickým špecifikom doby, no je možno zároveň emóciou, ktorá všetkých spája.

Výstava *Strach z neznáameho* je site-spezifická v zmysle reakcie na svoju dobu, geografický kontext i konkrétne politické udalosti. Konceptia výstavy

The phenomenon of fearing the unknown, which appears in the title of the exhibition, determines to a large extent the form of public discussion about refugee issues. The experience of contact with other cultures is new and unknown to Eastern European countries. We are only at the beginning of our mutual dialogue as there still has not been enough time to establish a proper relationship. It is not experience that contributes to the tension within society, but rather reproduced images and statements. As a result, a large part of the public often does not relate to those who come to Europe in distress as genuine “unknowns”, but rather as representatives of stereotypical perceptions of a particular group. The *Fear of the Unknown* exhibition and its accompanying program tried to overcome the barrier of a lack of communication.

Art provides a platform on which it is possible to open a fundamental social topic on a symbolic level without any black and white polarisation. The artists are not experts on the refugee issue; they express their personal feelings and opinions and confront them with those of the audience. The aim of the artworks is to create dialogue between people. Art enables us to avoid simplification limited to “the good” and “the bad” and to focus on imagination and visions. The exhibition can be the place where all can speak without anybody winning a debate. The exhibition and accompanying program tries to create space for pausing, reflecting, and the banishing of fears. At the same time, the aim was a humanistic appeal. The issue of the refugee crisis is not just a problem of people fleeing their homes, but it is also a value crisis of our society. It is not unconnected with us; rather we are part of it. It is important to realize that we are also, however, part of its possible solution.

The phenomenon of fear was chosen for an exhibition dealing with the theme of refugees in the real setting of Eastern Europe as a symbol. “Fear of the Unknown” describes the strange and illogical situation where anti-refugee moods prevail even though there is scarcely any presence of refugees, and where Islamophobia is present though Muslims are not. Apart from these fears, among a different section of people there is a palpable fear of the growing division in society, the growth of populism and right-wing extremism, and the disappearance of democratic principles. Fear has become a sociological specific of the time, but at the same time it may be the emotion that unites all.

Fear of the Unknown is a site-specific exhibition, in the sense of a response to its time and geographical context and to specific political events. The concept of the exhibition expresses an anchoring in historical time and place. Most of the artworks were produced directly

vyjadruje ukotvenosť v historickom čase a priestore. Väčšina umeleckých diel vznikla na základe kurátorského oslovenia priamo pre výstavu. Vystavujúci umelci a umelkyne veľmi intenzívne vnímajú situáciu a nálady v spoločnosti a reagujú na ne. Politické a kritické témy sa pritom v ich tvorbe objavujú dlhodobo, čo znamená ich zvýšenú citlivosť na spoločenské hrozby. Aktuálnosť výstavy zviazaná s konkrétnou situáciou na jednej strane prináša politický a kritický apel. Na druhej strane môžu byť niektoré diela s odstupom času nečitateľné, zároveň ich však bude možné vnímať ako dokument svojej doby.

Vystavené diela domácich i zahraničných umelcov a umelkyň sa zaoberajú utečencami, no aj naším vzťahom k nim. Diela sa nedotýkajú len problematiky súčasnej utečeneckej krízy, ale aj tém s ňou úzko spojených. Niektoré diela majú formu umeleckých reportáží, niektoré vznikali v spolupráci s utečencami a utečenkyňami alebo s ľuďmi, ktorí s nimi pracujú. Časť diel vyzýva k zamysleniu, iné sú ostrým vyjadrením protestu.

Prvok aktuálnosti zdôrazňuje inštalácia Kateřiny Šedej s názvom *2016* alebo séria diel Dana Perjovschého s názvom *For the Moment*. Šedá svojou inštaláciou kladie otázku týkajúcu sa hodnôt humanizmu v krízovej situácii. Perjovschi v brilantnej skratke komentuje postavenie utečencov, náš pohľad na nich i postoje Európskej únie. Obe diela pritom pracujú s presahom z umeleckej do verejnej roviny – dielo Kateřiny Šedej je hlavným vizuálom propagačných materiálov k výstave a jedno z Perjovschého diel je distribuované formou plagátu. Komunikácia formou silných vizuálnych symbolov vyvoláva reakcie u širokej škály publika.

Nespochybniteľná moc symbolov, ktorá však môže byť zároveň deštruktívna, je zrejmá z videa Artura Žmijevského s názvom *Oni* (2007). Diskusia založená na výtvarných symboloch tu vyúsťuje do polarizácie postojov a nemožnosti kompromisu. Dielo pripomína skutočnosť, že všetci účastníci diskusie môžu byť potenciálnymi agresormi. Skrytým, ale aj priamym násilím sa zaoberajú videá Žmijevského a Rafa, ktoré vznikli v Nemecku krátko po založení hnutia Pegida v zime roku 2015.

S dokumentárnou rovinou súvisí dielo Tomáša Rafa, táto rovina je však zámerne zrelativizovaná. Rafa predstavuje súbor dokumentárnych fotografií, ktoré vznikli v čase príchodu veľkého množstva ľudí na hranice EÚ a vyzýva divákov k vytvoreniu ich

for the exhibition, as a result of the curatorial invitation. The exhibiting artists perceive the situation, and the moods in society, very intensively, and they offer their own response. Political and critical themes have been appearing in their work over a long time, and so they have a heightened sensitivity to social threats. In its topicality, bound up with the particular situation, the exhibition on the one hand voices a political and critical appeal. On the other hand, while some of the works may become illegible with the passage of time, they may nonetheless be perceived as documents of their period.

The exhibited artworks by domestic and foreign artists focus on refugees and as well on the way we approach them. The artworks do not only talk about the issue of today's refugee crisis but also about other closely related topics. Some of the artworks have the form of art reportage, some were created in cooperation with refugees or people working with them. Some of the artworks call for reflection, while others express a sharp protest.

The element of topicality is emphasised in Kateřina Šedá's installation entitled *2016* and in a series of works by Dan Perjovschi, *For the Moment*. Šedá's installation poses a question about the values of humanism in a crisis situation. In a brilliantly terse form, Perjovschi comments on the status of refugees, our view of them, and the attitudes of the European Union. Both works operate with an overlap from the artistic to the public sphere: Kateřina Šedá's work is the main promotional visual for the exhibition, while one of Perjovschi's is distributed in poster form. The use of powerful visual symbols evokes responses from a wide spectrum of the public.

The undeniable power of symbols, which may also be destructive, is apparent from Artur Žmijevski's video *They* (2007), where a discussion on visual art symbols culminates in a polarisation of attitudes and the impossibility of compromise. The work recalls the reality that all participants in discussion may be potential aggressors. Hidden and direct violence are addressed in the videos by Žmijewski and Rafa, which were created in Germany shortly after the establishment of the Pegida movement in 2015.

Tomáš Rafa's work is documentary, but it deliberately relativises the documentary level. Rafa presents a set of documentary photos which were taken when a large number of people arrived at the EU's borders, and he challenges viewers to create titles for them. With this interpretive move by the viewer, the reportage becomes a sociological probe. Artistic treatment of documentary material appears in several artworks. Resonating in Anna Witt's work is a comparison of the

Kateřina Šedá
2016 (2016)
inštalácia / installation

názvov. Týmto interpretačným diváckym vstupom sa z reportáže stáva sociologická sonda. Umelecké spracovanie dokumentárneho materiálu sa objavuje vo viacerých dielach. V diele Anny Witt rezonuje porovnanie súčasnosti s dobou, keď svet rozdeľovala železná opona a mnohí ľudia z východnej Európy sa stali utečencami. Witt sprítomňuje historickú paralelu, na ktorú sa akoby zabudlo. Mandy Gehrt vo svojom diele stavia do protikladu fotografie z putovania cestovateľov Zikmunda a Hanzelku a neutešenú realitu dneška. Dielo tematizuje pozitívne, na exotike založené vnímanie týchto oblastí v minulosti a negatívne predstavy prevažujúce v prítomnosti. V druhom diele Mandy Gehrt sa objavujú „domáce“ dokumentárne fotografie interiérov, ktoré sú jedinou zachovanou spomienkou na domov v zničenom sýrskom meste. V diele Zahry Hassanabadi, ktorá má za sebou utečeneckú skúsenosť, je spracovaný dokument vo forme artefaktu – telefónnych kariet, ktoré plnia symbolickú funkciu a s odstupom času referujú ku konkrétnej historickej dobe a aj k osobnej histórii.

Príbehy utečencov sa objavujú v dielach Tobiasa Zieloneho a Daniely Krajčovej. Zieloneho fotografie utečencov žijúcich v Nemecku sú doplnené príbehmi afrických autorov a autoriek. Daniela Krajčová sa dlhodobo venuje téme azylantov na Slovensku, jej diela vznikajú na základe umeleckej spolupráce s utečencami a utečenkami. Dielo Birgit Rüberg začalo vznikať roku 2009 a pozostáva z textilných materiálov nájdených na ostrove Lesbos. Utečenecká téma a problémy azylantov boli pre umelcov dôležité už pred tým, než dlhodobo neriešená situácia prerástla do krízy.

Ján Triaška a Olja Triaška Stefanović sa zamýšľajú nad zneužívaním označenia „migrant“. Viacerí z vystavujúcich majú skúsenosť s migráciou, ktorá je bežnou súčasťou globalizovaného sveta. Rasovú čistotu obyvateľstva národných štátov spochybňuje dielo Martina Piačeka. Tému strachu z inakosti v psychologickej rovine otvára inštalácia Pavlíny Fichty Čiernej, ktorá sa zaoberá empatiou. Ďalšie autorkine dielo vyzýva ku kritickému mysleniu a k opatrnosti v prijímaní „zrejmych“ faktov. V kresbách Ota Hudeca sa objavuje téma exportu zbraní a spoluzodpovednosti za ozbrojené konflikty.

Mnohé z diel zameriavajú svoju pozornosť nielen priamo na utečeneckú tému, ale na reakcie na ňu a jej vnímanie nezainteresovaným publikom, kde zohrávajú

present with the period when the world was divided by the Iron Curtain and many people from Eastern Europe became refugees. Witt acquaints us with a historical parallel which appears to have been forgotten. Mandy Gehrt contrasts photos from the travels of Zikmund and Hanzelka with the cheerless reality of today. The work thematises the positive (based on the exotic) perception of these regions in the past and the negative ideas prevailing currently. A further work by Mandy Gehrt features “homemade” documentary photos of interiors, which are the only preserved memories of home in a ruined Syrian town. Zahra Hassanabadi, who has a refugee background, is using documentary in the form of artefact: telephone cards, which now only serve a symbolic function and with the passage of time refer to a particular historical age and also to personal history.

Refugees' stories can be found in the artworks by Tobias Zielony and Daniela Krajčová. Zielony's photos of refugees living in Germany are accompanied by stories written by African authors. Daniela Krajčová has been focusing for a long time on people seeking asylum in Slovakia. Her artworks are created on the basis of artistic cooperation with refugees. In 2009 Birgit Rüberg began to produce her work, which consists of textile materials found on the island of Lesbos. The refugee theme and the problems of asylum-seekers were important for the artist even before the situation, so long unresolved, culminated in a crisis.

Ján Triaška and Olja Triaška Stefanović explore a misuse of the term “migrant”. The majority of the exhibiting artists have had some experience with migration, which has become a common constituent of the globalised world. The artwork of Martin Piaček disputes the racial purity of the inhabitants of nation states. An installation by Pavlína Fichta Čierna broaches the theme of fear of otherness on a psychological level; her artwork is focused on empathy. In another artwork the artist is calling for critical thinking and caution in receiving “evident” facts. Drawings by Oto Hudec raise the topic of arms export and co-liability for armed conflicts.

Many of the works focus attention not directly on the refugee theme but on how it is perceived and responded to by uninvolved public, where prejudices play their part. Responses by the public in the Czech Republic to the theme of helping refugees are captured in works by Eliška Vrbová and the comics author TOY_BOX. Vrbová's videos are a concentration of the most common reactions to the refugee issues by random passers-by. A selection of the population is thematised in Alena Foustková's *Czechia for the Czechs* and in Oliver Ressler's video *Right of Passage*. The New

Tomáš Rafa
Bez názvu / S názvom /
Without Title / With Title (2015)
séria fotografií, detail / photography series, detail

svoju rolu predsudky. Reakcie verejnosti v Českej republike na tému pomoci utečencom zachytávajú diela Elišky Vrbovej a komixovej autorky TOY_BOX. Vrbovej videá sú koncentráciou najčastejších reakcií náhodných okoloidúcich na utečeneckú tému. Selektovanie obyvateľstva tematizuje dielo Aleny Foustkovej *Čechy Čechom*, ale aj video Olivera Resslera *Právo prechodu*. Dielo umeleckej skupiny Nová večnosť sa vyjadruje k neslobode v utečeneckých táboroch, no i k pochybným hodnotám neoliberalizmu. Na slovenskú situáciu reagujú Radovan Čerevka a Kristián Németh. Čerevka rozvíja tému žaloby Slovenska na EÚ, ktorá sa týka utečeneckých kvót, a Németh sa zaoberá otázkou kresťanských hodnôt.

Vybrané umelecké diela reagujú všeobecnejšie na hrozbu populizmu založenú na vyvolávaní strachu a podnecovaní nenávisť. Diela Janky Duchoňovej sa týkajú strachu a paranoje v spojitosti s inými kultúrami. Varovanie pred radikalizáciou spoločnosti a zneužívaním nacionalistickej rétoriky prinášajú diela Olivera Resslera, Jána Triaška a Maria Chromého. Ilona Németh v diele *V4* komentuje vytrácanie solidárnych myšlienok a idealizmu z východoeurópskej politiky. Politické udalosti v globalizovanom svete ilustruje skupina Nová večnosť v diele *Sousedé* ako krízu susedstva.

S veľkým záujmom širokého publika sa vo výstave stretávali diela orientované interaktívne alebo zážitkovo – na aktívnom zapojení divákov sú založené diela Aleny Foustkovej, s momentom zážitku pracujú diela Lukáša Houdka a Ota Hudeca. Foustková ponúka možnosť výberu z prezentovaných hodnotových postojov. Houdkova inštalácia je simuláciou klaustrofobického zážitku transportu v prepravnom kontajneri, Hudecovo dielo tematizuje moment vylúčenia a diskrimináciu, ktorú si mnohí z návštevníkov prekvapujúco vyskúšali prvý raz v živote. Zážitkovým spôsobom sú komponované tiež aktivity umeleckého kolektívu Grandhotel Cosmopolis, ktorý vo výstave vytvoril miesto stretávania a zrealizoval spoločné varenie, workshopy a koncerty.

Hoci spomenuté diela sa na prvý pohľad venujú primárne téme utečenectva, pri bližšom pohľade na ne sa otvárajú nové roviny a diela prezentujú komplexnú štruktúru tém a vzťahov. Kurátorský koncept výstavy bol z dôvodu komunikácie so širokou verejnosťou zúžený na jednu nosnú tému. Autonómia umeleckých diel je tu zámerne relativizovaná. Kurátorské zarámovanie diel zdôrazňuje jednu líniu ich čítania, ktorá

Eternity art group makes a statement on the lack of freedom in refugee camps and also on the dubious values of neoliberalism. The situation in Slovakia is considered by Radovan Čerevka and Kristián Németh. Čerevka looks at the topic of a legal trial of Slovakia against the EU in connection with refugee quotas and Németh focuses on the theme of Christian values.

Selected artworks respond in a more universal form to the threat of populism, generated by evoking fear and stimulating hatred. Artworks by Janka Duchoňová talk about fear and paranoia in relation to other cultures. Warnings against social radicalisation and misuse of nationalistic rhetoric can be found in the artworks by Oliver Ressler, Ján Triaška and Mario Chromý. Ilona Németh's video *V4* comments on the disappearance of solidarity and ideals from the political reality in Eastern Europe. The art group New Eternity compares political development in a globalized world to the crisis of a neighbourhood.

Works based on interaction or direct experience aroused great interest among visitors. Alena Foustková's creations require the viewer's active involvement, while those of Lukáš Houdek and Oto Hudec work with a moment of experience. Foustková offers an opportunity to select from the attitudes and values presented. Houdek's installation simulates the claustrophobic experience of transport in a container. Hudec's work addresses the moment of exclusion and discrimination, which many of the visitors surprisingly experienced for the first time in their lives. The activities of the Grandhotel Cosmopolis art collective were likewise composed in an experiential mode. The collective created a gathering place in the exhibition and realized collaborative cooking, workshops and concerts.

Although at first glance the above-mentioned works are primarily devoted to the theme of refugees, when one looks more closely new levels open up within them and they present a complex structure of themes and relationships. The curatorial concept of the exhibition was deliberately confined to one theme, in the interests of communicating with a broad public. Here the autonomy of the artworks is intentionally relativised. Curatorial framing lays the emphasis on one line of reading, but it is not the only thread going through these works and is not even constantly present in them. With the passage of time the line of reading may change and may even acquire further topicality. Such was the case, for example, with Ján Triaška's *Leader*, which at the time of its production (2013) was conceived as a warning against the growth of neo-Nazism in Slovakia. But with the success of Marian Kotleba's party in the elections (and its entry into parliament just a few days after the exhibition opened

TOY_BOX
Hate (2016)
kombinovaná technika na papieri /
combined technique on paper

však nie je jediná a nie je ani konštantná. V priebehu času sa môže meniť, dokonca získavať na aktuálnosti. Takáto situácia vznikla napríklad pri inštalovaní diela Jána Triašku *Vodca*, ktoré bolo vzhľadom k dobe vzniku (v roku 2013) zamýšľané ako varovanie pred nárastom neonacizmu na Slovensku, no s presadením sa strany Mariana Kotlebu vo voľbách (a vstupom do parlamentu pár dní po otvorení výstavy v Bratislave) sa dielo zmenilo na otvorené vyjadrenie protestu na pôde štátnej inštitúcie.

Inštalovanie oboch výstav na pôde štátnych inštitúcií (Kunsthalle Bratislava a Galéria NTK v Národnej technickej knižnici v Prahe) tvorí dôležitú časť konceptu výstavy v zmysle politického postoja. S prostredím štátnych kultúrnych inštitúcií je tu pritom narábané ako s priestorom verejným – do priestorov sa neplatí vstupné a prostredníctvom sprievodných programov sú výstavy otvorené širokej škále divákov. V prípade Národnej technickej knižnice ide o priestor, ktorý nenavštevuje tradičné galerijné publikum, ale cieľová skupina ľudí s technickým vzdelaním, ktorá podľa prieskumov verejnej mienky býva v ČR vyhodnocovaná ako najmenej otvorená inakosti. Na tejto štátnej pôde odznievajú k vládnej politike otvorene kritické postoje (čo je v súčasnosti stále menej možné v Maďarsku alebo v Poľsku). Dôležitou súčasťou koncepcie výstav je tiež konkrétny presah do aktivistickej a politickej roviny v podobe spolupráce na kampaniach neziskových organizácií v rámci sprievodných programov.

Špecifickou situáciou, ktorá vznikla pri inštalovaní výstavy v Bratislave aj v Prahe, bola súvislosť s ďalšími medzinárodnými umeleckými výstavami v týchto mestách, ktoré reagovali na podobnú tému: *Prízraky spoločensky mŕtvych* (tranzit.sk, kurátor: Christian Kravagna), *Universal Hospitality 2* (Futura, MeetFactory, kurátori/ky: Edit András, Birgit Lurz, Ilona Németh, Wolfgang Schlag) a *Aj Wej-wej: Zákon cesty* (kurátori: Jiří Fajt, Adam Budak). Spoločný sprievodný program poskytol bázu na vzájomnú komunikáciu o stratégiách a o umeleckých a kurátorských prístupoch, no aj na zdôraznenie spoločenskej relevancie tém, ktorými sa výstavy zaoberali. Vizualne umenie s politicky angažovaným odkazom tu zarezovalo ako dôležitá platforma pre verejnú diskusiu i ako svedomie spoločnosti v problematickej dobe.

in Bratislava), the work has been transformed into an open expression of protest uttered on the premises of a state institution.

The installation of both exhibitions in state institutions – Kunsthalle in Bratislava and the NTK Gallery in National Library of Technology in Prague – forms an important part of the concept of the exhibition in terms of political attitude. State cultural institutions provide a setting which is treated as a public space: there are no entry fees and through their accompanying programmes the exhibitions are open to a broad spectrum of viewers. In the case of the National Library of Technology, the space is visited not by a traditional gallery public but by a target group of people with technical education, which, according to Czech public opinion surveys, is judged to be the least open to otherness. On these state premises openly critical attitudes are expressed towards state politics (which at present is increasingly impossible in Hungary or Poland). An important part of the exhibition's concept is the specific overlap with the activist and political level in the form of collaboration in campaigns by non-profit organisations via the accompanying programmes.

A specific situation occurred when the exhibitions were installed in Bratislava and Prague – at the same time other art exhibitions in those cities were responding to a similar theme: *Ghosts of the Civil Dead* (tranzit.sk, curator: Christian Kravagna), *Universal Hospitality 2* (Futura, MeetFactory, curators: Edit András, Birgit Lurz, Ilona Németh, Wolfgang Schlag) and *Ai Weiwei: Law of the Journey* (curators: Jiří Fajt, Adam Budak). A common accompanying programme provided a basis for communication on strategies and artists' and curators' approaches, while also emphasising the social relevance of the themes the exhibitions were addressing. Visual art with a politically engaged message resonated here as an important platform for public discussion as well as the conscience of society in a problematic time.

Sprievodný program pre deti s využitím diela Dana Perjovschého *Plný dom* vo forme plagátu. / Accompanying program for children using artwork of Dan Perjovschi *Full House* in form of a poster.

KATEŘINA ŠEDÁ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Väčšinou nad tým nepremýšľam, ale snažím sa niečo robiť. Vo svojich dielach sa totiž snažím prekonať nielen vlastný strach, ale aj strach iných. Strach pre mňa nikdy nie je motívom. Keď tvorím, tak sa ne-smiem ničoho báť, ani pracovať so žiadnou emóciou strachu. V okamihu, keď sa tam vyskytne, je niečo zle. Strach mi neumožňuje konať. A ja sa snažím urobiť úplne všetko, čo chcem a prekonať vlastné hranice.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“For the most part I don't think about that, I try to do something. Which is to say, in my works I try to overcome not just my own fear but that of others. Fear is never a motif for me. When I'm creating I must not be afraid of anything and I must not even work with any fearful emotion. At the moment when it emerges there's something wrong. Fear leaves me unable to act. And I am trying to do absolutely everything that I want and to overcome my own limits.”

Kateřina Šedá
2016 (2016)
s. / p. 19
objekt / object
s. / p. 20-21
Inštalácia / installation

Dielo autorka vytvorila ako kombináciu detskej perinky a záchranej vesty, vesty sú určené pre deti od 0 do 3 mesiacov.

The artist created the art work as a combination of swaddling clothes and lifejackets, they are designed for children in the age from 0 to 3 months.

MARIO CHROMÝ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Dnešná doba je charakteristická silným názorovým rozdelením spoločnosti. Globálne znechutenie z vládnutia tzv. „elity“ a nástup sociálnych sietí spôsobili nárast popularity rozličných konšpiračných prúdov. Podnecuje to politický extrémizmus, ktorého jednou z hlavných tém je práve utečenecká kríza. Tá sa v posledných dvoch rokoch stala v Čechách a na Slovensku problémom číslo jeden aj napriek tomu, že sa u nás sa utečenci takmer nevyskytujú. Nedostatok informácií, jednostranné mediálne výstupy a zámerné politické hecovanie vyvolalo u časti spoločnosti obavy zo straty bezpečnosti a osobného komfortu. Ak vynecháme nedostatok súcitu a pomerne nekresťanskú reakciu na utrpenie ľudí, najväčším problémom zostáva paradoxne neinformovanosť. Umenie v tejto situácii prináša do diskusie kreatívny pohľad s pomerne širokým záberom. Môže tému sledovať rôznou optikou, má schopnosť ju odľahčiť a pritiahnúť tú časť spoločnosti, ktorá by sa inak o problém nezaujímala. Veľmi dôležitá je tiež občianska angažovanosť samotných umelcov. To je jasný signál pre verejnosť, že umelecká scéna nestojí mimo a je schopná reagovať.“

s. / p. 23
Mario Chromý
Rodina na pochode / Family on the March (2012)
objekt / object
Zo zbierky zberateľa Milana Dobňáka /
Courtesy of Milan Dobňák Collection

Autor reaguje na mainstreamizáciu rasizmu. Inšpiráciou boli akcie, na ktorých bežní občania pochodujú bok po boku pravicových extrémistov.

The author is reacting to mainstream-ization of racism. Inspiration were events, where ordinary citizens are marching alongside right-wing extremists.

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“One feature of the present time is the striking division of opinion in society. A global exasperation with the rule of the so-called “elite”, and the availability of social networks, has boosted the popularity of various conspiracy-minded trends. This has stimulated political extremism, and one of its main themes is precisely the refugee crisis. During the past two years that has become problem number one in the Czech Republic and Slovakia, despite the fact that there are scarcely any refugees to be seen in our two countries. Lack of information, one-sided media presentations and targeted political agitation have brought out fears of a loss of security and personal comfort in part of society. If we leave aside the insufficient compassion and the relatively unchristian response to people’s suffering, the greatest problem remains, paradoxically, that people are uninformed. Art brings a creative viewpoint and a relatively wide scope of vision into the discussion. It can pursue the theme with a varied perspective; it is capable of lightening the theme and attracting that part of society which would otherwise take no interest in the problem. Very important also is the civic engagement of the artists themselves. That is a clear signal to the public that the art scene is not standing apart and is able to respond.”

s. / p. 24-25
Mario Chromý
*Nočná mora suseda Vomáčka /
Nightmare of Neighbor Vomáčka* (2017)
inštalácia / installation

Umelec zobrazuje katastrofickú inváziu „votrelcov“, ktorí vyliezajú zo spacích vakov vo forme závitkov.

The artist is depicting a catastrophic invasion of “aliens” coming out of sleeping bags in the form of cocoons.

TOMÁŠ RAFA

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Strach z neznámeho som prekonal tak, že som išiel na miesta, kde som mohol ľudí utekajúcich pred vojnou stretnúť, komunikovať s nimi a pomôcť. Zaznamenané videá som zdieľal na sociálnych sieťach ako krátke reportáže z utečeneckých táborov pre širokú verejnosť. Protiutečenecké propagačné videá sú zmesou vizuálnych poloprávdy a dezorientovaný divák automaticky prijíma všetky informácie ako pravdivé. Z toho vychádza strach, ktorý môžeme prekonať napr. osobným kontaktom s rodinami na úteku v táboroch. Stratili sme verejný priestor, ktorý ovládol strach a ultrapravicový populizmus. V týchto časoch je dôležité, aby umelci začali vo svojich aktivitách reflektovať ohrozenie základných demokratických hodnôt a svoje výstupy zdieľať tak, aby oslovili čo najviac divákov. Treba povedať jasné nie intolerancii, rasizmu a xenofóbii.“

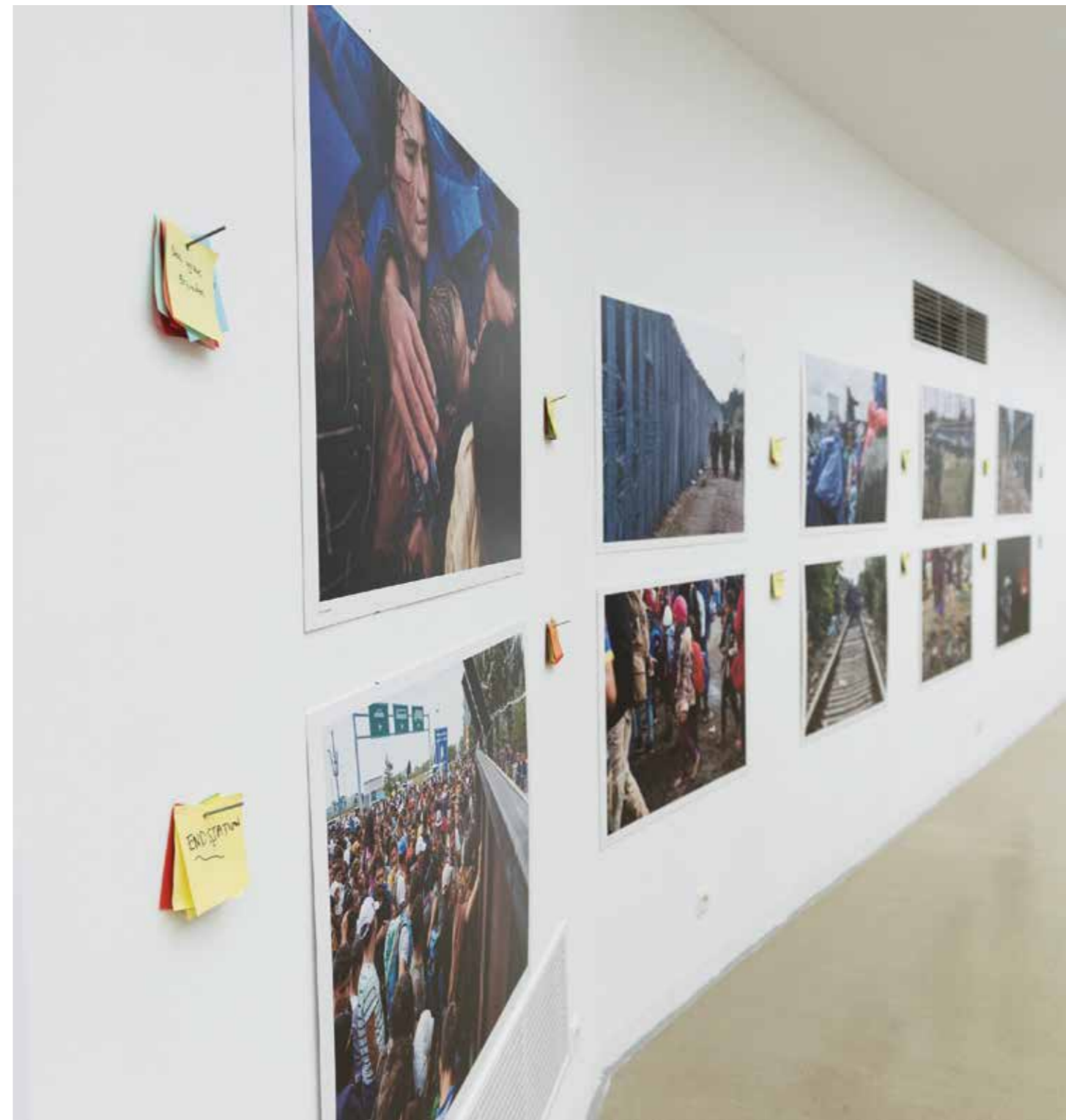
*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“I overcame fear of the unknown in this way: I went where I could meet, communicate with and help people fleeing from war. I recorded videos which I shared on social networks as brief reports to the wider public from the refugee camps. Anti-refugee propaganda videos are a mix of visual half-truths, and the disoriented viewer automatically accepts all information as truthful. It's from this that fear results, and we can overcome the fear, for example, with personal contact with refugee families in the camps. We have lost the public space, which has been taken over by fear and ultra-right-wing populism. In times like these it's important that artists begin to reflect on the threat to basic democratic values in their activities and that they share these initiatives so as to address the greatest possible number of viewers. We must say a clear no to intolerance, racism and xenophobia.”

s. / p. 27-31
Tomáš Rafa
Bez názvu / S názvom / Without Title / With Title (2015)
séria fotografií, interaktívna inštalácia /
photography series, interactive installation

Fotografie utečencov pochádzajú z leta a jesene roku 2015 z hraničných krajín EÚ. Autor zrelativizoval dokumentárnu rovinu a vyzval divákov zúčastniť sa na dopovedaní názvu a zmyslu záberov.

Photographs of refugees are from the summer and autumn of 2015 from bordering EU countries. Rafa relativised the documentary aspect and urged the audience to participate in the interpretation of the meaning of his photos.

ARTUR ŻMIJEWSKI

Artur Żmijewski
Oni / Them (2007)
 video, 26'30"
 Zo zbierky autora a Galérie Peter Kilchmann /
 Courtesy of the artist and Peter Kilchmann Gallery

Video je záznamom výtvarného workshopu organizovaného umelcom. Strelí sa na ňom ľudia rozdelení do štyroch skupín podľa svojho politického presvedčenia. Ako platforma pre interakciu tu slúžia vizuálne symboly.

The video documents an art workshop by the artist. Participants were divided into four groups according to their political beliefs. Visual symbols serve as a platform for interaction.

Artur Żmijewski
Cudzińec / Stranger (2015)
video, 11'51''

Tomáš Ráfa
*Protesty hnutí Legida a anti-Legida v Lipsku /
Legida and Anti-Legida protests in Leipzig* (2015)
video, 8'29''

Videá Žmijewského a Ráfa pochádzajú z januára 2015, keď v Nemecku začalo silnieť proti-islamské a nacionalistické hnutie Pegida. Video Artura Żmijewského je záznamom workshopu, ktorý sa konal v Galérii súčasného umenia v Lipsku a zaoberal sa témou násillia. Účastníci workshopu v sérii diskusií a skupinových performatívnych akcií skúmali skryté, či menej skryté násillie prítomné v človeku a v medziľudských vzťahoch. V čase konania workshopu sa v Lipsku a aj v iných mestách Nemecka konali demonštrácie proti aj na podporu migrantov. Demonštrácie zachytil vo videu Tomáš Ráfa. Obe videá spája rovnaký časový a geografický kontext, no zatiaľ, čo jedno je introspektívnu reflektívnu sondou, druhé zaznamenáva živelnosť politických akcií vo verejnom priestore.

The videos by Żmijewski and Ráfa were created in January 2015, when anti-Islamic and nationalistic movement Pegida began to grow stronger in Germany. Video of Arthur Żmijewski is a documentation of the workshop, which was held at the Museum of Contemporary Art Leipzig and dealt with the theme of violence. Workshop participants were involved in a series of performative actions and they were examining hidden or less hidden violence in individuals and in interpersonal relationships. At the same time demonstrations against and in support of migrants were organized in Leipzig and in other German cities. The demonstrations are documented in the videos by Tomáš Ráfa. Both videos are connected in time and geographic context. The first video is an introspective and reflective probe, while the other records the spontaneity of political actions in the public space.

NA SLOVENSKU MA NAJPRV POVAŽOVALI ZA CIGÁNA

**FAISALOV ÚTEK Z AFGANISTANU
A NOVÝ ŽIVOT V BRATISLAVE**

IN SLOVAKIA THEY THOUGHT I WAS A GYPSY AT FIRST

**FAISAL'S ESCAPE FROM AFGHANISTAN
AND HIS NEW LIFE IN BRATISLAVA**

MICHAL HVORECKÝ

V novembri 2015 som sa na neformálnej uvítacej večeri pre utečencov v bratislavskom Goetheho inštitúte spoznal s Faisalom Ahmadom Kamalim. Tadžik zo severu Afganistanu ma prekvapil svojou dobrou slovenčinou, ktorú zvládol za necelé dva roky. Pomáhali sme si aj jeho skvelou angličtinou a útržkovitou ruštinou. Odvtedy sa občas stretávame a rozprávame sa o jeho krajine, ktorú som mal možnosť navštíviť, o jeho neľahkom živote u nás, aj o tom, čo znamená stratiť domov a žiť ďaleko od svojich najbližších.

Faisal je Herati, pochádza zo západoafganského Heratu. Tretie najväčšie mesto v ťažko skúšanom štáte má zhruba toľko obyvateľov ako hlavné mesto Slovenska a označuje sa aj ako „afganský Dubaj“. Starodávny a historický Herat leží na strategickom mieste blízko Iránu a Turkménska. Od siedmeho storočia sa tam ako hlavné náboženstvo presadil islam.

Faisal sa narodil v roku 1997. Tadžikovia patria k perzsky hovoriacim národom a pôvodne boli Iránci. Označenie Tadžikovia definitívne presadili Sovieti, príslušníci tohto etnika sa v minulosti sami nazývali Farsí alebo „Dehkon“, čo voľne znamená „sedliak“ – ako protiklad voči nomádom. Dnes tvoria asi pätinu obyvateľov Afganistanu.

Až do invázie NATO do Afganistanu v auguste roku 2003 prežíval Faisal relatívne šťastné detstvo. Žil s rodičmi v rodinnom dome so záhradou a patrilo k vyššej meštianskej vrstve. Okrem vzdelania hralo v rodine významnú úlohu náboženstvo. Viackrát denne chodieval s otcom do mešity. Učil sa angličtinu, navštevoval základnú školu. Jeho brat predával autá a už 18 rokov žije v Európe, má holandské občianstvo a býva striedavo v Nemecku a Holandsku. Faisalov otec pracoval ako policajt, mama bola učiteľka. Obaja rodičia mu však počas vojny zahynuli. Zostal sirota. O smrti rodičov nechcel rozprávať a ja som to rešpektoval. Odvtedy ho vychovávala stará mama, o ktorej rozpráva s veľkou láskou. Toho roku, 2016, však osemdesiatročná zomrela.

Po invázii NATO sa život v Herate a okolí výrazne zmenil. Hlavne na vidieku pribudli únosy z bohatých rodín, ktorými si Taliban privyrába na svoju činnosť a za drahé výkupné potom nakupuje zásoby a zbrane. Objavili sa sporadické teroristické, najmä bombové útoky. Rozšírila sa atmosféra neistoty a strachu. Množila sa strelba na mesto z diaľky, z pozícií gerilových radikálnych povstalcov aj ataky samovražedných atentátnikov.

I met Faisal Ahmad Kamali in November of 2015 at an informal welcome dinner for refugees at the Goethe Institute in Bratislava. Faisal, a Tajik from northern Afghanistan, surprised me with his command of Slovak, which he had acquired in less than two years. His excellent English and his broken Russian also aided our communication. Since then we've been getting together from time to time, talking about his country, which I've had the opportunity to visit, about his difficult life in Slovakia, and about what it means to lose one's home and live far away from those he cares about most.

Faisal comes from the city of Herat in western Afghanistan. The third-largest city in a country that has been through many trials, Herat has roughly the same number of inhabitants as the capital of Slovakia and gets referred to as the “Afghani Dubai.” This ancient and historical city lies in a strategic location near Iran and Turkmenistan. Since the seventh century, Islam has been the predominant religion there.

Faisal was born in 1997. Tajiks belong to the group of Persian-speaking peoples who originated in Iran. Tajik was a label forced by the Soviets; in the past, people of this ethnicity referred to themselves as Farsi or “Dehqon,” which loosely translates to “farmer,” in contrast to nomads. Today they constitute about one fifth of the Afghan population.

Until the NATO invasion of Afghanistan in August of 2003, Faisal had been enjoying a relatively happy childhood. He lived with his parents in a single-family home with a yard, and belonged to the upper merchant class. Besides education, religion played an important role in the family. He used to go to the mosque with his father several times a day. He studied English and attended elementary school. His brother sold cars and has been living in Europe for eighteen years; he is a Dutch citizen and alternates living between Germany and the Netherlands. Faisal's father was a policeman and his mother a teacher. Both of his parents died during the war. He became an orphan. He didn't want to talk about the death of his parents, and I respected that. He was raised by his grandmother, and he speaks about her with great affection. She passed away this year at the age of 80.

Life changed significantly in Herat and the neighboring areas after the invasion. There was an increase in kidnappings from wealthy families, especially in the countryside. The Taliban used these to raise money for its activities, and the high ransoms went toward buying weapons and supplies. There were sporadic terrorist attacks and bombings. An atmosphere of fear and uncertainty spread. The city was shot at from a distance, from the positions of radical guerilla fighters, and there were more frequent suicide attacks.

Stará mama Faisala prehovorila na útek do Európy. Najprv sa mu z vlasti odísť nechcelo. Má rád svoje mesto, svoju krajinu. No presvedčila ho, že pre jeho bezpečnosť a budúcnosť bude lepšie odísť. Navyše, už tam žije jeho brat a viacerí bratrancov.

Faisal tvrdí, že stará mama na jeho odchod minula skoro všetky rodinné úspory. Pašerákovi zaplatila za prísľub, že ho dopraví až do Nemecka. Na cestu sa vydal, keď mal štrnásť rokov. Vedel, že existuje Československo, ale nemal ani šajn, čo si pod tým názvom predstaviť. Odletel aj s kamarátom do Kábulu a pokračoval autom do Tadžikistanu. Absolvovali nebezpečnú cestu cez Kunduz, kde vtedy vládol Taliban. Rizikóvanú hranicu prekročili cez most na rieke Pyandzh.

V Dušanbe, hlavnom meste Tadžikistanu, zostali 15 dní. Potom pokračovali lietadlom do Ruska, do Moskvy. Po mesiaci príprav odcestovali na Ukrajinu a mieriť ďalej na západ. Čoraz bližšie k hranici Európskej únie sa cesta menila na nočnú moru. Faisala okradli o všetky zvyšné peniaze, o počítač aj mobil. Navyše, v nebezpečnom teréne v Karpatoch si zlomil nohu. Na ďalší postup musel zabudnúť. Prevádzka ho dopravil naspäť do Moskvy, kde ho čakalo šesť mesiacov liečby a nových príprav. Za ten čas sa obstojne naučil jazyk.

Aj na druhý pokus sa Karpaty ukázali byť najťažším úsekom cesty. Šesť dní putoval v zime bez jedla po hustých lesoch a padal od vyčerpania. Šiel so skupinou siedmich ľudí, hlavne Tadžikov, jeden manžel-ský pár putoval aj s trojročnou dcérou. Noci boli veľmi temné a hrozne studené. Zablúdil aj prievozník, ktorý im sľúbil, že ich dostane na Slovensko. Nakoniec Faisal hranicu úspešne prekročil v Poloninách.

V pohraničnej dedinke skupinu zbadali policajti. Manželov s dcérou zadržali, no Faisala pustili, mysleli si, že je slovenský cigán, spomína si so smiechom. A nestarali sa oňho. Prihlásil sa na úrade pri Humennom. Poskytli mu tlmočníka z jazyka dari.

Faisal najprv odmietal požiadať o azyl na Slovensku, za každú cenu chcel ísť až do Nemecka. No tlmočník mu poradil, aby neriskoval. Inak by mu v prípade zamietnutia hrozila deportácia mimo Európskej únie.

Neuverili mu vek, urobili mu testy a hneď mu pridali tri roky. Doteraz sa s tým nevie zmieriť. Hneď po príchode prudko zostarol. 27 dní zostal v tábore v Humennom, kde absolvoval zdravotné prehliadky a pokračoval v pohovoroch o azylovom konaní. Premiestnili ho do Opatovskej Novej Vsi pri maďarskej

Faisal's grandmother persuaded him to escape to Europe. At first he didn't want to leave his homeland. He likes his hometown and his country. But she managed to persuade him that for his safety and his future it would be best to leave. Moreover, his brother and several of his cousins already lived there.

Faisal claims his grandmother spent almost the entirety of the family savings on his departure. She paid the smugglers for a promise they'd get him all the way to Germany. He was fourteen when he started the journey. He knew there was such a place as Czechoslovakia, but he had no clue what that meant. He and a friend flew to Kabul, and from there they drove to Tajikistan. They made the dangerous trip through Kunduz, where the Taliban were in power at the time. They made it across the dangerous border via a bridge on the Panj River.

They stayed in Dushanbe, the capital of Tajikistan, for fifteen days. Then they took a plane to Moscow. After a month of preparations they left for Ukraine and intended to go west from there. As they neared the border of the European Union, their journey turned into a nightmare. All of Faisal's money, his laptop, and his cell phone were stolen. To make matters worse, he broke his leg in the dangerous terrain of the Carpathian Mountains. He had to forget about going any further. The smuggler took him back to Moscow, where he spent the next six months healing and making new preparations. During that time he learned to speak passable Russian.

On the second try the Carpathian Mountains once again turned out to be the hardest part of the journey. Faisal walked for six days without food through dense forests, and kept falling down from exhaustion. He was traveling with a group of seven people, mostly Tajiks; one couple had their three-year-old daughter with them. The nights were very dark and extremely cold. Even the man who had promised to get them to Slovakia got lost. In the end Faisal successfully crossed the Slovak border in Poloniny National Park.

In the small border town, the group was spotted by police. The couple and their daughter were detained, but Faisal was released. He recalls with laughter how they thought he was a Slovak Gypsy, so they left him alone. He presented himself at an office near Humenné. He was offered a Dari interpreter.

At first Faisal refused to seek asylum in Slovakia; he wanted to get to Germany at all costs. But the interpreter advised him not to risk it. If his request got denied, he would be facing deportation out of the European Union.

The officials didn't believe him when he told them how old he was, so they tested him, and three years were added to his age. He still can't come to terms with

hranici. Tábory pre utečencov Slovenská republika zámerne stavala pri hraniciach, aby migranti radšej čím skôr ušli do iných krajín, aby ich mali takpovediac poruke.

Faisalovi prvýkrát ponúkli kurz slovenčiny, ale vtedy ešte odmietol. So Slovenskom svoju budúcnosť spájať nechcel, mal plnú hlavu Nemecka. Využil však psychologické aj sociálne poradenstvo, pretože upadol do depresii. Nudil sa, nemohol nič robiť ani nikam chodiť. Napokon situácia dospela tak ďaleko, že sa rozhodol znova utiecť.

that. Immediately upon arrival he aged significantly. For twenty-seven days he remained at the refugee camp in Humenné, where he underwent medical examinations, and had more interviews in connection with his asylum application. Then he was moved to Opatovská Nová Ves near the Hungarian border. Slovakia purposefully built its refugee camps near borders, in order for the migrants to run away easily to other countries, so that the borders would be within reach.

When Faisal was offered a Slovak language course for the first time, he refused it. He didn't want to tie himself to Slovakia; his head was filled with Germany.

Faisal z Afganistanu sa na výstave v Kunsthalle Bratislava zúčastňoval komentovaných prehliadok. V inštalácii Daniely Krajčovej rozprával o jej workshopoch pre žiadateľov o azyl. / Faisal from Afghanistan was taking part in guided tours in Kunsthalle Bratislava. In the installation of Daniela Krajčová he was talking about her workshops for asylum seekers.

Autobusom sa dopravil do Bratislavy, pokračoval do Viedne a zamieril lacným busom do Nemecka. Pri Passau ho však zaskočila nočná colná kontrola. Samozrejme, nemal doklady. Na 41 dní skončil v mníchovskom väzení. Basa natvrdo. Keby vtedy na Slovensku nepožiadal o azyl, deportovali by ho s veľkou pravdepodobnosťou naspäť do Afganistanu.

Takto ho vrátili iba na Slovensko. Spočiatku z toho bol celkom zronený. Znova mu zamietli azyl a nedostal ani doplnkovú ochranu. Opäť ho na deväť otupných mesiacov zavreli do Opatovskej Novej Vsi. Sociálna pracovníčka mu však oznámila dobrú správu – jeho prípad sa dostal k Lige za ľudské práva. Advokátky predložili jeho žiadosť na Krajský súd v Košiciach, tam ju však zamietli. Žiadosť postúpili na Najvyšší súd SR.

Ďalších šesť mesiacov strávil v Rohovciach. Tam sa cítil lepšie. Každý týždeň smel tábor opustiť a ísť niekam na výlet. Konečne trocha spoznával krajinu, v ktorej sa ocitol. A páčila sa mu čoraz viac. V tom období sa dozvedel, že spor na Najvyššom súde vyhral. Ten deň považuje za svoj dodnes najšťastnejší na Slovensku. Dostal doplnkovú ochranu, pretože jestvujú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený hrozbe bezprávia.

Napokon mu dali aj pracovné povolenie. Konečne mal nádej, že si zarobí a postaví sa na vlastné nohy. Dlho ho však nikam nechceli zobrať do roboty, lebo nemal kompletne doklady. Nakoniec ho zamestnala agentúra, ktorá zháňa lacných pracovníkov pre elektronický závod v Šuranoch. No za tri mesiace driny na montážnej linke mu nezaplatili ani cent, jednoducho ho o mzdu okradli. Našiel si lepší džob v sklade vo švédskom nábytkárskom obchode, kde vykladal tovar na regály.

Roku 2015 začal chodiť do školy, do ôsmeho ročníka ZŠ. Neuznali mu nič, ani jeden školský ročník. Takže sympatický, slušný, vďačný a bystrý chalan chodí na základnú školu medzi žiakov o polovicu mladších ako on. Trápia ho tam vybranými slovami a splývavou výslovnosťou a pravidelne mu dávajú päťky z diktátov.

Dnes ako deviatak musí chodiť najmä na skúšky. Pomáha mu Cirkev bratská aj mnohí jednotlivci. Niekoľko mesiacov žil v internáte na Mokrohájskej ulici, potom v hroznej ubytovni na okraji mesta spolu s robotníkmi, ktorí tam po nociach chľastajú, keď si on potrebuje robiť domáce úlohy. Sprevádzal návštevníkov aj po výstave Strach z neznámeho v Kunsthalle,

But he did make use of the psychological and social counseling, because he was suffering from depression. He was bored, he couldn't do anything or go anywhere. Finally the situation got to the point where he decided to run away again.

He took a bus to Bratislava, continued to Vienna, and then hopped on a cheap bus to Germany. But near Passau he was caught off guard by a nighttime customs check. Of course, he didn't have any papers. He ended up in a Munich prison for forty-one days. Hard jail time. If he hadn't previously petitioned for asylum in Slovakia, he would most likely have been deported back to Afghanistan.

As it was, he was returned to Slovakia. At first he was very downcast because of it. His request for asylum was denied again, and he wasn't granted supplementary protection either. He was locked up for nine more dreary months in Opatovská Nová Ves. But a social worker gave him some hope – his case had been picked up by the Human Rights League. Attorneys had presented his application to the regional court in Košice, but it was denied. They then moved the case up to the Supreme Court of the Slovak Republic.

Faisal spent the next six months in Rohovce. He felt better there. He was allowed to leave the camp once a week and take a trip. Little by little he was starting to get to know the country where he had landed. And he liked it more and more. One day he found out he had won the case at the Supreme Court. He still considers that day his happiest day in Slovakia. He was also granted supplementary protection, because there was serious reason to believe that if he returned to his country of origin he would face injustice.

In the end he was also granted a work permit. He finally had a chance to make some money and stand on his own two feet. But for a long time no one wanted to employ him, because his documents were incomplete. Eventually he got picked up by an agency which searches out inexpensive labor for an electronics factory in Šurany. But he didn't receive a cent for his three months of assembly-line drudgery; they simply robbed him of his pay. After that he found a better job in a warehouse of a Swedish furniture store where he stocked shelves.

In 2015 Faisal went back to school, at the eighth-grade level. None of his previous studies were recognized, not a single grade. As a consequence, this likeable, decent, appreciative, and sharp guy attends elementary school with students half his age. His teachers torture him with rules about when to write i or y and how to assimilate vowels, and they frequently fail him on dictation tests.

Now as a ninth grader he mostly has to take exams. The Church of the Brethren is helping him, as are many

kde mu príležitosť poskytol Juraj Čarný. Faisal už hovorí obstojnou nemčinou. S kolegami v Goetheho inštitúte sme sa rozhodli, že mu poskytneme štipendium na jazykový kurz. Už druhý trimester chodí dvakrát týždenne na nemecký jazyk, úroveň A 1.2, no rýchlo sa zlepšuje, takže už spolu aj šprechujeme.

Spoznal medzičasom veľa nových ľudí a mnohí sa stali jeho priateľmi. Pomáhali mu, napríklad, keď sa neprijemne zranil po úraze na bicykli na bratislavských Palisádach. Sníva o normálnom, pokojnom živote a chce študovať. Chodieval do divadla, na prechádzky pri Dunaji, do fitka dvíhať činky. Každý deň číta na nete perzské noviny, zvedavý na novinky o Herate a Afganistane. Snaží sa nemyslieť na domov často, aby mu nebolo príliš smutno. Musí sa pozerieť do budúcnosti, vie, že Afganistan je, žiaľ, ešte stále nebezpečná krajina.

Nedokáže pochopiť, čo pácha na Blízkom východe Islamský štát, podľa neho to nemá s náboženstvom nič spoločné. Na Slovensku nie je ani jedna mešita, preto občas chodieval aspoň do moslimskej modlitebne na Obchodnej ulici.

Faisalov boj so slovenskou byrokraciou sa ešte nekončí. Každé dva roky si musí žiadať o predĺženie doplnkovej ochrany. O svojom úteku a novom živote rozpráva už aj na verejných debatách od Bardejova až po Malacký. 2. mája 2016 ho v Prezidentskom paláci prijal Andrej Kiska.

V lete ho v Bratislave navštívili brat a strýko. Pricestovali za ním z Nemecka. Faisal sa ešte celkom nevzdal svojho sna dostať sa tam, no teraz, keď už pozná situáciu a okolnosti, uvedomuje si, že vonkom nebude ľahké dostať sa tam legálne. V Bratislave našiel nový domov a raduje sa z toho.

Vždy sa poteším, keď ho stretnem. V knižnici, kde pracujem, si robieva domáce úlohy. Napriek všetkému, čo za svoj krátky život prežil, patrí k najveselším ľuďom, akých poznám. Verím, že tu zostane a som presvedčený, že v živote ešte niečo dokáže. Zo srdca mu v tom držím palce.

Michal Huorecký je spisovateľom.

individuals. For several months he lived in a student dormitory on Mokrohájska Street, then in a terrible workers' dormitory at the edge of town, where the lodgers spent their nights drinking while he was trying to get his homework done. He worked as a tour guide at the exhibit "Fear of the Unknown" at the Kunsthall, an opportunity given to him by Juraj Čarný.

He now also speaks passable German. My colleagues at the Goethe Institute and I decided to offer him a stipend for language study. This is his second semester attending German classes twice a week at the A 1.2 level, and he's making great progress, so we get to sprechen with each other too.

Faisal has met a lot of people, and he has become friends with many of them. They helped him when he had a serious injury from a bicycle accident in Bratislava's Palisades. He dreams about a normal, peaceful life, and he wants to study. He goes to the theater, takes walks along the Danube, and lifts weights at the gym. Every day he reads Persian newspapers on the web, hoping to find news about Herat and about Afghanistan. He tries not to think about his home too much though, to keep from being too sad. He has to look toward the future, and he realizes that, unfortunately, Afghanistan is still a dangerous country.

He can't understand the atrocities that Islamic State is committing in the Middle East, and in his mind it has no connection to religion. There isn't a single mosque in Slovakia, which is why he at least goes to the Muslim prayer room on Obchodná Street once in a while.

Faisal's fight with Slovak bureaucracy isn't over yet. Every two years he has to request a renewal of his supplementary protection. He speaks about his escape and about his new life at public events from Bardejov to Malacký. On May 2nd, 2016, he met with the Slovak President Andrej Kiska at the Presidential Palace.

Over the summer his brother and uncle visited him in Bratislava. They came to see him from Germany. Faisal hasn't given up completely on his dream of making his way there, but now that he's familiar with the situation and its difficulties, he realizes it will not be easy to get there legally. He has found a new home in Bratislava and he's happy about that.

It's always a pleasure to run into him. He does his homework at the library where I work. In spite of everything he has been through during his short life, he is one of the most cheerful people I know. I believe he'll stay here, and I am certain he'll make it far in life. I wish him that from the bottom of my heart.

Michal Huorecký is a writer.

DANIELA KRAJČOVÁ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Spomeňme si na zvedavosť a túžbu dozvedieť sa a objavovať všetko nové, ako keď sme boli ešte deti. Pozorne počúvajte a dívajte sa okolo seba. Zabudnite na predkladané myslenie a postupy, ale snažte sa vždy vytvoriť si vlastný názor. Vystúpme z pohodlia a naučeného stereotypu, prekonajme samých seba, tešme sa zo života.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Let’s remember the curiosity we had when we were still children, the desire to get to know and to discover everything new. Let’s listen and look attentively all around us. Let’s forget about prescribed thinking and attitudes, rather let’s always try to create our own opinion. Let’s abandon the comfort of the learned stereotype, let’s surpass our own selves, let’s delight in life.”

s. / p. 43
Daniela Krajčová
*Slovenčina pre žiadateľov o azyl /
Slovak for Asylum Seekers (2010)*
video, 10'24''

Vídeo vzniklo v spolupráci so žiadateľmi o azyl na Slovensku. Ich kresby sú súčasťou animácie, ktorá vypovedá o realite života v pobytovom zariadení.

This video was made in cooperation with asylum seekers in Slovakia. Their drawings are part of the animation. The animated video depicts the reality of life in the asylum facility.

s. / p. 44-45
Daniela Krajčová
Zo série Mapy / From the series Maps (2016)
kresba a tlač na plátne / drawing and printing on canvas

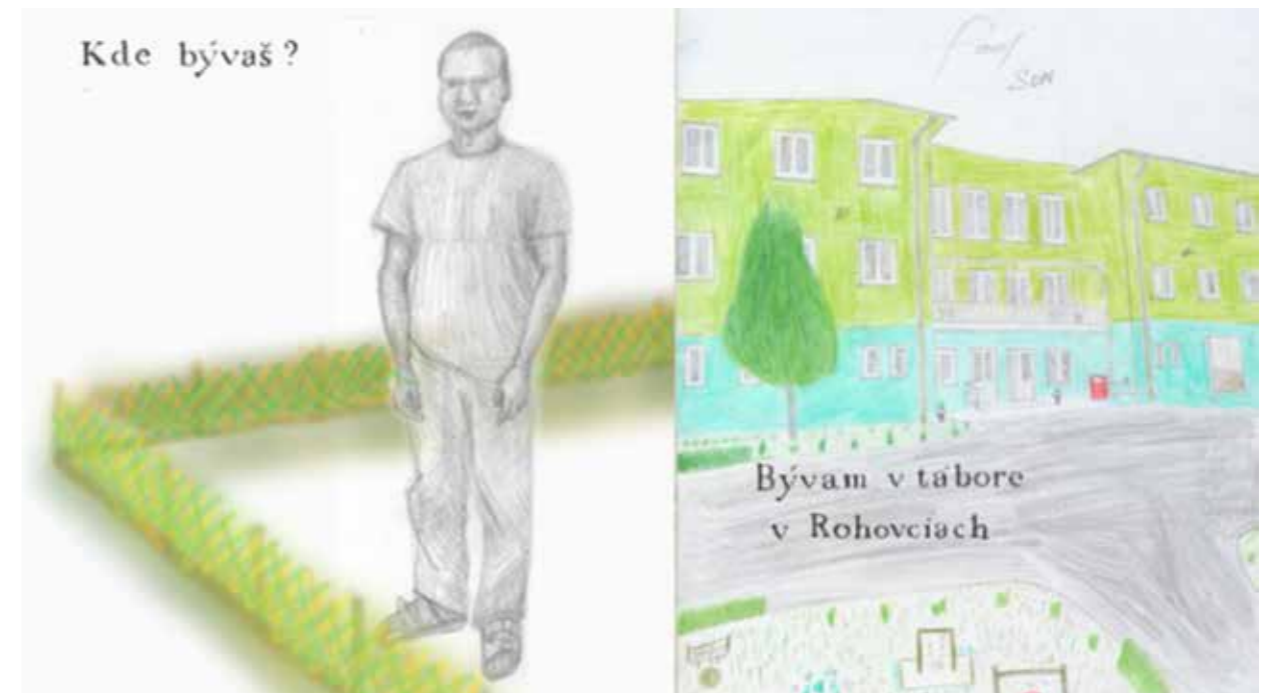
Dielo sú fiktívnymi ilustrovanými mapami slovenských miest, ktoré žiadatelia o azyl navštívili. Obmedzené možnosti pohybu symbolizujú cesty z ostnatého drôtu.

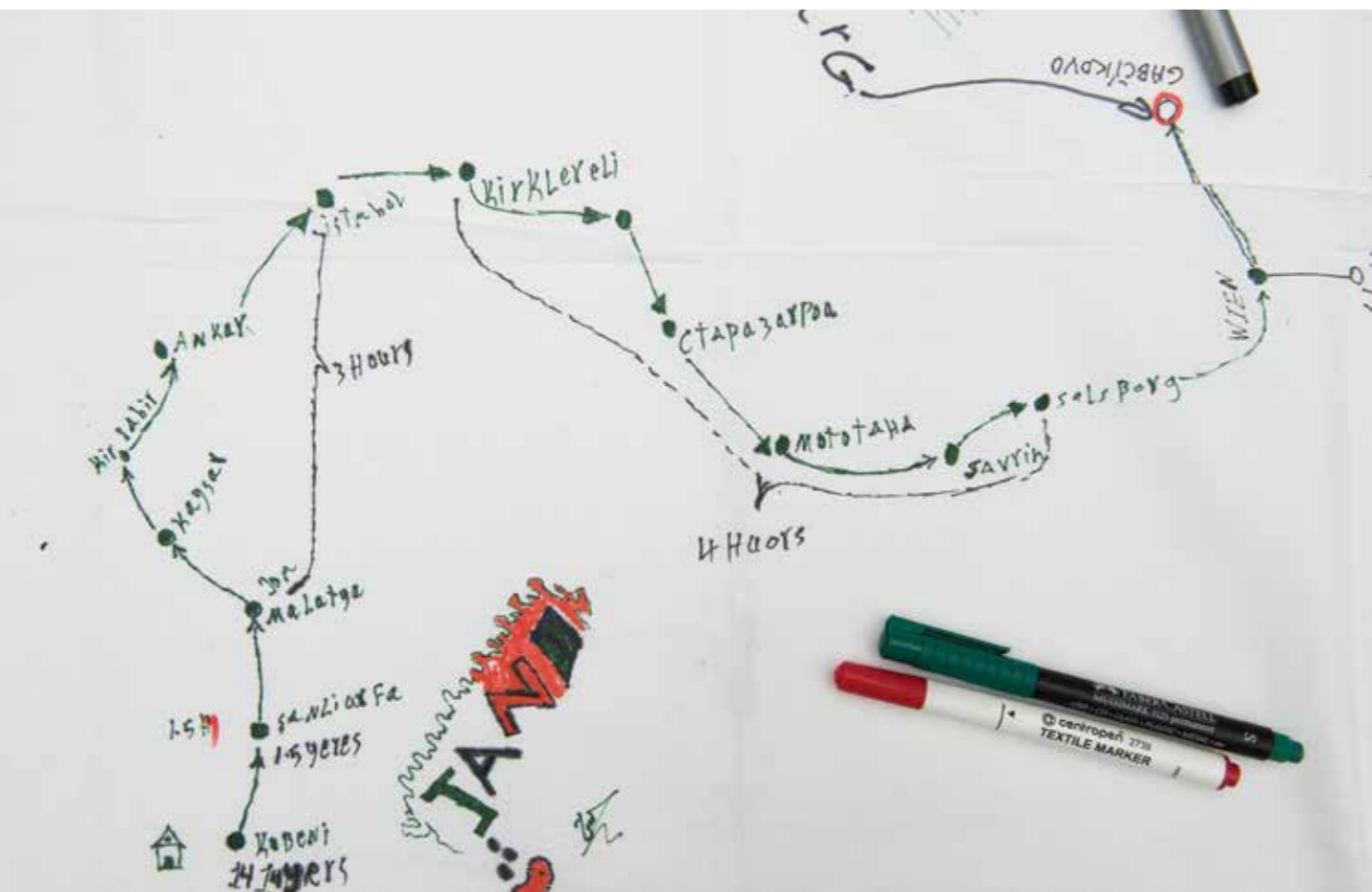
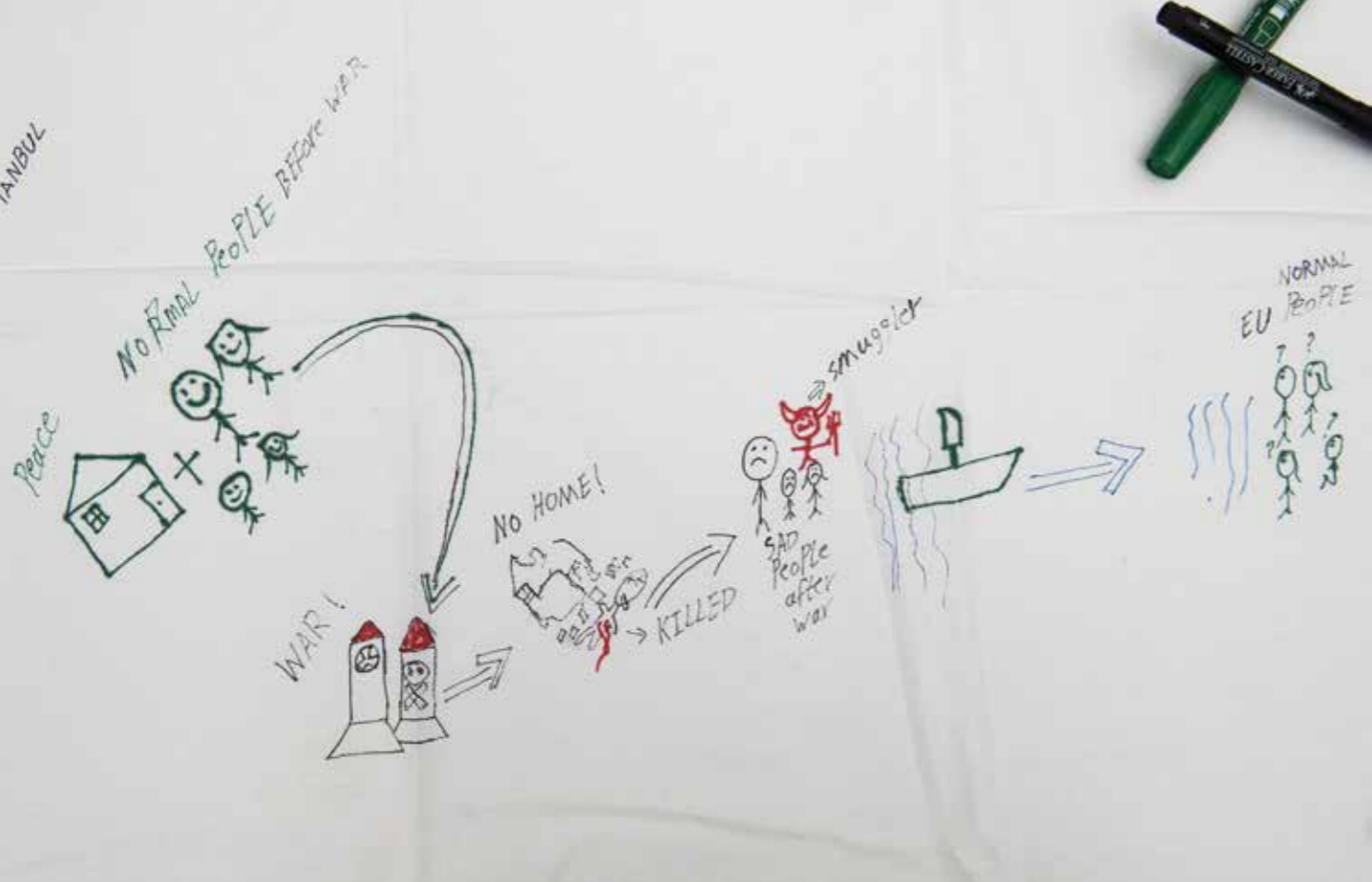
The works are fictional illustrated maps of places in Slovakia visited by asylum seekers. The limited possibility for movement is symbolized by paths made out of barbed wire.

s. / p. 46-47
Daniela Krajčová
Zo série Obrusy / From the series Tablecloths (2016)
kresba na obruse / drawing on tablecloth

Kresby vznikli na workshope Daniely Krajčovej so sýrskymi utečencami v rámci výstavy *Strach z neznámeho*. Témou bolo zmapovanie cesty z ich domova na Slovensko.

The drawings were created at a workshop of Daniela Krajčová with Syrian refugees as part of the *Fear of the Unknown* exhibition program. The theme was mapping the journey from their home to Slovakia.

ROZHOVOR O KREŠŤANSTVE A ISLAME A DISCUSSION ON CHRISTIANITY AND ISLAM

MOHAMAD S. HASNA, MILAN KOVÁČ,
JOZEF LENČ, LAČO ORAVEC,
DANIEL PASTIRČÁK

Laco Oravec: Na pozadí utečeneckej témy, ktorou v ostatnej dobe žila nielen slovenská spoločnosť, sa objavuje téma medzináboženského dialógu. Táto otázka sa dotýka aj budúcnosti Európy. Ako vnímate v súčasnej pomerne sekularizovanej spoločnosti úlohu náboženstva?

Milan Kováč: Z teoretického pohľadu ma náboženstvá zaujímajú ako celok. Na fakulte študujeme všetky náboženstvá z rôznych aspektov. Napriek tomu, že nás v komunistických časoch viac ako 40 rokov presviedčali o opaku, môj pocit je, že náboženstvo nadobúda čoraz väčšiu rolu, a nie menšiu. Prebieha proces sekularizácie, no paralelne s tým sa religiozita transformuje do odlišných a menej formálnych podôb a stále je tu veľmi silne prítomná. Je súčasťou základov identity a bytia miliárd ľudí na tejto planéte. Myslím si, že religiozite je na Slovensku venovaná oveľa menšia pozornosť, ako si zaslúži.

Daniel Pastirčák: Pred časom som čítal knihu „Prečo Boh neodíde“ (Why God Won't Go Away). Je to dielo amerických neurochirurgov, ktorí skúmali ľudí z rôznych náboženstiev pri modlitbe alebo meditácii a dospeli k tomu, že tendencia vnímať absolútno je zakódovaná v mozgu človeka. Na začiatku 21. storočia je jasné, že náboženstvo je napriek všetkým snom sekularizmu stále tu. Dnes možno viac ako kedykoľvek predtým vnímame, že náboženstvo môže mať strašnú moc, nielen pozitívnu, ale aj negatívnu. Dôvod veľmi pekne vyjadril Søren Kierkegaard, keď povedal, že „ja je syntéza konečného a nekonečného“. Preto ja samého seba môžem pochopiť v úplnosti iba vo vzťahu k bohu. Tým naznačil to, čo z človeka robí religióznu bytosť. Hoci to, čo prežívam je pomínutelné a smerujem k smrti, tak vo svojej mysli si nesiem nekonečno a absolútno. V tom zmysle neexistuje žiadna ľudská myseľ, ktorá by nebola náboženská. Myslím si, že žijeme v dobe, keď nemôžeme podceniť dôležitosť myslenia o bohu. Mali by sme si spomenúť na múdry Chestertonov aforizmus, že náboženstvo je najnebezpečnejšia vec na svete a teológia nás pred ním zachraňuje. Musíme sa učiť kultivovať svoje myslenie o bohu pomocou kritického myslenia a vzájomného dialógu.

Mohamad S. Hasna: Myslím si, že téma viery je stále živá. Sekularizmus je možno aktuálny v Európe a Se-

Laco Oravec: The refugee theme, which has recently been an issue in Slovak society as elsewhere, has another theme in its background, that of inter-religious dialogue. This question also touches on the future of Europe. How do you see the role of religion in the relatively secularised society of the present time?

Milan Kováč: From a theoretical standpoint, religions interest me as a whole. At the faculty we study all religions from a variety of aspects. Even though they spent over 40 years convincing us of the opposite during communist times, my feeling is that religion is taking on an ever greater role, not a lesser. A process of secularisation is in progress, but parallel with that, religion is transformed into other and less formal versions, and always it has a very powerful presence. It is part of the foundation of identity and existence of billions of people on the planet. I think that far less attention is devoted to religiosity in Slovakia than it deserves.

Daniel Pastirčák: Some time ago I read a book called *Why God Won't Go Away*. It's by American neurosurgeons who examined people of various religions in prayer or meditation and came to the conclusion that a tendency to perceive the absolute is coded into the human brain. At the outset of the 21st century it's clear that despite all the dreams of secularism, religion is still here. Today, maybe, more than ever before, we sense that religion can have incredible power, and not only positively but also negatively. The reason was expressed long ago by Søren Kierkegaard, when he said that "the I is a synthesis of the finite and the infinite". Therefore I can have a complete understanding of myself only in relation to God. He thus indicated what it is that makes man a religious being. Although what I experience is transient and tends towards death, I carry the infinite and the absolute in my mind. In that sense there is no such thing as a human thought which would not be religious. I think we're living in a time when we cannot underestimate the importance of thinking about God. We should remember the wise aphorism of Chesterton, that religion is the most dangerous thing in the world and theology protects us from it. We must learn to cultivate our thinking about God using critical thinking and mutual dialogue.

Mohamad S. Hasna: I think the theme of faith is still alive. Secularism may be current in Europe and North America, but for the greater part of the world, for example in Asia, Africa or Latin America, religion and the spiritual still mean a very great deal. Even secularism is not uniform: there is a secularism which is friendly towards religion and affords it space, and then there is

vernej Amerike, ale pre väčšiu časť sveta napríklad v Ázii, Afrike či Latinskej Amerike znamená náboženstvo a duchovno stále veľmi veľa. Ani sekularizmus nie je jednotný, existuje sekularizmus, ktorý je priateľský voči náboženstvu a dáva mu priestor, a potom je tu sekularizmus, ktorý chce z verejného života vytlačiť akékoľvek náznaky pobožnosti. Pre mňa osobne viera znamená veľmi veľa, možno aj v svetle posledných udalostí, ktoré sú pripisované moslimom. Viera môže byť aj nebezpečná, ale mala by robiť človeka podstatne lepším. Viera aj v dnešnej dobe odpovedá na večné otázky, ako „odkiaľ?“, „prečo?“ a „kam?“, ktoré zaujímajú všetkých. Ponúka možnosť zamyslieť sa nad zmyslom života. Existujú prípady extrémnej interpretácie islamu smerujúcej k násiliu, ale našlo by sa aj veľa podobných extrémnych prípadov z mimoislamského priestoru, či už v minulosti alebo v súčasnosti. Tento problém sa dotýka všetkých, nielen moslimov.

Jozef Lenč: Ak vychádzame z predpokladu, že niet ľudskej spoločnosti, v ktorej by neexistovala nejaká viera, tak môžeme konštatovať, že viera je súčasťou ľudskej prirodzenosti. Ľudia veria buď v jedného alebo v množstvo bohov, alebo si zbožštia nejakého človeka. Napríklad Albánsko sa v minulosti oficiálne prehlásilo za ateistický štát, no ľudia začali alebo museli veriť v pravdu a neomylnosť vodcu tohto štátu. Aj ľudia, ktorí sa hlásia k sekularizmu, v niečo veria. Viera v niečo je bytostnou podstatou človeka.

L.O.: Čo spája a odlišuje dve najrozšírenejšie náboženstvá – kresťanstvo a islam?

J.L.: Myslím si, že moslimovia a kresťania môžu mať mnohé spoločné, ak majú spoločný pohľad na svet. Keď sú ľudia otvorení, nájdu vo svojich vierach veľa spoločného. Keď sa chcú antagonisticky voči sebe vymedziť, tak dokážu nájsť nekonečne veľa rozdielov. Je možné hovoriť o étose, ktorý je spoločný pre všetky náboženstvá. Tento étos sa dá zhrnúť do jednoduchej zásady: nerobiť iným to, čo nechceme, aby robili nám. Tento étos je natoľko silný, že dokáže prebiť rozdiely, ktoré sú buď teologické, alebo sa vyskytujú v každodennej náboženskej praxi. Všetky náboženstvá majú hlavný étos spočívajúci v snahe byť čo najlepšími, ako len dokážeme. V tom spočíva ich hlavná spoločná črta.

secularism which wants to expel any signs of religious devotion from public life. For me personally, faith means very much indeed, perhaps also in the light of recent events that are attributed to Moslems. Faith can also be dangerous, but it ought to make the person substantially better. Faith at the present time answers the eternal questions “whence?”, “why?” and “whither?”, which are of interest to all. It offers an opportunity to think about the meaning of life. There exist cases of an extreme interpretation of Islam tending towards violence, but many similar cases might also be found in the non-Islamic space, whether in the past or present. This problem affects all, not just Moslems.

Jozef Lenč: If we start from the assumption that there's no human society in which some sort of faith doesn't exist, then we can say that faith is a part of human nature. People believe either in one or a plurality of gods, or they deify some human being. For example, Albania in the past officially announced that it was an atheist state, but people began to believe, or were required to believe in the infallibility of the state's leader. Even people who profess secularism believe in something. Faith is something that's at the basis of human existence.

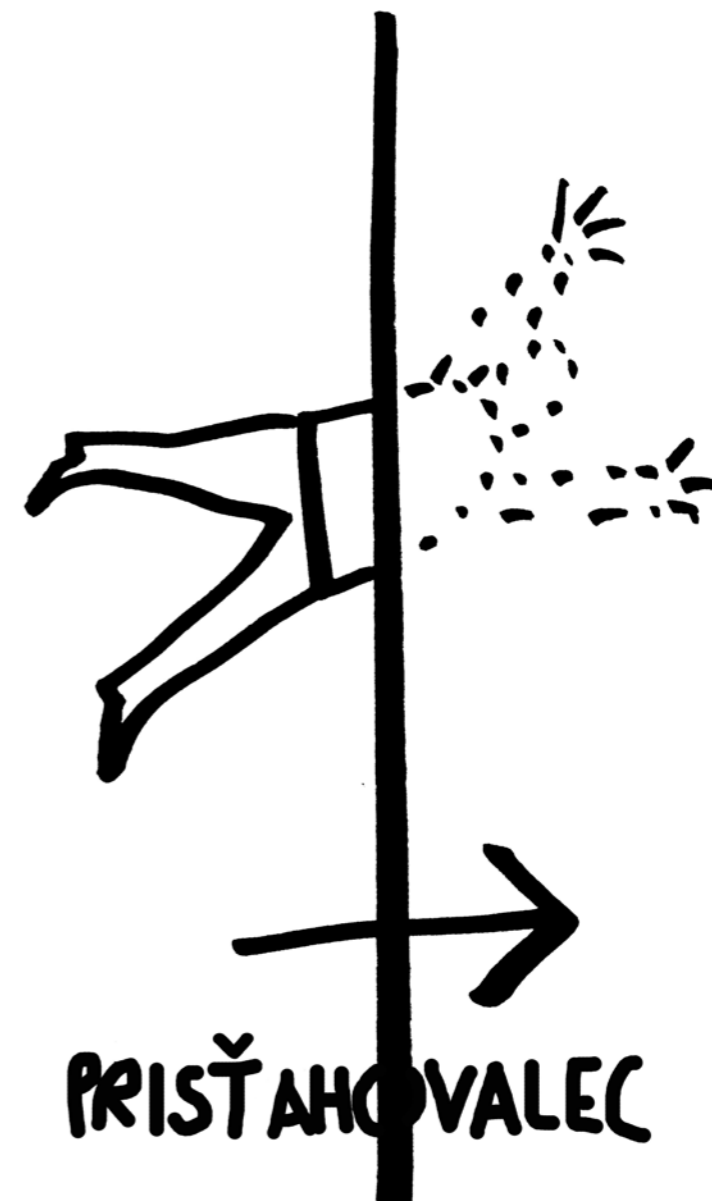
LO: What unites and divides the two most widely diffused religions, Christianity and Islam?

JL: I think that Moslems and Christians can have a lot in common, if they have a common view of the world. When people are open, they find a great deal in common in their faiths. When they want to fence themselves off antagonistically one from the other, then they'll be able to find infinitely many differences. It is possible to speak of an ethos that is common to all religions. This ethos can be summarised in a simple principle: not to do to others what we do not want done to ourselves. This ethos is so strong that it can break through differences of theology or the differences which appear in daily religious practice. All the religions have their main ethos sustained by the effort to be the best we possibly can. That's what their main common feature is based on.

LO: And how do they differ?

JL: There are many differences. Personally, for example, I see the main difference in that I regard islam as genuinely monotheistic. Islam has fascinated me personally for that reason.

MSH: I think that the differences and the common features between religions are very technical and very

Dan Perjovschi
Zo série *For the moment* / from *For the Moment* series (2015)
kresba, tlač / drawing, print

L.O.: A ako sa odlišujú?

J.L.: Rozdielov je množstvo. Hlavný rozdiel vidím napríklad v tom, že práve islam vnímam ako skutočne monoteistický. Tým mňa osobne islam upútal.

M.S.H.: Myslím si, že rozdiely a spoločné znaky medzi náboženstvami sú veľmi odborné a citlivé záležitosti. Osobne nepreferujem otvorené debaty, ale uprednostňujem nepriamy dialóg prostredníctvom kníh alebo odborných textov. Pri týchto otázkach sa totiž nedá vyhnúť doktrínam, dogmám a podobne. Moslimovia v histórii poznali z iných náboženstiev najmä kresťanstvo a judaizmus. Čo tieto tri náboženstvá spája je viera v nesmrteľnosť človeka, v to, že existuje život po našom pozemskom živote a viera v boha, anjelov, peklo, raj, spoločná morálka, to sú spoločné črty. Možno je to pre vás prekvapujúce, ale aj klasickí moslimovia očakávajú napríklad druhý príchod Ježiša. Rozdiely vidím v poňatí boha, v otázke či je trojjediný alebo jediný a čo to znamená a v rozličných odborných záležitostiach, v tom sa jednotlivé viery rozchádzajú.

D.P.: Je to veľmi obsiahla téma, ktorá vyžaduje veľkú generalizáciu. Môžeme sa však pokúsiť o zjednodušenie. Súhlasím s pápežom Františkom, ktorý na adresu moslimov a kresťanov neustále opakuje, že veria v toho istého boha, i keď odlišným spôsobom. Ak sa pozeráme na historický základ, moslimovia hovoria o „náboženstve knihy“, čo sú judaizmus, kresťanstvo a islam, pretože vychádzajú z rovnakej inšpirácie. Rozdiely medzi náboženstvami narastali postupne historickými udalosťami. Vypíchal by som jednu zásadu, ktorú majú všetky tri náboženstvá spoločne, no na ktorú sa často zabúda. Je to stará hebrejská zásada: nevytvoríš si žiaden obraz boha, ktorému by si sa klaňal. Kto domyslí tento imperatív do dôsledkov, tak je mu jasné, že zobraziť neznamená iba nakresliť, že klaňať sa obrazu je možné aj vo svojej vlastnej myšli. Je možné sa klaňať aj výrokom a teologickým konštruktom. Tu by sme mohli nachádzať veľmi hlboký základ dialógu, znovu a znovu by sme si mali pripomínať, že o bohu môžeme hovoriť iba v symboloch. Keď porovnávame náboženstvá, mali by sme mať na mysli, že pomocou rozličných symbolov hovoríme o tej istej skutočnosti a možno sme si bližšie, ako sa nám zdá.

sensitive matters. Personally, my preference is not for open debates but rather for the indirect dialogue of books or professional texts. In these questions one can't avoid doctrines, dogmas and so on. Historically, the other religions which Moslems have known are mainly Christianity and Judaism. What unites these three religions is belief in man's immortality, that life exists after our earthly life, and faith in God, angels, Hell, Paradise, a common morality, those are common features. Maybe it is surprising for you, but classical Moslems expect, for example, the second coming of Jesus. I see the differences in the conception of God, in the question whether God is triune or unitary and what that means, and in the various doctrinal specifics – there the individual faiths separate.

DP: It's a very extensive theme which requires vast generalisation. However, one can attempt a simplification. I agree with Pope Francis, who in addressing Moslems and Christians constantly repeats that they believe in the same God, even if in different ways. If we look at the historical basis, Moslems speak of "religions of the book", those being Judaism, Christianity and Islam, because they proceed from the same inspiration. The differences between religions grew gradually from historical events. I would pick out one principle which all three religions have in common, but which is often forgotten. It is the old Hebrew principle: do not make any image of God that you bow down to. If one thinks that imperative through to its implications, it's obvious that imaging doesn't just mean drawing or depicting, that in fact one can bow down to an image in one's own mind. One can also bow down to statements and theological constructions. Here we could find a very profound basis for dialogue: again and again we ought to remind ourselves that we can speak of God only in symbols. When we compare religions, we should keep in mind that using different symbols we speak of the same reality, and perhaps we are closer than it seems.

LO: How does the scholarly community see this question?

MK: Christianity, Judaism and Islam grow from common foundations, so of all religions they are the closest to one another. But there isn't just one Christianity and one Islam, there are many Christianities and many Islams, whose conceptions are quite different and which sometimes fight among themselves. Some marginal currents of Islam are closer to the marginal currents of Christianity than to the main current of their own religion. An example might be the mystical currents. In the framework of individual religions there is a great heterogeneity and sometimes also mutual antagonism.

Janka Duchoňová
Babel (2013)
akvarel / water color

Témou diela je domnelé ohrozenie symbolu západného sveta: európsky parlament obliehajú bojovníci z iných kultúr.

The theme of the artwork is the alleged threat to the symbols of the western world: European parliament is surrounded by fighters from other cultures.

L.O.: Ako sa na túto otázku pozerá vedecká obec?

M.K.: Kresťanstvo, judaizmus a islam vyrastajú zo spoločných základov, takže zo všetkých náboženstiev majú k sebe najbližšie. Neexistuje však len jedno kresťanstvo a jeden islam, ale je mnoho kresťanstiev a mnoho islamov, ktorých koncepcie sú navzájom dosť odlišné a niekedy medzi sebou bojujú. Niektoré okrajové prúdy islamu sú bližšie k okrajovým prúdom kresťanstva, než k hlavnému prúdu vlastného náboženstva. Príkladom môžu byť mystické prúdy. V rámci jednotlivých náboženstiev existuje veľká heterogenita a niekedy aj vzájomný antagonizmus.

L.O.: Podľa toho, čo hovoríte, by mali mať kresťania napríklad k budhizmu ďalej ako k islamu, ale neznášanlivosť k budhizmu sa u nás skoro nevyskytuje. Prečo sa v Európe objavuje neznášanlivosť najmä k islamu?

M.K.: Islam bol na našom území prítomný už od veľmi raných čias. Uhorsko bolo krajinou, kde bol islam bežným náboženstvom a koexistoval s kresťanstvom. V Uhorsku boli významné islamské komunity už v 11. storočí. Ja si myslím, že v súčasnosti nejde o medzináboženskú neznášanlivosť, ale že hlavnú rolu zohrávajú historické faktory. V našom prípade to boli turecké nájazdy, ktoré trvali niekoľko storočí. Uhorsko si permanentne potvrdzovalo vlastnú identitu v konflikte s moslimským Tureckom. Model „zlého islamu“ u nás existuje už niekoľko storočí. Erby našich šľachticov napríklad obsahovali odťaté turecké hlavy. Náboženské roviny sú tu však podľa môjho názoru pridávané až dodatočne súčasnými ideológmi.

L.O.: Existuje aj opačné historické nepriateľstvo niektorých moslimských krajín voči kresťanom?

M.K.: V krajinách, kde kresťanov nazývajú križiakmi, to isto tak bude. Súčasťou kresťanskej kultúry boli križiacke výpravy, na ktorých sa diali strašné veci. V „svätom rozhorčení“ boli pozabíjané celé dediny.

D.P.: Mne sa javí, že nepriateľstvo k islamu je pomerne nový jav, ktorý sme až donedávna u nás neriešili. V západnej civilizácii historicky existoval antisemitizmus, pritom k judaizmu má kresťanstvo tak blízko, že používa rovnaké sväté písmo. No práve na základe tejto blízkosti vznikali historické konflikty, z ktorých

LO: It follows from what you're saying that Christians should be further from Buddhism, for example, than from Islam, but there's practically never any intolerance of Buddhism here. Why is it that intolerance in Europe is mainly directed at Islam?

MK: Islam has been present on our territory from very early times. Old Hungary was a land where Islam was a well-known religion and coexisted with Christianity. In Hungary there was a significant Islamic community as early as the 11th century. I think that currently what's at issue is not inter-religious intolerance: historical factors play the main role. In our case that means the Turkish incursions, which went on for a number of centuries. Old Hungary permanently affirmed its own identity in conflict with the Moslem Turks. The model of "evil Islam" has existed among us for several centuries. For example, our noble families had heads of beheaded Turks on their coat-of-arms. The religious levels in all of this are added to gratuitously, in my opinion, by present-day ideologies.

LO: Is there also a reverse historical hostility of some Moslem countries towards Christians?

MK: In countries where they call Christians crusaders, certainly there will be. Part of Christian culture was the crusading expeditions, during which frightful things were done. In "holy wrath" whole villages were slaughtered.

DP: It seems to me that enmity towards Islam is a relatively new phenomenon, which we haven't encountered here until recently. In western civilisation historically there was anti-semitism, and at the same time Christianity was so close to Judaism that they used the same sacred text. But precisely on the basis of this closeness historical conflicts arose that gave rise to historical myths, which can easily be abused. Currently Europe is confronted with a marginal radical offshoot of Islam in the form of Wahhabism. That takes the form of demonstrative calls to a "holy war". As I see it, we in the west are losing in this strange "war". That is to say, the aim of this decadent religion is to provoke an identical response of hate on the opposing side. And that really is happening. Going back a few years, none of us would have seen any danger in Moslems. But this hysteria has got to us. If our politicians go on supporting such a trend, maybe we really will not avoid a global conflict. We should regard the current situation as a challenge. It's a challenge not just for us to begin a dialogue in depth. We need to find a bond of alliance with all Moslems who also feel this responsibility,

Janka Duchoňová
Džannát (rajská záhrada) /
Jannat (Garden of Eden) (2013)
akvarel / water color

Na Bielom dome pribudli minarety. Autorka ironicky ilustruje predstavy o zániku západnej civilizácie.

Minarets have been built on the White House. The author ironically illustrates the idea of the destruction of Western civilization.

sa vyvinuli historické mýty, čo sa dá ľahko zneužiť. V súčasnosti je Európa konfrontovaná s okrajovou radikálnou odnožou islamu vo forme wahábizmu. Ten má podobu manifestačných výziev ku „svätej vojne“. Mne sa zdá, že my na západe v tejto čudnej „vojne“ prehrávame. Cieľom tohoto úpadkového náboženstva je totiž vyvolať rovnakú nenávistnú reakciu na opačnej strane. A naozaj sa to deje. Niekoľko rokov dozadu by u nás nikto v moslimoch nevidel nebezpečenstvo. No táto hystéria nás dostala. Ak naši politici budú naďalej podporovať takýto trend, tak sa možno naozaj nevyhneme globálnemu konfliktu. Súčasnoscť by sme mali pochopiť ako výzvu. Je to výzva nielen k tomu, aby sme začali viesť hlboký dialóg. Potrebujeme najsť spojenectvo so všetkými moslimami, ktorí tiež cítia zodpovednosť, aby sme sa tomuto nebezpečenstvu ubránili. Pretože všetci sme v tom nevinne. Ak sa budeme naďalej polarizovať, nedopadne to dobre. Proti nenávisti musíme postaviť silu zjednotenia a zmierenia. Musíme veriť v lásku a musíme sa v tom spojiť.

M.S.H.: Kresťanstvo a islam zdieľali jeden geopolitický kresťan. Sú si veľmi blízke, ale navzájom si konkurovali. V histórii sa odohrali veľmi krvavé konflikty, čo zanechalo krvavé stopy. No najväčší problém u náboženstiev vidím v tom (a sám sa za to veľmi hanbím), že duchovné elity často zlyhávajú a dávajú prednosť svojim osobným záujmom pred záujmom viery a komunity. Myslím si, že v histórii nebola napríklad revolta voči katolíckej cirkvi vyvolaná náboženskými otázkami, ale tým, ako sa správali elity. To isté sa deje s moslimami. Ľudia sú sklamaní z toho, ako sa chovajú niektoré elity, ktoré zneužívajú vieru a hecujú náboženské konflikty a môžu za mnoho súčasných problémov.

J.L.: Problém, prečo sa konflikt medzi kresťanstvom a islamom objavuje, vidím v troch rovinách. Prvá je náboženská: obe náboženstvá sú misionárske a snažia sa šíriť vieru. Ak sa dobrej idey zmocnia ľudia, ktorí chcú presvedčať násilím, môže sa to zvrhnúť na boj bez etických pravidiel. Druhá rovina je historická: existuje tu množstvo historických krívd na oboch stranách, ktoré sa stávajú súčasťou ľudovej histórie, z toho vzniká latentná nenávisť. Tretia rovina je politická: rozdelenie v rámci islamu má korene v politickom spore o následníctvo po smrti Mohameda. Náboženstvo bolo neraz v dejinách zneužívané v bojoch o moc.

so that we can guard against this danger. Because all of us are in this innocently. If we're going to continue being polarised, things won't turn out well. Against hatred we must set the power of unity and reconciliation. We must believe in love, and in love we must unite.

MSH: Christianity and Islam have shared one geographical space. They are very close, but they have competed one with the other. Extremely bloody conflicts have been played out in history, and they have left bloody traces. But where I see the greatest problem among religions (and it's something that I feel very much ashamed of) is that the spiritual elites often renege on their duty and give preference to their personal interests over the interests of faith and community. I think that in history the revolt against the Catholic church, for example, was not evoked by religious issues but rather by how the elites were behaving. The same thing happens with Moslems. People are dismayed by the behaviour of some elites, who abuse the faith and stir up religious conflicts and are responsible for many contemporary problems.

JL: The problem of why conflict arises between Christianity and Islam – as I see it, there are three levels. The first is religious: both religions are missionary and they attempt to spread the faith. If a good idea is taken over by people who want to persuade others by violence, that can degenerate into a fight without ethical rules. The second level is historical: here there are many historical injustices on both sides which become part of folk history and which generate latent hatred. The third level is political: the division within the Islamic world has its roots in the political dispute over succession after the death of Mohammed. Often throughout history religion has been abused in struggles over power. On the question of whether the conflict nowadays is more pronounced than in the past: I would answer by saying that the essence of man does not change. The measure of good and the measure of evil is constant. Today we know more about evil because it "sells" better, and from this a feeling develops that there's more of it.

MSH: The rejection of Moslems in Slovakia currently arises in connection with refugees. But I think that if the refugees had a different religion, even so a thousand other reasons would be found for hating them. My view is that on the question of refugees we have failed morally as a society, and behind this we must also see the "work" that politicians undertook before the election. A great wave of criticism reared up in Slovakia, even against Christian refugees from Syria.

Na otázku, či je momentálne konflikt výraznejší ako v minulosti, by som odpovedal konštatovaním, že podstata človeka sa nemení. Miera dobra a miera zla je konštantná. Dnes o zle vieme viac, lebo sa lepšie „predáva“ a z toho vzniká pocit, že je ho viac.

M.S.H.: Odmietanie moslimov na Slovensku sa momentálne objavuje v spojitosti s utečencami. Myslím si, že ak by utečenci boli iného náboženstva, aj tak by sa našlo tisíc iných dôvodov, prečo ich nenávidieť. Domnievam sa, že v otázke utečencov sme ako spoločnosť morálne zlyhali a za tým je potrebné vidieť aj „prácu“, ktorú odvodili politici pred voľbami. Veľká vlna kritiky sa na Slovensku zdvihla aj voči kresťanským utečencom zo Sýrie. Bolo počuť názory, že sú nám kultúrne veľmi cudzí, že budú prinášať choroby a nebudú sa asimilovať. Tie isté nezmysly ako v prípade moslimov. Nemyslím si, že súčasná neznášanlivosť k utečencom súvisí s nepriateľstvom k náboženstvu. Súvisí s politickou klímou, kde je popularita politikov dosahovaná pomocou šírenia strachu.

L.O.: Prečo práve na Slovensku, v Českej republike a v celej východnej Európe vidíme momentálne takú výraznú islamofóbiu, ktorú zaznamenávajú aj štatistiky?

M.K.: Mojou teóriou je, že základná odlišnosť medzi nami a západom spočíva v skúsenosti s inakosťou. Región strednej Európy nemal kolónie. Na svojom území sme v priebehu posledných storočí mali len minimálny kontakt s inými kultúrami. Na západe dochádzalo k veľmi úzkemu kontaktu od 15. storočia a kultúry sa navzájom konfrontovali a ovplyvňovali. Vyvinuli sa vedy ako etnológia, antropológia a religionistika, ktoré boli orientované na poznávanie kultúr (samozrejme na začiatku s pocitom nadradenosti a cieľom ovládania). Tradícia západu je s naším regiónom neporovnateľná. Vzťah k inakosti je kultúrne odlišný, hovoríme akoby iným jazykom. Nedá sa však povedať, že tí ľudia na Slovensku, ktorí nie sú tolerantní, sú zlí. Cesta zrejme vedie cez porozumenie samým sebe. Musíme pochopiť príčiny, pochopiť súvislosti. Cesta k zmene bude pravdepodobne ešte veľmi dlhá, no ten, kto rozumie samému sebe, ten je pripravený rozumieť aj iným.

People could be heard saying that they are extremely alien to us culturally, that they'll bring diseases and they won't assimilate. The same nonsense as in the case of the Moslems. I don't think the current intolerance towards refugees has to do with religious hostility. It's connected with the political climate, where politicians get popularity by spreading fear.

LO: Why is it precisely in Slovakia, in the Czech Republic and in all of Eastern Europe, that we currently see such a pronounced Islamophobia, which is also recorded statistically?

MK: My theory is that experience with otherness is where the fundamental difference lies between ourselves and the west. The central European region had no colonies. During recent centuries we have had only minimal contact with other cultures on our territory. In the west there was very close contact from the 15th century on, and cultures confronted and influenced one another. Sciences emerged such as ethnology, anthropology and religionistics, which were orientated towards the knowledge of cultures (needless to say, initially there was the feeling of superiority and the goal of domination). In our region there is nothing comparable to the tradition of the west. The relation to otherness is culturally different; we speak, as it were, a different language. But one cannot say that those people in Slovakia who are not tolerant are evil. It is evident that the road goes through an understanding of oneself. We must understand the causes, understand the connections. The road to change will probably still be a very long one, but whoever understands himself is also prepared for understanding others.

Mohamad S. Hasna je predsedom Islamskej nadácie na Slovensku.

Milan Kováč je vedúcim Katedry porovnávacej religionistiky na Univerzite Komenského.

Jozef Lenč je politológom.

Laco Oravec je programovým riaditeľom Nadácie Milana Šimečka.

Daniel Pastirčák je literátom a kazateľom Cirkvi bratskej.

Diskusia sa uskutočnila ako súčasť sprievodného programu k výstave Strach z neznámeho v apríli 2016.

Mohamad S. Hasna is the president of the Islamic Foundation in Slovakia.

Milan Kováč is head of the Department of Comparative Religionistics at Comenius University.

Jozef Lenč is a politologist.

Laco Oravec is programme director at the Milan Šimečka Foundation.

Daniel Pastirčák is a writer and preacher at the Church of the Brethren.

The discussion was held as part of the accompanying programme at the Fear of the Unknown exhibition in April 2016.

KRISTIÁN NÉMETH

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Osobne si myslím, že najväčší strach máme vždy z toho, čo nepoznáme. Čo nám je vzdialené, čo sa nás osobne nikdy nedotklo a o čom nevieme skoro nič, respektíve máme o tom mylné informácie. Najskôr treba definovať, čoho sa naozaj bojíme, spoznať to a postaviť sa tomu zoči voči. Postupne ale môžeme prísť na to, že to, čoho sme sa najviac báli, sme vlastne my sami, naša obmedzenosť riadená základnými ľudskými pudmi. Treba byť otvorený a úprimný v prvom rade voči sebe. Keď sa toto podarí, zbaviť sa strachu z neznámeho už nebude také ťažké.

Umenie má schopnosť neustále hľadať pravdu a upozorňovať na problémy v spoločnosti. Mám na mysli hlavne angažované umenie, ktoré vie pomenovať veci také, aké naozaj sú, a to hlavne bez servítky. Riešenie sa nemusí vždy ponúknuť hneď, ale je dôležité už i to, že na daný problém vie poukázať a zdefinovať ho. A keď problém vieme pomenovať, tak sme už blízko k jeho riešeniu. Môže tomu napomôcť celospoločenská diskusia, prípadne len individuálna úvaha o probléme, čo môže práve umenie podnietiť.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Personally I think our greatest fear is always of what we don't know. What's distant from us, what hasn't touched us personally and what we know practically nothing about, or we've got inaccurate information. First of all we have to define what it is that we're really afraid of, become familiar with it and stand face to face with it. Gradually, however, we can come to realise that what we were most afraid of was actually ourselves, our restrictedness governed by basic human instincts. We must be open and sincere towards ourselves first of all. If that can be done, it won't be so hard to get rid of fear of the unknown.

Art has the capacity constantly to seek truth and to draw attention to problems in society. I am thinking mainly of engaged art, which can name things as they actually are, unceremoniously. Art needn't always offer immediate solutions, but the fact that it's able to point to and define the given problem is important. And when we are able to name the problem we are already close to solving it. A discussion that engages the whole of society may help towards a solution; so may a purely individual reflection on the problem, and this is precisely what art is able to stimulate.”

s. / p. 61-63
Kristián Németh
*Jesus was a Refugee (Ježiš bol utečencom) /
Jesus was a Refugee (2016)*
multimediálna inštalácia /
multimedia installation

Autor reaguje na argumentáciu „kresťanskými hodnotami“, ktorá sa objavuje v diskusiách o utečeneckej kríze, zvyčajne v spojení s ich „ohrozením“.

The author reacts to arguments of “Christian values”, which often appear in discussion about the refugee crises, usually in conjunction with their “endangerment”.

ALENA FOUSTKOVÁ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Moja inštalácia *Slovník* ponúka osobné zamyslenie nad hodnotami, ktoré pre seba považujeme za dôležité. Sú to hodnoty strachu a uzavretosti alebo skôr pomoci a empatie? Každý si môže vybrať a odtrhnúť len jedno slovo zo série asi stovky pozitívnych a stovky negatívnych slov. Mám vlastnú skúsenosť aj s emigráciou, aj s pobytmi na Strednom východe. V roku 1984 som s manželom emigrovala z komunistického Československa do Kanady. Viem si predstaviť pocity ľudí, ktorí utekajú z vlastnej zeme, pretože nemajú vieru v budúcnosť pre seba ani pre svoje deti. Utečenci zo Sýrie alebo afrických zemí navyše utekajú z vojnových konfliktov. Od roku 1995 žijem s rodinou opäť v Českej republike. Učím tiež on-line kurzy v Libanone, kam jazdím na týždenné rezidenčné pobyty so študentami miestnych univerzít. Sú omnoho viac priateľskí, otvorení a pohostinní než je zvykom u nás. Moja osobná skúsenosť sa odráža v mojej tvorbe. Verím, že umenie nám môže pomôcť byť ľudskejší, empatickejší, citlivejší a nie sebeckí a slepí k problémom druhých.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“My installation *Dictionary* offers a personal reflection on values which we regard important. Are these the values of fear and enclosure or rather help and empathy? Everyone can choose and extract just one word from a series of about a hundred positive and a hundred negative words. I have my own experience with emigration, including work stays in the Middle East. In 1984 I and my husband emigrated from the communist Czechoslovakia to Canada. I can imagine the feelings of people who flee from their own countries because they do not believe there is a future for themselves and their children. Furthermore, the refugees from Syria or from African countries are fleeing war conflicts. Since 1995 my family and I have been living in the Czech Republic once again. I also teach online courses in Lebanon and I travel there for a-week-long residential stays with students of the local universities. They are much friendlier, more open and more hospitable than is the norm over here. My personal experience is reflected in my work. I believe that art can help us to be more humane, more empathetic, more sensitive and not selfish and blind to the problems of others.”

s. / p. 65-67
Alena Foustková
Slovník / Dictionary (2016)
interaktivná inštalácia / interactive installation

Autorka ponúkla divákovi možnosť vybrať si zo škály hodnôt, akí by chceli a akí by nechceli byť.

The author offered the viewers the option to choose from a range of values, how they want and how they do not want to be.

Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný
Komunikativný

Komunikativný

Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný

Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný
Milosrdný

Neochabujúci
Neochabujúci
Neochabujúci
Neochabujúci
Neochabujúci
Neochabujúci

Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky
Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Neohrozený

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Kamarátsky

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Ľudský

Alena Foustková
Čechy Čechom /
Czech Republic for Czechs (2017)
 objekt / object

Autorka fotografovala zvončky na domoch a panelákoch. Podľa subjektívneho kľúča zaškrtila tie mená, ktoré neznejú česky. Dielo referuje k ľahkému a absurdnému princípu vylúčovania.

The artist took pictures of the door bells on tenement houses and on blocks of flats. According to a subjective key she marked the names which did not sound Czech. The art work refers to the simple and absurd principle of exclusion.

MANDY GEHRT

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Protest proti sýrskemu režimu eskaloval v roku 2011 do občianskej vojny, čo prinieslo fatálne následky pre obyvateľstvo krajiny. Státisíce ľudí prišli o život, milióny Sýrčanov utiekli do zahraničia. Mnohí z nich sa v nádeji vydali na cestu do Európy. Členské štáty EÚ však často reagovali bezhlavo, odmietavo či nepriateľsky. Nemecko na začiatku utečencov privítalo. Rýchlo sa ale vytvorila protichodná nálada – na demonštráciách hnutia Pegida alebo vo vláde, kde sú stále silnejšie zastúpené populistické strany pravého spektra ako AfD. Nepriateľské vyjadrenia je stále častejšie možné počuť aj v školách a medzi mládežou. Brániť sa týmto nedemokratickým a nenávisťným tendenciám nie je ľahké. Umenie v tom môže zohrať rozhodujúcu rolu. Mnoho umeleckých praktík ako umenie vo verejnom priestore alebo participatívne projekty dokážu osloviť ľudí iným spôsobom. Umenie môže veci zviditeľniť, môže vytvoriť miesto pre stretávanie a diskusiu. Kultúrne vzdelávanie je vzdelávaním k demokracii. Ako umelkyňa sa pokúšam vyzývať ľudí k rozmyšľaniu a možno aj k prehodnoteniu svojho postoja.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“The protest against the Syrian regime escalated in 2011 to a civil war, which has had fatal results for the inhabitants of the country. Hundreds of thousands have lost their lives and millions of Syrians have fled abroad. Many of them set out in hope on a journey to Europe. But the member states of Europe have often responded mindlessly, rejecting them and showing hostility. Germany welcomed the refugees at first. Quickly, however, an opposing attitude took shape, at Pegida demonstrations or in the government, with a constantly growing representation of right-wing populist parties such as AfD. Hostile utterances can be heard ever more frequently in schools and among youth. It isn't easy to resist these undemocratic and hate-promoting tendencies. Art can play a decisive role in this. Many artistic projects, such as art in the public space or participative projects, can address people in a different manner. Art can make things visible, art can create a place for meeting and discussion. Cultural education is education towards democracy. As an artist I am trying to challenge people to think about and maybe even to rethink their attitude.”

s. / p. 71-75
Mandy Gehrt
Tisíc a dve noci /
One Thousand and Two Nights (2015)
séria tlačí, projekcia /
series of prints, projection

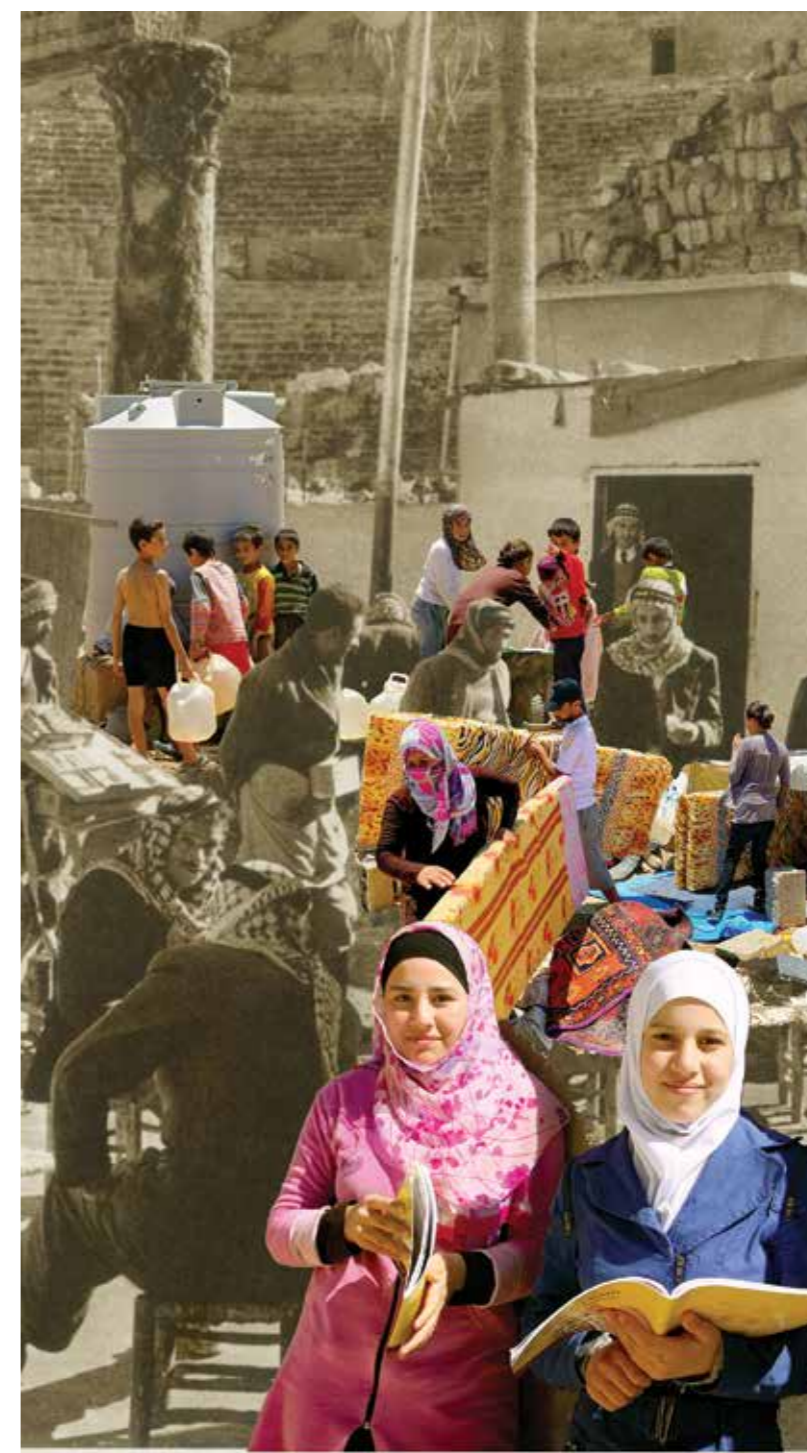
V diele sú kombinované súčasné motívy z utečeneckých táborov a zničených miest a historické fotografie z výprav známych českých cestovateľov Zikmunda a Hanzelku z 50-tych a 60-tych rokov dvadsiateho storočia.

The artwork combines today's motives from refugee camps and destroyed cities and historic pictures from the expeditions of well known Czech travelers Zikmund and Hanzelka from the 1950s and 1960s.

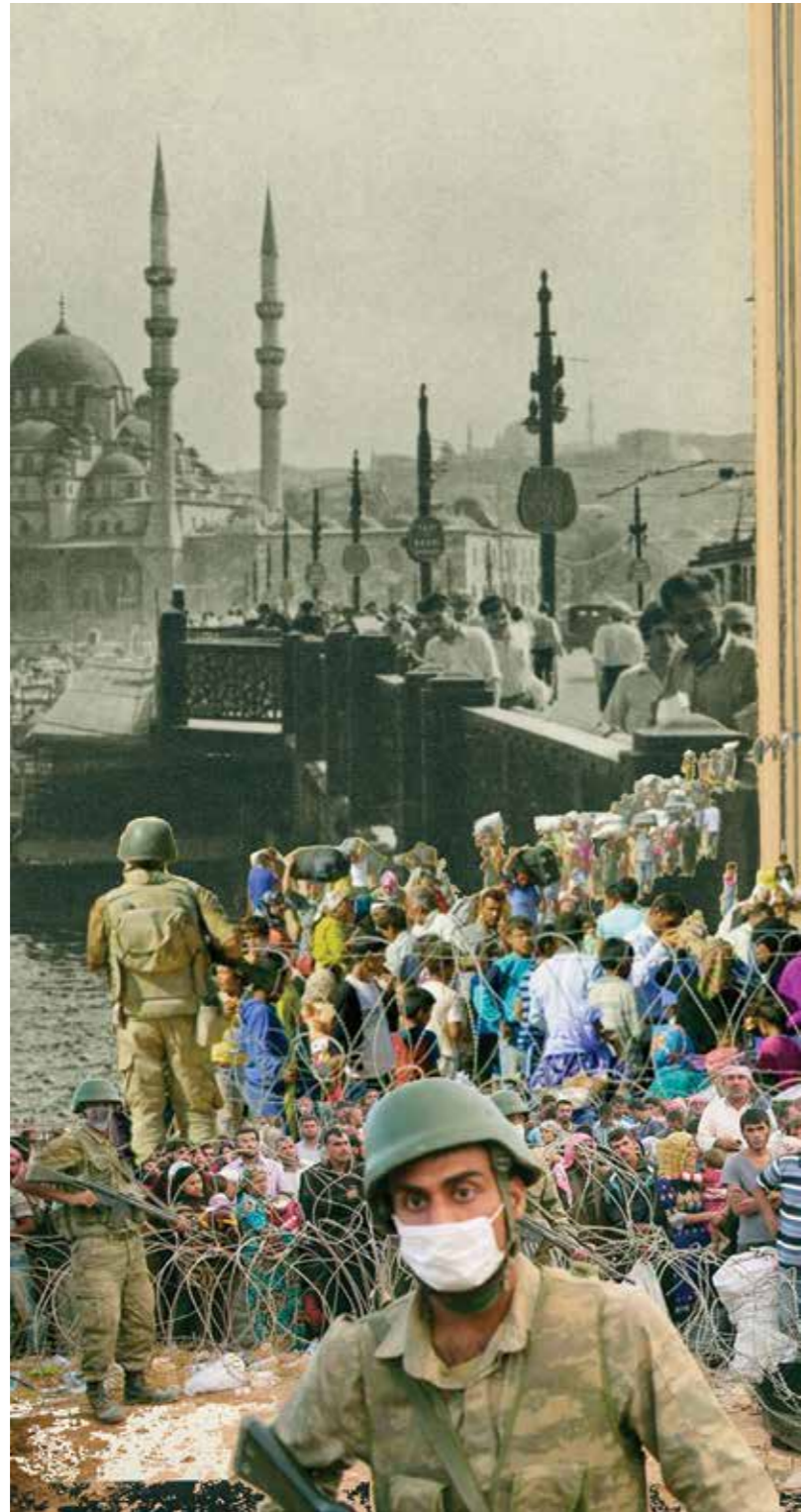

Slimánja: pól mešity...

Dež kultury v Ammánu

Mandy Gehrt
v spolupráci s / in collaboration with
Ahmad Dahhan and Yvonne Anders
Fragments of Home /
Fragments of Home (2016)
inštalácia / installation

Fragments of Home ukazujú časti súkromných fotografií šesťizbového bytu v sýrskom Aleppe z roku 2015. Zábery nasnímal Ahmad Dahhan mobilným telefónom, aby si uchoval spomienky na svoj domov. Dielo vzniklo ako participatívny umelecký projekt organizácie Kulturbahnhof v spolupráci s miestnymi obyvateľmi a s utečencami v obci Rötha v Nemecku. Fotografie sú prezentované na nábytku zo série Hartz IV-Möbel postavenom podľa Van Bo Le-Mentzel.

Fragments of Home show fragments of the private photographs of a six-room flat in Aleppo in 2015. The photos were taken by Ahmad Dahhan with a cell phone in order to keep memories of his home. The art work was created as a participative art project of Kulturbahnhof e.V. in cooperation with local citizens and refugees in Rötha/ Germany. Photographs are presented on Berlin furniture from the series Hartz IV-Möbel constructed after Van Bo Le-Mentzel.

JANKA DUCHOŇOVÁ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Najlepšou metódou ako prekonať strach z neznámeho je „prežiť svoj strach“. Strach z neznámeho je o to horší, že poskytuje priestor pre vznik celej škály fóbii, pretože ľudia z nevedomosti môžu pociťovať strach prakticky z každej veci, akú si len dokážu predstaviť, čím vzniká platforma pre rôzne konšpiračné teórie. Postavenie sa svojmu strachu tvárou v tvár z nás robí nielen silnejších jedincov, ale môže sa ukázať, že naše obavy boli oveľa desivejšie ako samotná skutočnosť.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“The best method of overcoming fear is to “live your fear right through”. Fear of the unknown is all the worse in that it provides a space for the emergence of a whole gamut of phobias, because people in the state of unawareness can feel fear of practically anything they can imagine. That lays a foundation for diverse conspiracy theories. Confronting one’s fear face to face not only makes us stronger individuals, but it can show that our fears were a lot more terrible than the actual reality.”

s. / p. 79-83
Janka Duchoňová
Séria *Souvenirs of the New Colonies* /
Series: *Souvenirs of the New Colonies* (2013)
inštalácia / installation
Zo zbierky Weiss Collection, zo zbierky npor. Ing. Martina Frankoviča a z majetku autorky /
Courtesy of the Weiss Collection, the collection of First Lieutenant Ing. Martin Frankovič and of the author

Autorka sa zaoberá teóriou stretu civilizácií (Samuel P. Huntington, 1992). Maľované taniere s „turistickými“ motívmi z jednotlivých zemí či miest ilustrujú a domýšľajú víziu budúcnosti po strete kultúr: bruselské Atomium je obkolesené červenou hviezdou z tela čínskeho draka, zástup Arabov rúca vianočný stromček, židovský symbol pohlcuje zemeguľu, v znaku Európskej únie je dominantný albánsky orol a podobne.

The author deals with the theory of the clash of civilizations (Samuel P. Huntington, 1992). Painted plates with “tourist” motives of individual countries and cities illustrate and speculate on a future vision after a cultural clash: the Atomium in Brussels surrounded by a red star from a Chinese dragon’s body, a crowd of Arabs breaks down a Christmas tree, a Jewish symbol absorbs the globe, the Albanian eagle dominates the flag of the European Union and so on.

KRÁTKE HISTORICKÉ UKOTVENIE SPOLOČENSKY ANGAŽOVANÉHO UMENIA POSLEDNEJ DEKÁDY

BRIEF REMARKS ON THE HISTORICAL CONTEXT OF SOCIALLY ENGAGED ART OF THE LAST DECADE

RICHARD GREGOR

Je známe, že takmer každá téma, charakter či kvalita dejín umenia prebieha v určitých nárazových vlnách, niekedy dominuje, inokedy sa zdanlivo stráca z dohľadu. Platí to aj pre výrazný vývojový skok v dialógu umenia so spoločnosťou, ktorý na Slovensku pozorujeme približne od polovice nultých rokov. Ak ho chceme vnímať nielen ako snahu o riešenie konkrétnych spoločenských či politických otázok, ale ho aj kunsthistoricky uchopiť, bude potrebné sledovať jeho vývojové stopy siahajúce až do 60. rokov 20. storočia.

Sociálne angažované funkcie umenia nazerané optikou sociálnych dejín umenia môžeme samozrejme nájsť v rôznych dobách. Ak sa zameriame na konkrétnu komunikáciu umelca vo vnútri užšie či širšie definovanej kultúrnej komunity (čo je jeden z podstatných rysov dneška) a s divákom ako aktívnym participantom a zároveň respondentom umeleckého diela alebo činu, bude najpríhodnejšie začať aktivitami Alexa Mlynárčika od roku 1965. Už HAPPSOC v spolupráci so Stanom Filkom a Zitou Kostrovou (1965) naznačoval orientáciu, ktorú Mlynárčik neskôr transformoval do permanencie svojich Manifestácií (napríklad tá z bratislavských verejných toaliet pri príležitosti kongresu AICA v roku 1966). Poukazoval na dianie a konanie, ktoré prebieha nezávisle od spoločenskej kontroly a od umeleckých konvencií, čím výrazne prekročil dovtedy platné estetické kategórie. Dal tak základy jednej línie slovenského konceptuálneho a performatívneho umenia. Jeho citácie, slávnosti a na druhej strane medzinárodné či domáce spolupráce, do ktorých okrem seba angažoval do roku 1972 približne tucet svojich najbližších kolegov, sa počas následnej normalizácie utlmili, keďže sa všetci ocitli na čiernych listinách.

Ich štafetu však prevzali utajené či poloverejné, politicky však jednoznačnejšie aktivistické gestá umelcov neoficiálnej scény, predovšetkým aktivity Jána Budaja a jeho spolupracovníkov z „Dočasnej spoločnosti intenzívneho prežívania“ (1974 - 1981) či samizdatov neskoršej „Bratislavy nahlas“ (1988). Vizuálne kvality Nežnej revolúcie z roku 1989 sú výrazne podmienené rôznymi formami aktivizmov a tento plodný presah politiky a umenia v rôznych podobách pretrval až do roku 1992 či 1993 - do projektov upozorňujúcich napríklad na ekológiu, druhú prírodu, nové úlohy múzejníctva a ďalších sa zapájali aj autori, ktorí sa inak nevenovali performatívnym typom tvorby. Nasledoval paradox: nacionalistické obdobie politiky mečiarizmu (1994 - 1998) sa priamo

It is well known that almost every theme, feature or quality in the history of art runs in definite spasmodic waves, sometimes dominating and at other times seemingly disappearing from view. This is also true of the striking developmental leap in the dialogue of art with society which we observe in Slovakia roughly from the middle of the zero years. If, not content with perceiving it as an attempt to solve specific social and political questions, we try also to grasp it in art-historical terms, we will need to follow the tracks of its evolution, which reach back to the 1960s.

Needless to say, we can find socially engaged functions of art, seen in the perspective of the social history of art, at various periods of time. If we focus on the specific communication of the artist within a more narrowly or broadly defined cultural community (which is one of the essential features of our present time) and with the viewer as an active participant in, and at the same time respondent to, the artistic work or act, it will be most convenient to start with the activities of Alex Mlynárčik from 1965. HAPPSOC, where he collaborated with Stano Filko and Zita Kostrová (1965) already marked out the orientation which Mlynárčik later turned into the constant process of his Manifestations (for example, there was one in Bratislava's public toilets on the occasion of the AICA Congress in 1966). He pointed to a doing and accomplishing that took its course independent of social control and artistic conventions, and thereby emphatically moved beyond the aesthetic categories that had been valid hitherto. Mlynárčik thus laid the foundations for one line of Slovak conceptual and performance art. His citations and celebrations, and the foreign and domestic collaboration in which he involved roughly a dozen of his closest colleagues up to the year 1972, were suppressed during the subsequent normalisation, when all of them found themselves on the blacklists.

Their baton was taken up, however, in the secret or semi-public but politically more unambiguous activist gestures by artists of the unofficial scene, especially the activities of Ján Budaj and his co-workers in the "Temporary Society for Intensive Experience" (1974-1981) and the samizdats of the later "Bratislava Aloud" (1988). The visual qualities of the Velvet Revolution of 1989 are strikingly conditioned by activism in a variety of forms, and this fruitful overlap of politics and art, diversely manifested, endured until 1992 or 1993 - even artists who otherwise did not engage in art of a performative kind became involved in projects which drew attention, for example, to ecology, Second Nature, the new roles of museum-keeping, and other issues. A paradox ensued: the nationalist period of the politics of Mečiarism (1994 - 1998) was not expressed directly

v umení takmer neprejavilo (azda s výnimkou akcií Michala Murina a Petra Kalmusa). No umelci ako osobnosti dokázali využiť svoj ešte vždy významný vplyv, ktorý pretrval z revolučného obdobia a tak sa aktivitám ako „Zachráňme kultúru!“ (1997) podarilo antidemokratické tendencie režimu prinajmenšom zneisťovať. To, že umenie ako také na aktuálnu politickú deviáciu tematicky príliš nereagovalo, bolo s najväčšou pravdepodobnosťou ecom sprofanovanosti povinného angažovania umenia počas socializmu.

Namiesto toho však možno za angažovanú reakciu považovať westernizáciu nášho umenia dobovou kurátorskou a kritickou scénou, ktorá sa výstavami a textami snažila ešte v modernistickom vypätí artikulovať našu súvťažnosť k pojmom a tendenciám západného umenia. Táto snaha bola síce nadnesená, no na druhej strane nesmierne dôležitá – viac než o odbornú evaluáciu išlo skôr o esejistický či inštitucionálny aktivizmus, o rezistenciu, ktorá politicky zabránila úpadku súčasného slovenského umenia do provinčných mantinelov, kam ho už celé desaťročia predtým vpravovali tí, ktorí si koncentráciou politickej moci kompenzovali nedostatok umeleckého či vedecského talentu. Súbežne s politickým upokojením po roku 1998 prebehol vo vizuálnom umení dlho potrebný emancipačný proces. Prienik privátnych tém v tvorbe viacerých autoriek a autorov a napokon skutočne už postmoderné prihlásenie sa najmladšej generácie k dekádu zatracovanej maľbe a soche konečne otvoril široké pole umeleckého uvažovania všetkým médiám a možnostiam bez hierarchického odstupňovania. Ak vnímame ako podporný element náš vstup do Európskej únie v roku 2004, čo bola a je (aspoň v istom zmysle) garancia, že sa demokratická orientácia našej spoločnosti nezmení, môžeme povedať, že vzostup angažovanosti, aktívneho a aktivistického dialógu umenia a spoločnosti má svoj presný dátum.

Formuloval som vo svojej staršej stati na margo umenia nultých rokov¹ kritickú koncepciu antitézy, ako jeden z možných spoločných menovateľov pre umenie od neoavantgardy po súčasnosť. Išlo v podstate o poukaz na avantgardistickú opozíciu voči akýmkoľvek domácim či vonkajším hegemonickým tlakom, ktoré mali v našich dejinách umenia vítanú či nevítanú dominanciu (nekriticky vnímaný módný západný vplyv, tendencie nepriznávať socialistickej maľbe schopnosť komunikovať medzi riadkami, viera v bezhraničný univerzalizmus posolstva diela či totalita originality ume-

in art (apart from actions by Michal Murin and Peter Kalmus). However, artists as individuals managed to use their still always significant influence, which endured from the revolutionary period, and thus activities such as “Let Us Save Culture!” (1997) managed at least to unsettle a regime with antidemocratic tendencies. The fact that art as such did not engage very much thematically with the current political deviation was in all probability due to the profanation of the political engagement of art during socialism.

But there was, however, something else that one might regard as an engaged response: the westernisation of our art by the contemporary curatorial and critical scene (still in the tension of modernism), which in exhibitions and texts strove to articulate our affinity to the ideas and tendencies of western art. While this attempt was overdone, on the other hand it was immensely important: rather than an expert evaluation, this was more an essayist or institutional activism, a resistance, which politically prevented the collapse of contemporary Slovak art into the provincial stereotypes which powerful people had been trying to force it into for decades – people who compensated for an insufficiency of artistic or scholarly talent by a concentration of political power. Together with the political recovery after 1998, a long-overdue emancipation process took its course in visual art. The private themes pervading the work of many of the women and men active in art, and ultimately the genuinely postmodern commitment of the youngest generation to the painting and sculpture that had been denounced for a decade, at length opened up the broad field of artistic reflection to all media and all the possibilities, without a hierarchical grading. Taking account also of the supporting factor of our entry into the EU in 2004 (which was and is, at least to a certain degree, a guarantee that the democratic orientation of our society will not change), we may say that increased engagement, the more active and activist dialogue of art and society, can be precisely dated.

In an earlier essay of mine on the art of the zero years¹ I formulated a critical conception of antithesis, as one of the possible common denominators for art from the neoavantgarde to the present. Essentially it drew attention to the avantgardist opposition to any of those hegemonic pressures at home or from the outside which, like it or not, have been dominant in our art history (fashionable western influence, uncritically received; tendencies not to attribute to socialist painting a capacity to communicate between the lines; belief in the boundless universalism of the artwork's message or the total originality of artistic expression, and suchlike). I was not thinking only of an instrument of ideo-

Oto Hudec
Deň po nálete / A Day after an Air-Raid (2013 - 2016)
kresba, detail / drawing, detail

Výjav zobrazuje zničené centrum Bratislavy, ako by vyzeralo po bombardovaní kazetovými bombami. Dielo je reakciou na problematiku vývozu zbraní.

The scene shows the devastated center of Bratislava as it would look after bombing with cluster bombs. The work is a response to the issue of arms exports.

leckého vyjadrenia a podobne). Nemal som na mysli iba nástroj ideologickej rivality medzi umením a umelcami, hoci ide primárne o prívlastok vnútro-umeleckej komunikácie. Antitéza môže byť tiež vnímaná ako dlhodobé dedičstvo jednosmerného dialógu nášho umenia vo vzťahu k západným naratívom a jeho kritickým nástrojom, ktorý je určujúci prinajmenšom od 50. rokov 20. storočia, a ktorý sa žiaľ dodnes, pre takmer úplnú absenciu medzinárodných aktivít v oblasti našich dejín a dejepisu umenia nepodarilo prekonať. Určitým signálom o rozširovaní záberu môže byť, že v najnovšom spoločensky angažovanom umení sa terčom antitetickú opozície stal okrem umenia najmä politický, kultúrny a kultúrno-politický establišment. Ide síce stále o pohyb na výhradne domácom teréne, jeho dôležitosť sa však potvrdzuje v tom, že reformy podporných či prezentačných kultúrnych štruktúr u nás prebiehajú len pomaly, alebo vôbec nie.

Cez takúto optiku môžeme vnímať nielen jednorazové i komplexné politické projekty umelcov a umelkýň, ale tiež malé či väčšie iniciatívy (potenciálne ústiace do vzniku inštitúcií), ktoré výtvarníci zakladajú a vedú, ako aj aktivity mimo hlavných slovenských centier a podobne. Možno povedať, že nezávislé iniciatívy dnes tvoria úspešnú protiváhu štátnym kultúrnym inštitúciám až do tej miery, že sa jednoznačne oddeľujú ich pamäťové od prezentačných funkcií.

Pri podrobnejšom skúmaní množstva aktivít, ktoré by bolo vhodné na Slovensku z obdobia po roku 2004 spomenúť, zaujme, že signifikantný počet angažovaných umelcov pochádza z oblasti sochárstva. Dáva to možnosť položiť si otázku, či práve rovina (v rôznej miere politického) aktivizmu nie je určitou permutáciou pamäťovej spoločenskej funkcie sochárstva do jej novej kritickej podoby po tom, ako pomník stratil výhradný „patent“ na svoju tradičnú, štátnu, národnú či kmeňovú komemoratívnu funkciu. V takejto situácii sa sochári, hľadajúc vhodný formát pre svoje vyjadrenie, vzdali bronzovej sochárskej „večnosti“ v prospech pomínuteľného či spoločnosťou odmietnuteľného gesta alebo akcie, vo forme súčasnej, historickej či historizujúcej pripomienky.

Otvorené kapitoly zo slovenských dejín od národného obrodovania 19. storočia cez kontroverzné postavenie fašistického slovenského štátu, v ktorých našiel oporu pre svoj umelecký program Martin Piaček, sú možno najlepším príkladom. Jeho sochy, podobne ako diela Tomáša Džadoňa, objekty a iniciatívy predčasne

logical rivalry within art and among artists, though this is very much an attribute of internal communication in the art sphere. The antithesis can also be seen as the heritage of a long-continued one-way dialogue of our art in relation to western narratives and critical instruments, which is decisive at least from the 1950s, and which to this day, alas, we have not managed to outgrow, due to the almost complete absence of international activities in the field of our art history. It may be a certain sign of a broadening of scope that in the latest socially engaged art it is not only art but especially the political, cultural and politico-cultural establishment that has become a target of antithetical opposition. Even though it still involves movement exclusively on the domestic terrain, its importance is nonetheless confirmed by the fact that reforms of the supportive or presentational cultural structures in Slovakia are proceeding only slowly, if at all.

In this perspective we may see not only once-off and complex projects by artists and also small or larger initiatives (potentially culminating in the emergence of institutions) which are established and conducted by artists, as well as activities outside the main Slovak centres, and so on. One can say that today independent initiatives are successfully creating a counterweight to the state cultural institutions, even to the extent that their memorial functions are unambiguously being separated from their presentational functions.

From a more detailed examination of the many activities in Slovakia since 2004 which are worth recalling, the interesting fact emerges that a significant number of the engaged artists come from the field of sculpture. This enables us to pose the question of whether the level of activism (to a varying degree political) represents a change in the memorial function that sculpture performs for society: now that the monument has lost the exclusive “patent” to its traditional, state, national or tribal commemorative function, sculpture permutes into a new critical form. In this situation the sculptors, seeking a suitable format for their expression, have abandoned bronze sculptural “eternity” in favour of a transient or socially unacceptable gesture or action, in the form of contemporary, historical or historicising comment.

The open chapters of Slovak history where Martin Piaček found support for his artistic programme, from the 19th century national revival to the controversies surrounding the fascist Slovak state, are perhaps the best example. Piaček’s sculptures, and likewise the works of Tomáš Džadoň, the objects and initiatives of the prematurely deceased Michal Moravčík, the visual ironic glosses and interventions of Milan Tittel (sometimes with Matej Gavula and Cyril Blažo), the systematic

zosnulého Michala Moravčíka, vizuálne ironické glosy a intervencie Milana Tittela (niekedy s Matejom Gavulom či Cyrilom Blažom), systematické dlhodobé projekty Ilony Németh a Pavlíny Fichta Čiernej, práce Ota Hudeca, či viackrát provokatívne hodené rukavice Dalibora Baču – a tiež ich individuálne či kolektívne pôsobenie v skupinách a iniciatívach (napr. Verejný podstavec, 20 rokov od nežnej neprebehlo) – predstavujú určitú protiváhu českým aktivistickým skupinám a projektom (napr. Rafani, Ztohoven, Pode Bal, Guma Guar, Galéria Artwall). Ich zameranie na československé dejiny a súčasnosť tohto geopolitického priestoru z pochopiteľných dôvodov rezonujú aj u nás. Súčasný slovenský angažovaný umenie možno (snáď s výnimkou tvorby Tomáša Rafu, Petra Kalmusa a niektorých gest Kassabov) v tomto porovnaní hodnotiť ako menej radikálne, čo niekedy býva vyvážené väčšou serióznosťou a prenesením ťažiska na finálny objekt, ktorý po akcii zostáva.

Pravidlami participácie umelca na verejnom priestore a jeho pozícii vo verejnom živote sa v úvode k jednej zo svojich posledných kníh venoval Piotr Piotrowski². Termíny, ktoré k tomuto účelu použil, agorafóbia a agorafília, strach z verejného priestoru a na druhej strane chuť vstupovať doň, otázky o zmenách, ktoré nastali i nenastali prelomom v roku 1989, o hraniciach stanovených socialistickým režimom či liberálnou demokraciou, platia aj pre naše prostredie. V istom zmysle možno povedať, že podobne, ako v „nultých rokoch“ dominovala maľba, v poslednom období je to práve verejne angažované umenie, ktoré u nás najviac rezonuje – v zmysle dôležitosti i v zmysle hodnoty. Je dôležité nevnímať ho bez kontextu: cieľom tohto krátkeho textového exkurzu je iniciovať o ňom ďalšie úvahy i polemiky.

Poznámky

- 1 Autenticita, tradícia a post-národná situácia. K vývinovým predpokladom slovenského výtvarného umenia „nultých rokov“. In: Kol.: Nulté roky. Od Priestoru po Beskida. PGU Žilina, 2011
- 2 Agoraphilia After Communism. In: Piotrowski, P.: Art and Democracy in Post-Communist Europe. Reaktion Books, 2012, s. 7-14

Richard Gregor je kurátorom a kritikom umenia.

long-term projects of Ilona Németh and Pavlína Fichta Čierna, the works of Oto Hudec, the gauntlets provocatively thrown down time and again by Dalibor Bača – and also their individual or collective functioning in groups and initiatives (e.g. Public Platform, still running 20 years after the Velvet Revolution) – amount to a kind of counterweight to the Czech activist groups and projects (e.g. Rafani, Ztohoven, Pode Bal, Guma Guar, Galéria Artwall). The latter focus on Czechoslovak history and on the present time in this geopolitical space, and this has its resonance in Slovakia also, for understandable reasons. When thus compared, engaged Slovak art may be judged as less radical (perhaps with the exception of the work of Tomáš Rafa and Peter Kalmus and some of the gestures of Kassa-boys), though this is sometimes balanced by a greater seriousness and a shifting of the focus to the final object which remains after the action.

In the introduction to one of his recent books Piotr Piotrowski addressed the rules for the artist’s participation in public space and his position in public life². The terms he used for this purpose, agoraphobia and agoraphilia, fear of the public space and on the other hand the inclination to enter it, and his question about the changes which constituted and did not constitute a rupture in 1989, and about the boundaries imposed by a socialist regime or by liberal democracy, have validity in our Slovak setting also. In a certain sense one can say that just as painting was dominant in the “zero years”, in the recent period it is precisely publicly engaged art which has most resonance among us – in terms of importance and in terms of value. It is important not to see it without context: the aim of this brief textual excursus is to stimulate further thoughts and polemics.

Quotations

- 1 Autenticita, tradícia a post-národná situácia. K vývinovým predpokladom slovenského výtvarného umenia „nultých rokov“. (Authenticity, Tradition and the Post-national Situation. On the Developmental Premises of Slovak Visual Art in the “Zero Years”). In: Kol.: Nulté roky. Od Priestoru po Beskida. (The Zero Years. From Priestor to Beskid.) PGU Žilina, 2011
- 2 Agoraphilia After Communism. In: Piotrowski, P.: Art and Democracy in Post-Communist Europe. Reaktion Books, 2012, pp. 7-14

Richard Gregor is a curator and art critic.

RADOVAN ČEREVKA

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Strach z neznámeho sa dá prekonať jedine skúsenosťou. Na Slovensku nežijeme v multikultúrnej spoločnosti, takú poznám len zo svojich zahraničných ciest a z médií. Slovensko dosiaľ nevybudovalo občiansku spoločnosť, o ktorú by sa mohli opierať aj etnické a národnostné menšiny. Úprimne ale nemám doteraz jasno, v akej miere (a hlavne akým tempom) by sa mala v budúcnosti naša krajina stať multikultúrnou. Slovensko zatiaľ nie je schopné zabezpečiť práva ani vlastným občanom. Nevybudovali sme občiansku spoločnosť, o ktorú by sa mohli opierať aj etnické a národnostné menšiny. Osobne nemám skúsenosť s utečencami a nechcel som preto na výstave prezentovať pseudohumanistické klíšé. Čo ma ale na tejto téme pobúrilo, je jej zneužívanie našimi politikmi. Premiér Fico vie veľmi dobre, že so svojou žalobou na Európsku komisiu kvôli kvótam na rozdeľovanie utečencov nemá šancu uspieť. Toto populistické predstavenie poslúžilo predovšetkým domácemu publiku. Malo vytvoriť obraz silného vodcu, ktorý sa bráni „diktátu“ Bruselu. Séria pastelov zachytáva momentky z budúceho procesu na súdnom dvore EU v Luxemburgu, na základe žaloby, ktorú Slovensko a Maďarsko podali na Európsku komisiu za rozhodnutie o povinných kvótach. Ide o subjektívnu predikciu procesu ako storyboardu k tejto veľkej politickej inscenácii.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“The only way to overcome fear of the unknown is by experience. But in Slovakia we don't live in a multicultural society, that's something I know only from foreign travel and from the media. But to be honest, I am not sure to what degree (and above all at what tempo) our country ought to multiculturalise in time to come. Thus far Slovakia has not built a civil society by which ethnic and national minorities also could be sustained. Slovakia as it stands is not capable of securing rights even for its own citizens. Personally I do not have experience of refugees, and so I didn't want to present pseudo-humanist clichés at the exhibition. But what I do find outrageous is how the theme of refugees has been abused by our politicians. Prime Minister Fico knows perfectly well that he has no chance of success in his complaint to the European commission against quotas for the distribution of refugees. This populist performance has been put on principally for his domestic audience. It's intended to create the image of a strong leader who resists the "dictation" of Brussels. My series of pastels captures moments from future proceedings at the EU court in Luxemburg, based on the complaint which Slovakia and Hungary have lodged against the EU Commission over the decision on obligatory quotas. It's a subjective prediction of the process in the form of a storyboard on this grand political stage production.”

s. / p. 91-93
Radovan Čerevka
Zaloba / Charge (2016)
séria 5 pastelov / series of 5 pastels

Séria pastelov je fiktívnym záznamom súdneho procesu. Týka sa žaloby ohľadom utečeneckých kvót, ktorú podalo Slovensko na Radu Európskej únie v decembri 2015. Čerevka domýšľa priebeh súdneho procesu ad absurdum: vyhnaná žaloba prinesie Slovensku finančné prostriedky, ktoré premiér obratom investuje do „ochrany“ slovenských hraníc.

The series of pastels is a fictional record of a trial. It concerns the action in the respect of the refugee quota lodged by Slovakia to the Council of the European Union in December 2015. Čerevka speculates about the trial to the end, ad absurdum: the trial will be won by Slovakia, thus bringing funds which the Prime Minister uses to "protect" the Slovak borders.

PAVLÍNA FICHTA ČIERNA

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Obrátiť sa k nemu čelom. Odhaliť, spoznať, ovládnuť... vzdelávať sa, zomknúť sa, bojovať. Umelecké projekty majú často schopnosť vyvolať naše pocity a úvahy, vstupujú do svedomia a v nejednom prípade nás konfrontujú s podmienkami existencie iných ľudí. Odrazom reálnych situácií otvárajú páľčivé otázky a upozorňujú, že dnes už nik nemôže existovať mimo týchto problémov. Týmto všetkým v nás však obavy skôr vzbudzujú, než by nás ich zbavovali. Jedným z diel, ktoré dokázalo sofistikovane obsiahnuť protiklady, je známa priestorová inštalácia *How It Is* poľského autora Mirośława Bałku, realizovaná v roku 2009 v Tate Modern v Londýne. Vo svojej monumentálnej jednoduchosti zahrňa v sebe strach i nádej, koniec i začiatok, a ako si predstavujem, táto modelová situácia umožnila zažiť návštevníkom krajnú konfrontáciu, pretože sa vlastne obrazne dotýka všetkých druhov pocitov ohrozenia. Odhodlanie vstúpiť do absolútnej tmy – absolútnej neistoty, implikuje nutnosť pozitívneho očakávania dobrého konca – vyslobodenia.“

s. / p. 95
Pavína Fichta Čierna
Praktický pokus opustiť svoj dom /
Practical Attempt to Leave Your House (2016)
digitálna tlač / digital print

Záber zo súkromnej performancie autorky, v ktorej sa vcituje do krízovej situácie opustenia domova. Dielo zachytáva situáciu, keď sa musela rozhodnúť, čo uvládze uniesť z toho, čo potrebuje pre svoj život.

The scene is from a private performance of the author, where she puts herself into a crisis situation of leaving her home. The artwork captures the situation where the artist must decide what she can carry out of all the items she needs for her life.

Spolupráca/ cooperation: Tomáš Greňo

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Turn and face it. Uncover it, recognise it, master it... educate ourselves, band together, fight. Art projects often have the capacity to elicit our feelings and thoughts; they enter our consciences and time and again confront us with the conditions in which other people live. By reflecting real situations they open up burning questions and draw attention to the fact that no one today can exist outside of those problems. With all this, however, rather than relieving our fears they more often arouse them. One of the works that has managed to encompass opposites in a sophisticated way is *How It Is*, the well-known spatial installation by the Polish artist Mirośław Bałka, which he presented in 2009 in the Tate Modern in London. In its monumental simplicity it takes in fear and hope, beginning and end, and as I see it, this model situation has enabled visitors to experience an extreme confrontation, because its imagery actually touches on all types of feelings of threat. The determination to enter into absolute darkness – absolute uncertainty, implies the necessity of a positive expectation of a good ending – a liberation.”

s. / p. 96-97
Pavína Fichta Čierna
Obrus / Tablecloth (2011)
video, 10'51''

Video zobrazuje dekonštrukciu zbrane autorkou. Umelkyňa sa ju snaží abstrahovať a tým zmeniť „prevzorkovať“ jej význam.

The video depicts the deconstruction of a weapon by the author. The artist is trying to make it abstract, thus changing it, “re-designing” its meaning.

Spolupráca/ cooperation: Anton Čierny, Daniel Kozlík.

SÚHLAS S POSKYTNUTÍM STATUSU AZYLANTA KAŽDÉMU UTEČENCovi

A Necelé dve pätiny (34%) obyvateľov a obyvateľiek Slovenska úplne alebo skôr súhlasí s výrokom „Poskytnúť status azylanta každému utečencovi, t.j. formu ochrany pred prenasledovaním a pod., ktorý(-á) má o azyl na Slovensku záujem a spĺňa podmienky udelenia azylu podľa platných zákonov SR“.

B Takmer dve pätiny (34%) obyvateľov a obyvateľiek Slovenska úplne alebo skôr súhlasí s výrokom „Poskytnúť status azylanta každému utečencovi, t.j. formu ochrany pred prenasledovaním a pod., ktorý(-á) má o azyl na Slovensku záujem a spĺňa podmienky udelenia azylu podľa platných zákonov SR“.

C Menšina (34%) obyvateľov a obyvateľiek Slovenska úplne alebo skôr súhlasí s výrokom „Poskytnúť status azylanta každému utečencovi, t.j. formu ochrany pred prenasledovaním a pod., ktorý(-á) má o azyl na Slovensku záujem a spĺňa podmienky udelenia azylu podľa platných zákonov SR“.

NESÚHLAS S POSKYTNUTÍM PRECHODNÉHO ÚTOČISKA UTEČENCOM

A Necelé dve pätiny (39%) obyvateľov a obyvateľiek Slovenska úplne alebo skôr nesúhlasí s výrokom „Poskytnúť utečencom prechodné útočisko – ubytovanie a stravu, základný príjem, zdravotnícku starostlivosť a pod. – pre tých, ktorí majú o prechodné útočisko na Slovensku záujem“.

B Takmer dve pätiny (39%) obyvateľov a obyvateľiek Slovenska úplne alebo skôr nesúhlasí s výrokom „Poskytnúť utečencom prechodné útočisko – ubytovanie a stravu, základný príjem, zdravotnícku starostlivosť a pod. – pre tých, ktorí majú o prechodné útočisko na Slovensku záujem“.

Pavína Fichta Čierna
Predstavte si, že vaša interakcia je pozitívna, uvoľnená a príjemná / imagine That Your Interaction Is Positive, Relaxed, and Comfortable (2016)
priestorová a zvuková inštalácia / spatial and sound installation

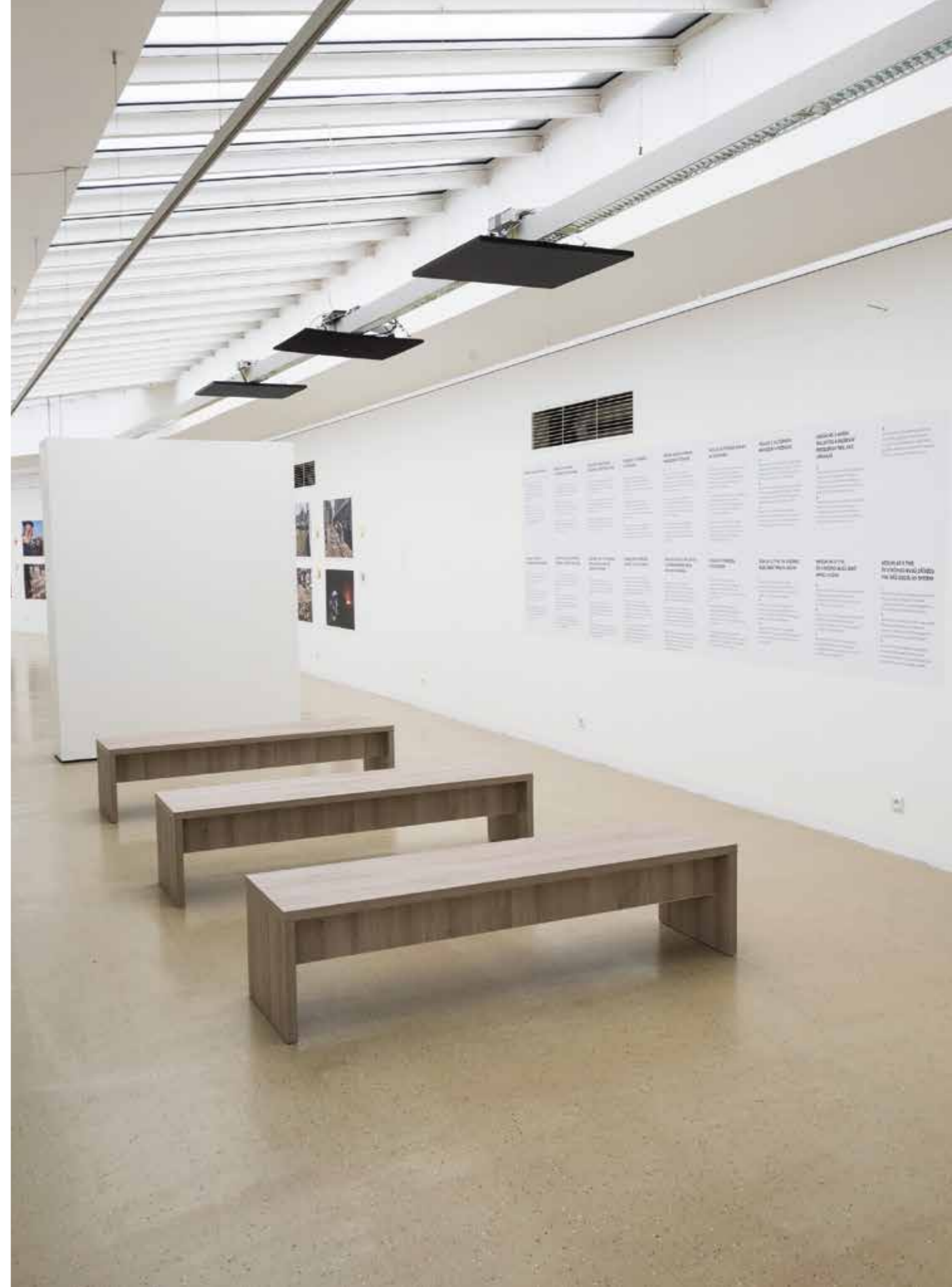
Dielo prezentuje niekoľko prístupov k utečeneckej problematike. Prvá zvuková nahrávka je reportážou, v ktorej zaznejú názory ľudí z Gabčíkova, z ktorých je cítiť moment ohrozenia. Druhá nahrávka sa pokúša meditativným spôsobom zmierniť pocity ohrozenia z utečencov. Pri tretej nahrávke sa poslucháč môže nechať prostredníctvom cvičenia a komentárov navigovať tak, aby sa dokázal lepšie vcítiť do situácie utečencov a prekonať pocit ohrozenia.

V textovej časti diela je spracovaný prieskum verejnej mienky (september 2015, Agentúra 2muse) a jeho možné interpretácie. Hoci ponúkané možnosti pracujú s rovnakými údajmi, manipulatívna formulácia viet evokuje odlišný význam.

The work presents several approaches to refugee issues. The first sound recording is an interview with people from Gabčíkovo, who exude a feeling of threat. The second recording is trying to soften the feelings of threat coming from the refugees in a meditative way. In the third recording listeners can let themselves be led through exercises and commentary so they can better feel what it's like to be a refugee and overcome the feeling of threat.

The text part of the work is a processed poll (September 2015, agency 2muse) and its possible interpretations. Although the offered options work with the same data, the manipulative formulation of sentences evokes a different meaning.

Spolupráca / cooperation: Barbara Lášticová, Andrej Findor, Michaela Makohusová, Marek Valovčín, Daniel Kozlík, Samuel Čarnoky

MARTIN PIAČEK

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„neznámo – strach – umenie – zvedavosť – príbeh –
skratka – emócia – katarzia – odznova“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“the unknown – fear – art – curiosity – story –
abbreviation – emotion – catharsis – anew”

Martin Piaček
Moja neslovenská krv /
My Non-Slovak Blood (2015)
objekt / object

Kruhový diagram je namaľovaný vlastnou krvou umelca.
Znázorňuje neslovenský podiel pôvodu autora vzhľadom
k národnostiam jeho starých rodičov.

The pie chart is painted in the artist's own blood. It depicts the
non-Slovak part of the artist's origin regarding his grandpar-
ents' nationalities.

OTO HUDEC

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Mohlo by sa zdať, že existuje ľahká odpoveď: zoznámiť sa s neznámym. No aby sme skutočne rozumeli neznámemu, v tomto prípade utečencom, je dôležité mať otvorenú myseľ a mať príležitosť na stretnutie. Keď utečenecká téma prispieva k zmene politických nálad, je možné sa opýtať aj ďalšiu otázku: Je nepriateľstvo mnohých Európanov spôsobené naozaj iba strachom alebo sú za tým aj hlboké frustrácie a sociálne rozdiely?

Nerád by som glorifikoval rolu umenia v procese zmeny spoločnosti a politiky. Existuje aktivistické umenie, ktoré má potenciál sprostredkovať názory a vytvoriť diskusiu. To isté je však možné robiť aj pomocou dobrého žurnalizmu, zodpovednej politiky, aktívneho občianstva, sociálnej práce či dobrovoľníctva. Myslím, že úlohou umenia je reflektovať spoločnosť a priniesť hĺbku do často povrchnej a zjednodušenej debaty. Vystúpiť z čierneho-bieleho nazerania a predložiť humanistickú perspektívu.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Seemingly there’s an easy answer: get to know the unknown. But if we are really to understand the unknown, in this case the refugees, we need a willingness to open our minds and an opportunity to meet. And when the theme of refugees contributes to a shift of the political mood, there’s another question one can ask: Is the resentment of so many Europeans towards the migrants caused solely by fear, or are there deep frustrations and social divisions behind it?

I wouldn’t like to glorify the role of art in changing society and politics. There’s an activist art with the potential to communicate opinions, to create discussion. But this can also be done by good journalism, responsible politics, active citizenship, social work and volunteering. I think the role of art is to reflect society and bring depth to a debate that is often over-simplified and superficial: to get beyond looking at things in black and white and bring a humanist perspective to bear.”

s. / p. 103-105
Oto Hudec
Krajina / Land (2016)
interaktívna inštalácia, detail / interactive installation, detail

Za plot sa dostanú len niektorí z návštevníkov. Kritériá, kto môže vstúpiť a kto nie, sú každý deň zvolené náhodne podľa zoznamu, ktorý vytvoril umelec.

Only some of the visitors are allowed to enter behind the fence. The criteria on who may enter and who not are randomly chosen every day according to a list created by the artist.

Oto Hudec
Deň po nálete / A Day after an Air-Raid (2013 - 2016)
 séria 2 kresieb / series of 2 drawings

Výjav zobrazuje zničené centrum Bratislavy, ako by vyzeralo po bombardovaní kazetovými bombami. Dielo je reakciou na problematiku vývozu zbraní.

The scene shows the devastated center of Bratislava as it would look after bombing with cluster bombs. The work is a response to the issue of arms exports.

Oto Hudec
Deň po nálete / A Day after an Air-Raid (2013 - 2016)
 séria 2 kresieb / series of 2 drawings

Kresby zobrazujú typy zbraní, ktoré boli v rokoch 2013 až 2016 vyvezené zo Slovenska. Väčšina z nich bola vyvezená do Saudskej Arábie, odkiaľ sa dostala do Sýrie. Dielo sa odvoláva na oficiálne zdroje, materiály Amnesty International a na investigatívne články. Autor týmto dielom otvára otázku spoluzodpovednosti za vojenské konflikty. Dokiaľ sa od nás budú vyvážať zbrane používané vo vojnových konfliktoch, prehlásenia o riešení problémov v domovskej zemi zostanú len prázdnyimi slovami.

The drawings depict the types of weapons that were exported from Slovakia in 2013 - 2016. Most of them were exported to Saudi Arabia, and from there to Syria. The work refers to the official sources, to materials of the Amnesty International and to investigative articles. The author raises the question of responsibility for military conflicts. If we keep exporting weapons to be used in military conflicts, the proclamation of solving problems in the war countries remains empty rhetoric.

MIGRÁCIA AKO (UMELECKÝ) PROCES MIGRATION AS (AN ARTISTIC) PROCESS

JANA CVIKOVÁ

V júni 2016 som sa na jednom zo sprievodných podujatí výstavy *Strach z neznámeho* v bratislavskej Kunsthalle stretla v úlohe moderátorky s dvoma výnimočnými osobnosťami: s vystavujúcou výtvarnou umelkyňou Annou Witt a so spisovateľkou Irenou Brežnou. Umelkyňa nemeckého pôvodu žijúca v Rakúsku a nemecky píšuca spisovateľka slovenského pôvodu žijúca vo Švajčiarsku hovorili o svojom občianskom a umeleckom postoji k problematike migrácie, ako aj o jej stelesňovaní vo svojich dielach. Hoci biograficky, generáčne či umelecky sa východiská oboch autoriek rôznia, ich práce spája nielen migrácia ako spoločná téma, ale aj politická angažovanosť, ktorá vedome pracuje s vlastnou občianskou zasiahnutosťou a autor-skou pozíciou. Niektoré momenty z tohto stretnutia sa pokúsím pripomenúť v nasledujúcich riadkoch.

Anna Witt na výstave predstavila multimedialnú inštaláciu *Prechádzať cez steny*. Práca zachytáva celoročný projekt a okrem iného otvára otázku, kto hovorí o migrácii vo verejnom priestore. Witt označila za kľúčové, že v tomto prípade nepôsobí ako autorka, ktorá vizualizuje príbehy iných ľudí, ale jej dielo je výsledkom spolupráce a rozhovorov s dvomi ľuďmi, ktorí migráciu zažili. Sama tu vystupuje predovšetkým ako sprostredkovateľka skúsenosti, vytvára situáciu pre jej sprostredkovanie vo viacerých vrstvách: medzi ľuďmi s rôznymi migračnými pozadiami, ako aj smerom k tým, čo migráciu na vlastnej koži nezažili. Postavami a zároveň narátormi jej diela sa tak stávajú emigrantka z východu na západ Nemecka v období železnej opony (Alexa, žena nad 50, novinárka, teraz nezamestnaná novinárka) a utečenec zo Sýrie do Nemecka (Ašraf, 21, študent). Realizovaný projekt prechádzal mnohými zmenami, jedna viditeľná sa odohrala aj v používanom jazyku – od angličtiny, cez zmiešaninu angličtiny a nemčiny, až po nemčinu, čo tiež poukázalo na procesualný charakter migrácie. Napokon, ako je zrejmé z prežívania inštalácie i z komentárov Anny Witt, pri tomto participatívnom diele je rovnako dôležitý proces vzniku ako samotný výsledok.

Aj v prípade Ireny Brežnej máme v rukách dielo, ktoré je pôsobivým literárnym svedectvom o tom, že spracovávanie migrácie ako biografického a väčšinou aj jazykovo-biografického zlomu je naozaj celoživotným procesom. Emigrácia z Československa v dôsledku okupácie v auguste 1968 do Švajčiarska navyše nebola podložená vlastným rozhodnutím

In June 2016, in my capacity as presenter of one of the accompanying events at the *Fear of the Unknown* exhibition in Bratislava's Kunsthalle, I met two exceptional persons: the visual artist Anna Witt, who was exhibiting, and the writer Irena Brežná. An artist of German origin living in Austria, and a writer of Slovak origin who writes in German and lives in Switzerland, each spoke of her civic and artistic attitude to the issues of migration and of how these are embodied in her works. Although biographically, generationally and artistically these two artists have different starting points, their work is bonded by migration as a common theme and also by a political involvement that works consciously with what affects one personally as a citizen as well as with one's position as an artist. I will try to recall some moments of this meeting in what follows.

Anna Witt presented a multimedia installation *Walking Through Walls* at the Kunsthalle. The work comprises a year-long project and among other things opens up the question of *who* is speaking of migration in the public space. In her installation Witt is not functioning as an artist who visualises the stories of other people (and she identifies this as crucial): rather, her work is a result of collaboration and conversations with two people who have experienced migration. She herself appears here principally as a mediator of experience, creating a situation for its mediation in several layers: focusing on people with a variety of migrant backgrounds, as well as addressing those who have no first-hand experience of migration themselves. Hence two people become the characters and at the same time the narrators of her work: an emigrant from East to West Germany during the Iron Curtain period (Alena, a woman in her 50s, a journalist, currently an unemployed journalist) and a refugee from Syria to Germany (Ashraf, 21, a student). The completed project had passed through many changes; one perceptible change was played out in the language used – from English, through mixed English and German, to German, all of which is a further pointer to the processual character of migration. Ultimately, and as the impact of the installation and Anna Witt's own commentaries make clear, in this participative work the process of emerging is of equal importance to the actual result.

Similarly, Irena Brežná has given us a striking literary testimony to the fact that assimilating migration, as a biographical and for the most part also a linguistic rupture, is truly a lifelong process. Besides, emigration from Czechoslovakia to Switzerland, following the occupation in August 1968, was not based on the personal decision of the 18-year-old secondary school-leaver: the decision was taken by her parents. Brežná, whose account was first published in book form in German

osemnásťročnej maturantky, rozhodli o nej rodičia. Brežná, ktorá knižne debutovala v nemčine na začiatku 80. rokov spomienkovými fragmentmi zo Slovenska, sa v priebehu nasledujúcich desaťročí stala „ctižiadostivým adoptívnym dieťaťom nemeckého jazyka“ (Alfrun Kliems). Za svoju prvotinu v nemčine dostala ocenenie vyhradené cudzineckej literatúre, román *Die undankbare Fremde* získal v roku 2012 Švajčiarsku literárnu cenu – zmenilo sa autorkino písanie, no zároveň nastala rozhodujúca zmena kontextu, tzv. migračná literárna tvorba sa stala výraznou a akceptovanou súčasťou nemecky písanej literatúry. Slovenský preklad románu *Nevdáčajná cudzin(k)a* (ASPEKT 2014) podnetne prispel do verejného diskurzu o migrácii na Slovensku. Napriek tomu, že román čerpá z bohatej autorkinej skúsenosti, vytvorila preň hrdinku, ja-rozprávačku, ktorá ju literárne oslobodzuje od dodržiavania autobiografického scenára ukotveného v konkrétnych geografických a historických súvislostiach. V dvoch hlavných tematických líniách reflektuje, ako emigráciu prežíva mladá žena, ktorá prichádza s rodinou z okupovanej krajiny a spleto sa kriticky udomáčkuje v novom prostredí, a zároveň prostredníctvom tlmočnice prináša príbehy súčasných migrantov. Táto kniha zohráva v mnohých ohľadoch sprostredkovateľskú úlohu, nie náhodou je v nej značný priestor vymedzený reflektovaniu tlmočenia a sprostredkovateľskej roly tlmočnice. Pre Irenu Brežnú román priniesol aj vysporiadanie sa s touto rolou interkultúrne kompetentnej sprostredkovateľky, ktorá ju v emigrácii sprevádzala celé desaťročia. Ako v diskusii povedala: „Ja sa cítim dobre v tlmočení, v tomto pohybe sem a tam. No teraz by som chcela tieto interkultúrne schopnosti odhodiť a nerozmýšľať stále o rozdieloch medzi kultúrami.“ *Nevdáčajná cudzin(k)a* je tak pre autorku dôležitým zastavením v dlhom procese spracovávania emigrácie a jej produktívneho pretavovania do medzinárodnej angažovanosti v oblasti ľudských práv a literárnej tvorby.

Slovensko nie je prisťahovalecká krajina a ako ukázala nedávna minulosť ani ňou nechce byť. Migrácia je však tu, je s nami a medzi nami, v rôznych podobách. V neposlednom rade sme krajinou s bohatými vysta-hovaleckými skúsenosťami, a to treba pripomínať.

in the early 1980s, during the subsequent decades became “an ambitious adopted child of the German language” (Alfrun Kliems). For her German debut she received an award reserved for foreign literature, and in 2014 her novel *Die undankbare Fremde* received a Swiss literary prize – the author’s writing had changed, while at the same time the context had changed decisively: “migration literature” had become a notable and accepted part of German-language writing. The novel’s Slovak version *Nevdáčajná cudzin(k)a* (*Ungrateful Stranger*, ASPEKT 2014) offered a stimulating contribution to public discussion on migration in Slovakia. While the book draws upon rich personal experience, the “I”-narrator heroine whom the author has created frees her from adherence to an autobiographical scenario rooted in particular geographical and historical circumstances. In the two main thematic lines she reflects on how a young woman arriving with her family from an occupied country experiences emigration and, with many complications, comes to terms critically with her new setting, and at the same time, through an interpreter, transmits the accounts of contemporary migrants. In many respects this book performs a mediator’s role. It is no coincidence that the author gives considerable space to the theme of interpreting and the interpreter’s task of mediation. The novel has enabled Irena Brežná to settle her accounts with this role of interculturally competent mediator, which has accompanied her for decades in emigration. She has said in the course of discussion: “I feel good when interpreting, doing that here-and-there movement. But now I’d like to cast off those intercultural capacities and not be thinking constantly of the differences between cultures.” *Nevdáčajná cudzin(k)a* is therefore an important stage in the author’s lengthy process of dealing with emigration and productively remoulding it into an international involvement in the field of human rights and literary work.

Slovakia is not a country that people migrate to, and as shown in the recent past, it doesn’t want to be. Nonetheless migration is here, it is with us and among us, in various forms. And (not least important) we are a country with rich experience of emigration, a fact which needs to be recalled. Even though, as Anna Witt and Irena Brežná have pointed out, a certain hierarchisation of the experience of various migrant groups (old and new, European and non-European, educated and uneducated) is all too quickly ready to hand. In this connection Witt has pointed out that the stories of

Hoci, ako upozornili Anna Witt a Irena Brežná, istá hierarchizácia skúsenosti rôznych migrantských skupín (starých a nových, európskych a mimoeurópskych, vzdelaných a nevzdelaných), je prirýchlo naporúdzi. Witt v tejto súvislosti zdôraznila, že ľudské príbehy s ústrednou témou migrácie v *Prechádzaní cez steny* predstavujú v jej ponímaní dva veľmi odlišné, a pritom rovnocenné, rovnako závažné príbehy, ktoré sa môžu navzájom dopĺňať, pričom aktuálny príbeh podporuje spracovávanie dávnejšieho príbehu.

Jana Cviková je literárnou vedkyňou.

people with the central theme of migration in *Walking Through Walls* represent, in her view, two very different and yet equivalent, equally important stories which can complement each other, while the present-day story helps us to make sense of the story of long ago.

Jana Cviková is literary scholar.

Anna Witt
Prechádzat' cez steny /
Walking Through Walls (2015)
multimediálna inštalácia /
multimedia installation

ANNA WITT

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Na svet sa môžeme pozeráť iba vlastnými očami. Naš horizont je zúžený našimi vedomosťami a skúsenosťami. Keď sa umelecké projekty pokúšajú predstaviť nové spôsoby nazerania na sociálne fenomény súčasnosti, nielen ako na problémy, ale ako na možnosti, môže to pomôcť narušiť zakorenené štruktúry a podnietiť empatiu a pozitívne myslenie. Alebo to môže slúžiť ako sprostredkovateľ medzi nami a tými druhými. Umenie má možnosti a slobodu vyjadriť myšlienky a záujmy bez obmedzení ekonomickej rentability alebo vzdelávacích cieľov. Môže preto fungovať ako neutrálna platforma na stretnutie s „neznámym“ bez predsudkov. Umenie môže predstaviť „neznáme“ a zároveň umožňuje otvorene hovoriť o našom strachu.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“We can see the world only through our own eyes. Our horizon is bounded by our personal knowledge and experience. When artistic projects try to introduce new ways of looking at the social phenomena of our time, not only as problems but also as opportunities, this may help to loosen entrenched structures and can encourage empathy and positive thinking. Or it can simply function as a intermediary between us and the others. Art has the potential and the freedom to express ideas and interests without being limited by the economics of marketability or the goals of the education system. It is therefore able to function as a neutral platform for an unprejudiced encounter with “the unknown”. Art can introduce “the unknown” and at the same time give us a chance to speak openly about our fears.”

s. / p. 117-119
Anna Witt
Prechádzať cez steny /
Walking through Walls (2015)
multimediálna inštalácia /
multimedia installation
Zo zbierky autorky a Galérie Tanja Wagner. /
Courtesy of the artist and Tanja Wangner Gallery.

Dielo je založené na interakcii dvoch ľudí: bývalej utečenkyni z Východného Nemecka a mladého sýrskeho utečenca, ktorý nedávno prišiel do Nemecka. Obidva príbehy sa vo videách zlievajú, keď rozprávači občas preskočia zo svojho príbehu na druhý. Videá sú prezentované v rámci kovovej konštrukcie doplnenej dobovými fotografiami z novín, ktoré vybrali protagonisti.

The artwork is based on interaction of two people: a former East German refugee and a young Syrian refugee who recently came to Germany. Both stories are depicted in the videos and they seem to blur into each other, as the speakers sometimes switch from their own story to the story of the other. The videos are shown within a metal pole construction and are complemented by media images chosen by the protagonists.

NEVĎAČNÁ CUDZINKA UNGRATEFUL STRANGER

**ROZHOVOR ZUZANY ULIČIANSKEJ
S IRENOU BREŽNOU**
INTERVIEW OF ZUZANA ULIČIANSKA
WITH IRENA BREŽNÁ

Patíte k vlne, ktorá odišla z Československa po roku 1968. Zmenil sa za ostatné desaťročia vzťah Slovákov k vlastným emigrantom?

Dlhé roky po Nežnej revolúcii vládla predstava: „My sme trpeli a vy ste sa mali dobre“. Ľudia sa nepýtali na naše skúsenosti, veď vedeli, ako „sa žije“ na Západe. Až v poslednej dobe sa začali zaujímať. Aj preto, že do zahraničia odchádza slovenská mládež, ale aj preto, že utečenecká téma týmto pohodlným myslením otriasla.

Stále sa však robí obrovský rozdiel medzi „našími“ emigrantmi a súčasnými migrantmi vo svete, však?

Zažila som na Slovensku diskusiu, na ktorej jedna pani tvrdila, že my sme mali právo emigrovať, ale tí dnešní imigranti „z Ázie“ už nie, že je to invázia. Ľudia často ani nevedia pomenovať, odkiaľ utečenci sú. Svet okrem Európy je pre nich hmla, niečo vágne. Koho už zaujíma, čo sa deje povedzme v Eritrei? Veľa sa nehovorí ani o tom, že my sme boli podľa dnešných azylových kritérií ekonomickí emigranti. Keby na nás boli platili tie isté individuálne kritériá priameho ohrozenia na živote, ktoré sa dnes uplatňujú na utečencov, tak by politický azyl boli priznali ani nie percentu z vtedajšej československej emigrácie, všetkých by nás poslali naspäť.

Máte pocit, že aj Vás? Váš otec, právnik, predsa nemohol pracovať vo svojom odbore, vaša matka bola koncom 50. rokov dokonca vo väzení.

Ani to by nezavážilo. V roku 1968 nám už nič nehrozilo, mohla som študovať, už som bola zapísaná na univerzite. Prijímali nás kolektívne, stačilo, že sme boli z okupovaného Československa. Vo Švajčiarsku boli vtedy len pracovní migranti z bývalej Juhoslávie či Talianska, ktorí stavali tunely a cesty, a maďarskí utečenci z roku 1956. Nás prijímali so sympatiou, boli sme politicky výhodní, stáli sme na dobrej strane tak pre ľavičiarov, ako aj pravičiarov. Pre tých prvých preto, že sme nechceli kapitalizmus, ale reformu komunizmu, pre pravičiarov sme boli zas živým potvrdením toho, že Sovietsky zväz je nebezpečný. Mnohí Švajčiari zdôrazňovali, že Sovieti môžu prísť aj k nim, mali z toho hrôzu. Švajčiarska armáda dodnes robí cvičenia tak, že simulovaný nepriateľ prichádza z východu. Pre priemerného Švajčiara či Švajčiarku je Slovensko stále súčasťou nedefinovateľného východu.

You're part of the wave that left Czechoslovakia after 1968. Have Slovaks changed their attitudes to their own emigrants in the decades since?

For long years after the Velvet Revolution the prevailing idea was that “we were suffering and you were doing fine”. People didn’t ask about our experience; after all, they knew how “one lives” in the West. Only in recent times have they begun to take an interest. Partly because young Slovaks are going abroad, but also because the refugee theme has disturbed this comfortable thinking.

But a huge distinction is still made between “our emigrants” and contemporary emigrants in the world, isn't that so?

I was involved in a discussion in Slovakia where one woman said that we had the right to emigrate, but today’s emigrants “from Asia” don’t, so now there’s an invasion. People often can’t even name the places that the refugees are from. The world outside Europe is fog to them, something vague. Who’s interested in what’s happening, let’s say, in Eritrea? There’s not much talk about the fact that, according to the present-day criteria for asylum, we were economic migrants. If that same individual criterion of a direct threat to life, as applied to refugees currently, had been applied to us, not even one per cent of the Czechoslovak emigration of that time would have been accepted. They’d have sent us all back.

Would that have included you? After all, your father, who was a lawyer, was unable to practice his profession, and your mother had been imprisoned in the late 1950s.

Even that wouldn’t have counted. In 1968 nothing threatened us any more. I was able to study, I’d already enrolled in university. But the Swiss accepted us collectively – it was enough that we were from occupied Czechoslovakia. In Switzerland at that time there were only migrant workers from former Yugoslavia and Italy, who were building tunnels and roads, and Hungarian refugees who came in 1956. They received us sympathetically: whether for left- or right-wing people, we were on the side of virtue. For the left because we did not want capitalism, only the reform of communism; for the right because we were living confirmation of the fact that the Soviet Union was dangerous. Many of the Swiss declared emphatically that the Soviets might come to them also, they lived in dread of that. To this day the Swiss Army does exercises where a simulated enemy is coming from the east. For the average Swiss, Slovakia is still part of an indefinable east.

Ako sa tam slovenskí pracovní migranti vnímajú dnes?

Nedostávajú sa do povedomia. Málokto vie, že napríklad Edita Gruberová, ktorá žije v Zürichu, je Slovenka. Moja známa, kultivovaná novinárka z Neue Zürcher Zeitung mi hovorila, že sa o jej mamu starajú dve Slovenky, že sú milé a srdečné. Ibaže nespomenula – a to ma vždy zabolí – čo to pre tieto ženy znamená, opustiť svoje vlastné rodiny. Tieto dva svety o sebe vedia veľmi málo. Svoje reportáže „z druhej strany“ som preto písala tak, aby z nich bolo cítiť ľudí. Je nepripustné, že sa pri opisoch utečencov používa vojenská terminológia ako „invázia“. Robiť zo zúfalých ľudí nepriateľov, či dokonca armádu, ktorá nás ohrozuje, to je len odsúvanie reality. Slovensko sa nechce meniť, ľudia si nechcú uvedomiť, že žijeme v inej dobe, že národné štáty budú končiť. Nie je to len nehumánne, ale predovšetkým nereálne.

Ako sa na tieto zmeny pripravuje Švajčiarsko?

Konečne si priznáva, že sa stalo prístahovaleckou krajinou, z čoho vyplývajú rôzne reformy. Už sa nemôže definovať iba cez svoju minulosť, keďže tam žije až 24 percent prístahovalcov. Z Nemecka prišla idea organizovať v mestách debaty na tému Akú krajinu chceme mať. Na takomto podujatí som v katedrále v Zürichu nedávno predniesla svoju najnovšiu satiru na prístahovaleckú spoločnosť. Jedna profesorka ekonómie tam zasa prezentovala tézu, že každý utečenec by mal zaplatiť do krajiny „vstupné“, aby nemusel platiť prevádzáčov. Takéto debaty by sa mohli viesť aj na Slovensku.

Irena Brežná (1950) je slovensko-švajčiarska spisovateľka a novinárka. V roku 1968 vo veku 18 rokov emigrovala do Švajčiarska. Popri publicistike a literatúre bola vojnovou spravodajkyňou v Čechensku. Podieľala sa na práci Amnesty International a realizovala humanitné a vzdelávacie projekty v Čechensku a Guinei. Na Slovensku spolupracuje s feministickou organizáciou ASPEKT. Získala viacero ocenení, vrátane Literárnej ceny Švajčiarskej konfederácie.

Zuzana Uličianska je novinárkou.

Úryvok pochádza z rozhovoru, ktorý bol publikovaný v časopise *Nota Bene* 11/ 2016.

How are Slovak migrant workers perceived today?

They don't enter general awareness. Few people know, for example, that Edita Gruberová, who lives in Zürich, is a Slovak. An acquaintance of mine, a sophisticated Neue Zürcher Zeitung journalist, told me that two Slovak women were carers for her mother, and that they were pleasant and good-hearted. But she never mentioned – and this always troubles me – what it meant for those women to leave their own families. These two worlds know very little about each other. And therefore I've written my reportage "from the other side", so that human beings can come through. It's intolerable that military terminology such as "invasion" should be used in descriptions of refugees. To turn desperate people into enemies, or even a hostile army that's threatening us, this is just rejecting reality. Slovakia doesn't want to change. People don't want to acknowledge the fact we're living in a different age, that the nation-states are going to come to an end. It's not just inhuman, above all it's unreal.

How is Switzerland preparing for these changes?

It's finally acknowledging that it has become a "immigrant" country, and various reforms are being made in consequence. Switzerland can no longer define itself exclusively through its past, not when the immigrant population has grown as high as 24%. An idea that came from Germany is to organise debates in cities on the theme of What kind of country do we want to have? Not long ago, at one such event in Zürich Cathedral, I presented my latest satire on the immigrant society. There was also a professor of economics who argued the case for each immigrant having to pay an "entry fee" to the country, so as not to have to pay traffickers. Debates like this could be held in Slovakia too.

Irena Brežná (1950) is a Slovak-Swiss writer and journalist. In 1968, at the age of 18, she emigrated to Switzerland. Alongside publicist activity and literature, she was war-correspondent in Chechnya and has taken part in Amnesty International's work and has conducted humanitarian and educational projects in Chechnya and Guinea. In Slovakia she collaborates with feminist organisation ASPEKT. She has received many awards, including the Swiss Confederation Literary Prize.

Zuzana Uličianska is a journalist.

Interview is an excerpt of the text published in *Nota Bene* magazine 11/ 2016.

Českoslovenští uprchlíci v rakouském táboře v roce 1968

Czechoslovak emigrants in an Austrian camp in 1968

Eliška Vrbová
Utečenecké listy /
Refugee Journal (2016)
samizdatové noviny, detail /
samizdat newspaper, detail

ELIŠKA VRBOVÁ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„So strachom z neznámeho je logicky možné bojovať poznávaním toho „neznámeho“. Nielen že postupným (najlepšie odborne vedeným) vystavovaním sa predmetu akéhokoľvek strachu ho môžeme liečiť, ale dokonca môžeme odstrániť pôvodný rozpor a príčinu strachu, poznané „neznáme“ sa stáva známym.

Bohužiaľ strach nie je len fenomén psychológie a psychoterapie vyskytujúci sa na úrovni jednotlivca. Celospoločenský strach býva zneužívaný, predovšetkým niektorými politikmi, ktorí vedia, že ľudia ochromení strachom sú omnoho lepšie manipulovateľní. Strach by sme mali mať skôr z toho, ako to môže dopadnúť, a takéto príklady sú nám z histórie známe.

Je tu však otázka, prečo by „neznáme“ malo vzbudzovať práve strach. Myslím, že vedci a umelci (nie každý jeden z nich, ale v zmysle prístupu, ktorý môže naopak zastávať ktokoľvek) chcú objavovať, experimentovať, komunikovať, hľadať nové cesty. „Neznáme“ môže byť i dobrodružstvo, výzva. V tom je sloboda, inšpirácia, opak strachu. Niet divu, že každá diktatúra takýchto ľudí ničí medzi prvými.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“It’s logically possible to fight fear of the unknown by getting to know the said “unknown”. Not only can we treat any fear with a gradual (at best professionally-led) exposure of the object of that fear, but we can even remove the original contradiction and cause for the fear as the familiarized “unknown” becomes known.

But alas, fear is not just a phenomenon of psychology and psychotherapy manifested on the level of the individual. Fear that affects the whole of society is typically abused, above all by certain politicians, who know that people who are paralysed by fear are much more manipulable. We should rather be afraid of how all that could turn out; there are historical examples that we know very well.

The question arises, though, why it should be fear that “the unknown” arouses. I think that scientists and artists (not every one of them – I am thinking in terms of an approach which absolutely anyone may pursue) wish to discover, to experiment, to communicate, to seek new paths. “The unknown” may also be an adventure, a challenge. It contains freedom, inspiration, the opposite of fear. No wonder that in any dictatorship such people are among the first to be destroyed.”

s. / p. 125-127
Eliška Vrbová
Utečenecké listy /
Refugee Journal (2016)
video, samizdatové noviny, detail /
video, samizdat newspaper, detail

Umelkyňa skúmala reakcie českej verejnosti na problematiku utečencov. Vytvorila niekoľko čísel vlastného autorského časopisu *Utečenecké listy*, ktorý rozdávala ľuďom na ulici. Vo videu opakuje zažitú interakcie.

The artist explores reactions of the public in the Czech Republic to the refugee topic. She has created several issues of her own magazine *Refugee Journal*, which she handed out to people in the street. In her video she repeats experienced interactions.

Retro
(?)

Židovská emigrace nechápe, že ji zde nechceme.

Soustavné upozorňování našeho tisku na nebezpečí, jež ohrožuje klidný vývoj našich vnitřních poměrů a zaručuje, že hospodářské dění a práci v novém státě udržíme v našich rukou a pro naše lidi, stále volání po rychlém uzavření epochy židovské emigrace, setkává se s hromadným souhlasem široké veřejnosti, která pozoruje, co se kolem nás a u nás děje.

Denně dostáváme balíky dopisů, v nichž nás čtenáři vyzývají, abychom v nastoupeném úsilí po očistě vytrvali.

Mnoho dopisů dostáváme i z venkovských měst; ukazují, že židovská emigrace postupuje stejně v Turnově, v Mladé Boleslavi, v Kolíně, v Plzni, v Brně, v Českých Budějovicích a jinde.

Nechceme to!

V Praze v posledních dnech se tato emigrace poněkud stáhla do pozadí. To neznámá, že by zanechala svého usilování vetřít se trvale do našeho života. Víme, že se našemu životu a myšlení nikdy nepřizpůsobí — a také to nechceme. Je v tom příliš mnoho nebezpečí z jedu rozkladu.

To, oč dnes usilují, je snaha, za všech okolností a za každou cenu naléztí pro svoje podnikání — pláň.

Jsou hledány čistě obchodní sňatky, kupuje se za každou cenu kapitálová účast a společenství, provádějí se obchody, které uskutečňují nastřešení domácí Židé jako jednatelů, hledají se cesty vniknouti do realitního obchodu, ve velkém kvete obchod se zlatem a šperky. Budiž již pozornost, že pražští židovští advokáti provozují dnes všechno možné, jenom ne svoji klientelu.

Bude třeba také zjistiti, kolik bytů, obchodů a provozoven obsadila ve Velké Praze tato emigrace. Byla by to číslce jistě nasmírně zajímavá a překvapující.

Sledujeme denně toto nebezpečí. Opakuje se: Nechceme být tvrdí, ale náš chudý krajíc nemůžeme nechat okoušávat lidmi, kteří nikdy pronás neměli pochopení a jimž jsme byli jenom prostředkem a cestou k vlastnímu zisku.

Nepochopí-li to včas, nebude to naše vina.

deník Večer, 14. října 1938

ILONA NÉMETH

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Neznáme je zároveň fascinujúce, príťažlivé, inšpiratívne, avšak aj nekomfortné a nebezpečné. Neznáme je potrebné brať ako možnosť zmeny a pochopenia seba samého z iného pohľadu. Neznáme je možnosť a zároveň výzva. Neznáme je potrebné spoznať, pochopiť a potom integrovať do svojho myslenia.“

Umenie rozširuje obzor človeka. Umenie poskytuje možnosť pochopiť svet iným, možno menej zvyčajným spôsobom. Umenie pripraví diváka/ príjemcu/ participanta na akceptovanie/prijímanie niečoho nového a tým umožňuje absorbovanie neznámeho v širšom zmysle slova.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“The unknown is at one and the same time fascinating, attractive, inspiring, but also uncomfortable and dangerous. The unknown must be taken as an opportunity for change and for understanding oneself from another perspective. The unknown is both a chance and a challenge. The unknown must be recognised, grasped, and then integrated into our thinking.

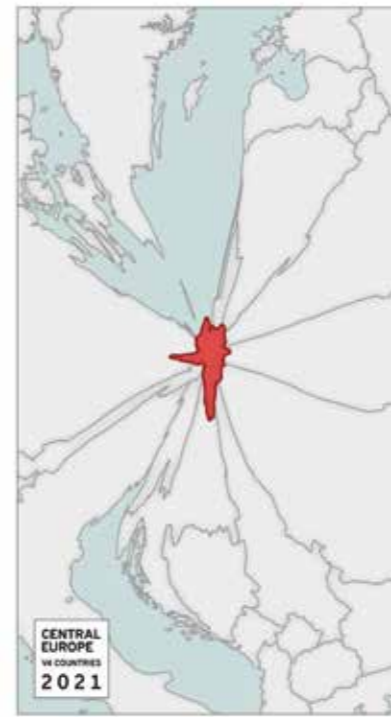
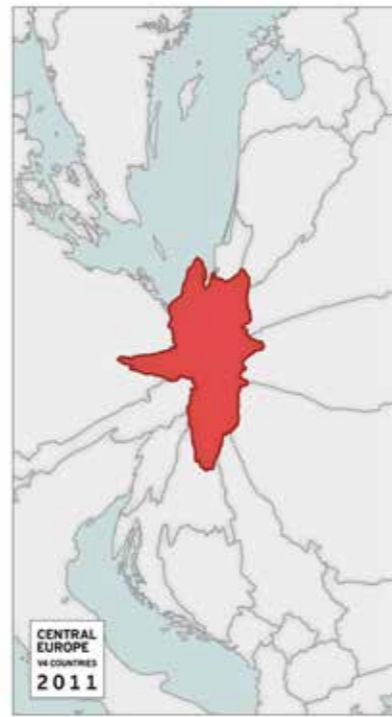
Art extends man's horizon. It provides an opportunity to comprehend the world in a different, perhaps less usual way. Art prepares the viewer / recipient / participant for acceptance / reception of something new, and thus enables absorption of the unknown in the wider sense of the word.”

s. / p. 129-131
Ilona Németh
V4 (2016)
video, 2'35''

Autorka v diele tematizuje vývoj v krajinách Višegrádskej štvorky. Video symbolizuje proces, v ktorom sa veľké myšlienky menia na malé.

The artist is themetizing the development of Visegrád Four countries. The video symbolizes a process where big ideas are replaced by small ones.

ZAHRA HASSANABADI

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Vždy som vedela jedno, už predtým, než som musela odísť. Vedela som, že sama seba dokážem vnímať ako existenciu a zároveň aj ako súčasť fungujúceho celku, ktorý obsahuje aj existencie ostatných. Bez spojenia so životmi ostatných by ma pohltila čierna diera.

Do cudziny so sebou nesiem na pleciach svoje korene, v hrdle svoje verbálne nástroje a v póroch moje umelecké potreby, ktoré sa túžia oslobodiť. Nemôžem čakať na stretnutie. Potreba sa rozdávať je väčšia ako moja trpezlivosť. Pohybovala som sa prostredníctvom umenia. V mojom životnom experimente sa umenie stále viac stávalo mojimi nohami, rukami a jazykom a všetkými mojimi orgánmi. Keď som obklopená umením, cítim sa bezpečnejšia, voľnejšia v rozhodovaní, ľahšia a menej agresívna. Umenie sa pohybuje v hlbších úrovniach a dokáže preplietť rozličné koreňky. Môže byť vážne, ale aj veselé a preto ľudské a bližšie k nám. Pre mňa je osobitou a nenahraditeľnou cestou.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“I always have known one thing, even before I had to leave. I knew I could perceive myself as an existence, and at the same time as part of a functioning whole that contains the existences of others. Without the connection with the lives of the others, the black hole would swallow me.

Going abroad I carry my roots on my shoulders, in my throat my verbal instruments and in my pores my artistic needs, which long for freedom. I cannot wait for an encounter. The need to share is bigger than my patience. I moved by means of art. In my life experiment, art more and more became my legs, hands, tongue and all my organs. When I am surrounded by art, I feel safer, free in decision making, lighter and less aggressive. Art moves on deeper levels and it can interconnect small diverse roots. It can be serious, but also funny and therefore human and closer to us. For me it is personal and irreplaceable path.”

Zahra Hassanabadi
*Koberec Nostalgia 3 /
Carpet Nostalgia 3 (2015)*
objekt / object

Umelecké dielo má formu tradičného iránskeho koberca a obsahuje spomienky - telefónne karty použité na rozhovory s rodinou kvôli udržaniu kontaktu po úteku do Nemecka.

The artwork is in the form of a traditional Persian carpet and contains the artists' memories - telephone cards used to call her family in order to keep in contact after her escape to Germany.

GRANDHOTEL COSMOPOLIS

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Strach je predovšetkým ľudská vlastnosť, ktorú nie je možné ignorovať. Je normálne báť sa a ľudia, ktorí sa boja, by nemali byť stigmatizovaní, lebo sa budú len viac báť. V skutočnosti sú najväčším nebezpečenstvom – teda tým, čoho by sme sa mali obávať najviac – ľudia, ktorí zneužívajú strach, zveličujú ho a naháňajú strach aj tým, ktorí sa predtým nebáli. To sa v súčasnosti deje často a na mnohých miestach. Čo sa dá proti tomu robiť?“

Začať znovu. Strach je v poriadku, isteže. No je viac než len v poriadku – je krásny a zaujímavý. Skúsme strachu nanovo porozumieť ako indikátoru skutočnosti, že spoznávame niečo nové, aj svoje nové vlastnosti.

Vystúp zo svojej komfortnej zóny. Vstúp do novej role. Zavri oči a skoč do nej. Hraj sa, hraj pre druhých. Potom uvidíš veci zo širšej perspektívy, ktorá dáva viac zmyslu, ako si si predtým dokázal predstaviť.

Z tej perspektívy už strach nie je potebné prekonávať. Vystanú nové otázky, napríklad – ako prekonať lásku?

Umenie prekonáva naše mentálne bariéry. Pomáha nám otvárať nové perspektívy.

Napríklad: natáčať zväčšene život mravca.

Ako forma prekladu nám umenie poskytuje možnosť urobiť krok, ktorý sa nám na začiatku môže zdať príliš ťažký.

Môžeme začínať znova a znova, môžeme čeliť prázdnote a pomenovať ju, môžeme čeliť strachu s ľahkosťou.

Umenie je krásne a zároveň hrozivé. Ako zvedavosť. Ako láska. Patria k sebe.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“First of all, fear is a human trait that we cannot ignore. It's normal to be afraid of the unknown, and people who are afraid should not be stigmatized, because that makes them even more afraid. Actually, the greatest danger – i.e. what we have to be most afraid of – is people who abuse fears, making them big and scaring even people who weren't afraid before. This happens a lot at the moment, in many places. What can we do about it?”

Start afresh. So then, fear is OK, granted. But it's more than OK – it's beautiful, a way to be curious. To take the fear and understand it newly, as an indicator of the fact that you're getting to know something new and some new features of your own self too.

Take a step out of your comfort zone. Jump into a different role. Close your eyes and jump into it. Play, perform. And you will see a bigger picture that makes more sense than you could have imagined.

From that new angle, fear is not something to overcome. And new perspective arise, such as – how to overcome love?

Art overcomes our mental barriers. It makes us practice different perspectives.

For example: To shoot the life of an ant in macro.

As a form of translation, art enables us to take steps that might at first seem too difficult.

We can start and start again, we can face the blank and name it. We can face fear with lightness.

Art is beautiful and also frightening. Like curiosity. Like love. They belong together.”

s. / p. 135-137
Grandhotel Cosmopolis
Program na výstave *Strach z neznámeho*
v Galerii NTK Praha /
Program in the *Fear of the Unknown* exhibition,
NTK Gallery, Prague

Grandhotel Cosmopolis je sociálna plastika. Vznikla v roku 2011 a je to laboratórium zamerané na budúcnosť spoločnosti založené na energii srdca. V externej podobe ide o budovu s rozlohou 3000m² v centre Augsburgu v Nemecku, ktorá obsahuje hotel, umelecké ateliéry, bar, reštauráciu, koncertnú sálu a štátne ubytovanie pre 65 utečencov. Približne 150 ľudí každého veku, profesie a pôvodu sa stretáva ako vonku, tak vnútri a udržuje sociálnu plastiku živú a stabilnú. Grandhotel Cosmopolis je súčasťou globálnej siete umenia, odhodlania a humanizmu.

Grandhotel Cosmopolis is a social Sculpture. Established 2011, it is a laboratory for a future society based on the energy of the heart. It's external shape is a 3000m² - building in the centre of Augsburg, Germany, which contains a hotel, art studios, a bar, a restaurant, a concert hall, and governmental accomodation for 65 refugees. About 150 people of all ages, professions and backgrounds are acting in - and outside the house to keep the Social Sculpture vivid and stable, making it a part of a global network of art, courage and humanity.

KAM ÍŠŤ? WHERE TO GO?

**ROZHOVOR SO ZUZANOU ŠTEVULOVOU
Z LIGY ZA ĽUDSKÉ PRÁVA
INTERVIEW WITH ZUZANA ŠTEVULOVÁ
FROM HUMAN RIGHTS LEAGUE SLOVAKIA**

Čo pre Vás znamená termín utečenec?

Pre mňa je vždy utečenec predovšetkým blížnym. Sú nútení znášať nezniesiteľné veci a získavajú si náš rešpekt a dôstojnosť. V súčasnosti mám pocit, že na to veľmi často zabúdame. Rozprávame o zákonných nariadeniach, právach a povinnostiach a riskujeme tak množstvo neľudských formulácií, keď hovoríme o utečencoch a pojmoch ako „prúd“, „dav“, „tornáda“, atď. A je veľmi nebezpečné používať takéto termíny, ktoré vedú potom k tomu, že v hlavách ľudí vzniká určitý dojem, keď vidia odľudštené masy. A keď prestaneme pod definíciou „utečenca“ vidieť človeka, potom sme pripravení používať politiku zbavenú ľudskosti, ktorú by sme nikdy netolerovali vtedy, keď by sa použila pre nás alebo našich milovaných.

Je útek pred chudobou pre Vás menej legitímnym ako útek pred vojnou alebo politickým útlakom?

Útek pred chudobou sa nepovažuje za legitímny dôvod, prečo žiadať o azyl. Keď sa na druhej strane pozrieme detailnejšie na základné príčiny chudoby, potom si uvedomíme dôsledky kolonializmu v mnohých krajinách, vyčerpanie národných finančných prostriedkov zahraničnými podnikmi, podporu nedemokratického režimu, atď. Tu si musíme položiť ťažké otázky v súvislosti s našou vlastnou zodpovednosťou za takéto činy a ich následky pre život iných ľudí a tiež ich aj zodpovedať. Táto zodpovednosť môže predpokladať rôzne formy – rozvojovú pomoc, vytváranie naozajstných možností pre ľudí, aby sa uplatnili vo svojich rodných krajinách, podporu demokracie a ľudských práv, ale aj prípravu dostupných a flexibilných legálnych spôsobov pre bezpečný a relatívne nákladovo výhodný príchod tých, ktorí si môžu nájsť prácu a príležitosti v iných krajinách.

A útek pred ekologickými problémami?

Zaručenie azylu z ekologických dôvodov je jednou z najväčších prebiehajúcich diskusií medzi učencami a praktikmi. Keď sa v roku 1951 schválil Ženevský dohovor, reagoval na určité situácie vo svete. Dnes, v roku 2016, sa pozeráme na to, ako sa časti zeme zmenili následkom klimatických zmien spôsobených ľuďmi a ako sa tieto časti môžu stať neobývateľnými, takže sú ľudia prinútení migrovať do iných oblastí a krajín. Z tohto dôvodu sa musíme vzhľadom na migráciu a hranice zamyslieť a rozšíriť spektrum legitímnych spôsobov, aby sme sa vysporiadali s novými situáciami, ako napr. s klimatickými zmenami.

What does the term refugee mean to you?

To me “refugee” in the first place always means a fellow human being. They are forced to bear unbearable things and they deserve our respect and dignity. Nowadays I have a feeling we often forget this. We speak about legal definitions, rights and duties and we use a lot of inhuman language when we speak about refugees, terms like “flows”, “swarms”, “tornados” etc. This, however, is very dangerous because using such terms creates an impression of dehumanized masses in people’s minds. And when we stop seeing people behind the definition of “refugee”, we are willing to apply de-humanized policies which we would never tolerate if they would be applied on us or our loved ones.

Is flight from poverty less legitimate than flight from war or political oppression?

Fleeing poverty is not declared as a legitimate reason to claim asylum. On the other hand, when we dig deeper to the root causes of poverty, in many countries these include consequences of colonialism, draining of the national resources by foreign companies, supplying undemocratic regimes, etc. Here we have to face and answer difficult questions of our own responsibility for such actions and their consequences for other people’s lives. The responsibility may take various forms – development aid, creation of real opportunities for people to apply in their home countries, support of democracy and human rights, but also providing accessible and flexible legal ways for safe and relatively cheap arrivals for those who can find jobs and opportunities in other countries.

And what about flight as a result of environmental problems?

Providing asylum for environmental reasons has been one of the major on-going discussions among scholars and practitioners. When in 1951 the Geneva refugee convention was adopted, it reacted to certain situations in the world. Now, in 2016 we witness that climate change caused by man has changed parts of the earth so that they have become or will become uninhabitable, forcing people to migrate to other lands and countries. Therefore we have to change our thinking on migration and borders and broaden the scope of legitimate reasons for asylum or to equal protection in order to serve new situations, such as climate change.

When does one cease to be a refugee?

Cessation of refugee status has two major levels – legal and social. Technically speaking, one ceases to be a refugee when the reasons for persecution and well-founded fear cease to exist; or when one has become a citizen

Kedy prestanú byť ľudia utečencami?

Ukončenie utečeneckého statusu má dve základné roviny – právnu a sociálnu. Z technického hľadiska prestanú byť ľudia utečencami, keď sa príčiny prenasledovania a odôvodnený strach stratia, alebo sa stanú občanmi hosťujúcej krajiny. Naozajstný koniec sa však uskutoční v hlave ľudí – keď sa prestanú vnímať ako utečenci a začnú sa cítiť prijatí, a keď ich aj ostatní začnú akceptovať ako ľudí, spoluobčanov, ako časť komunity a spoločnosti, lebo vtedy prestane byť človek utečencom.

Existuje podľa Vás právo na azyl?

Áno. Uznáním a rešpektom všeobecnej platnosti ľudských práv uznávame a rešpektujeme tiež, že keď sú niekoho práva ohrozené a je prenasledovaný, tak má právo na ochranu. A z týchto dôvodov máme aj povinnosť poskytnúť ochranu. Poskytnutie azylu je súčasťou našej kultúry a patrí k našim hodnotám. Okrem toho ide aj o skúšku, či kultúru ľudských práv vnímame úprimne.

Ak existuje: Je bezpodmienečné alebo ho možno obmedziť?

Na základe medzinárodného práva majú štáty povinnosť poskytnúť utečencom azyl. Keď sa nachádza utečenec na ich území, sú povinné ho ako takého uznať a priznať mu práva, ktoré sú zakotvené v Ženevskom dohovore od roku 1951. To je dôležité, lebo utečenci nemajú ochranu svojho vlastného štátu. Keď by voči nim nevznikla zo strany medzinárodného spoločenstva žiadna povinnosť, nebolo by nikoho, na koho by sa mohli obrátiť. Predsa však existujú aj určité dôvody, pre ktoré sa azyl udeliť nemôže. Tieto dôvody sú definované obsiahle a vyčerpávajúco v Ženevskom dohovore z roku 1951 a dotýkajú sa osôb, ktoré spôsobili ťažký zločin, ako napríklad vyvraždenie národa, zločin proti ľudskosti alebo ľudským právam. Ak by bol takýmto ľuďom udelený azyl, podkopal by sa základný význam tohto pojmu, ktorý spočíva v tom, že sú chránení tí, ktorým porušili ľudské práva.

Veríte, že spoločnosť môže obmedzene alebo neobmedzene prijímať utečencov?

Nie. Som názoru, že ochrana má byť poskytnutá v dobrom úmysle, v statočnosti a čestnosti, a keď dobrý úmysel a spravodlivosť zvíťazí aj na strane tých ľudí, ktorí sú chránení, potom nebudú žiadne hranice pre

of the host country. However, the real cessation happens in people's minds – when they stop feeling like refugees and start to feel included and when the others start to accept them as people, fellow citizens, as part of the community and society; this is when a person stops being a refugee.

Is there a natural right to asylum?

Yes. By recognizing and respecting the universality of human rights, we also recognize and respect that if someone's rights are threatened and violated and this person is persecuted, he/she has the right to be protected. And we recognize an obligation to provide protection for these reasons, as well. Providing asylum is part of our culture and our values. It is also a test if we really take the culture of human rights honestly and seriously.

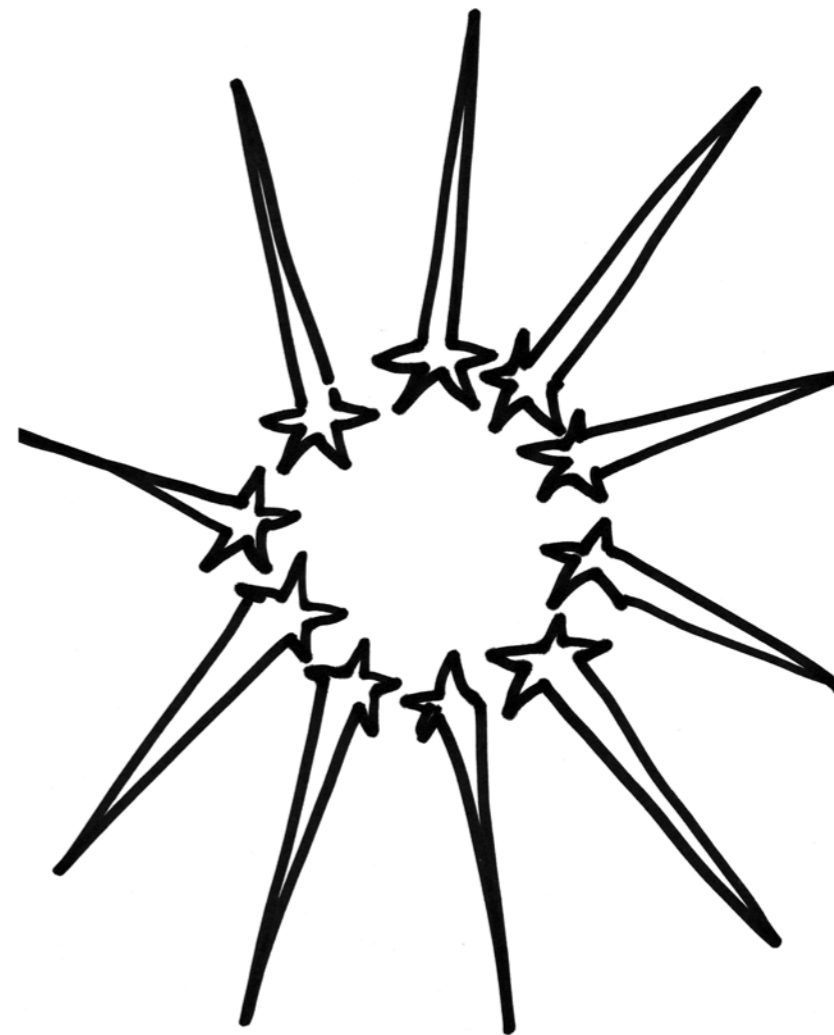
If yes: is this right unconditional, or can it be forfeited?

Based on international law states have the obligation to provide asylum to refugees. If there is a refugee on their territory, they are obliged to recognize him as a refugee and provide the rights laid down in the 1951 Geneva Refugee Convention. This is important as refugees do not enjoy protection from their own state. If there were no obligation from the international community towards them, they would have no one to turn to. But, there are also specific reasons when asylum shall not be provided. These reasons are clearly and exhaustively stipulated in the 1951 Geneva Refugee Convention and include persons who have committed grave crimes such as genocide, crimes against humanity or other similarly serious crimes which are against humanity and human rights. Providing asylum and protection to such persons would undermine the very understanding of asylum, which is to protect those whose human rights are violated.

Do you think that the number of refugees a society can absorb is limited?

No. I believe that when protection is provided in good faith, with honesty and dignity and if good faith and honesty also prevails on the side of the people who are protected, there is no limit to the number of people we can provide protection for.

However, there is also the global responsibility of the international community of states. No state and its citizens shall be required to bear the costs of providing protection to large arrivals of refugees alone. This would not be fair. Countries shall act in the true spirit of cooperation and they should help each other and people who are forced to flee. Therefore, the obligation to provide asylum and protection shall be shared

**FORTRESS
EUROPE**

množstvo ľudí, ktorým môžeme poskytnúť ochranu. Napriek tomu existuje aj zodpovednosť medzinárodného spoločenstva štátov. Žiadny štát ani jeho občania nemajú byť donútení, aby znášali sami náklady za veľký počet prichádzajúcich utečencov. To by nebolo fér. Krajiny by mali v duchu skutočnej spolupráce konať a rovnako si pomáhať navzájom, ako aj tým, ktorí sú prinútení byť na úteku. Preto by sa mala rozdeliť povinnosť na poskytnutie azylovej ochrany medzi krajinou pomocou programov o presídlení a prerozdelení, aby sa zredukoval tlak v jednotlivých krajinách a prerozdělila sa zodpovednosť.

Existujú vo Vašej krajine privilegovaní/preferovaní utečenci, t.z. takí, ktorých je Vaša krajina pripravená prijať skôr ako ostatných? Ak áno, prečo?

V moderných dejinách sa moja krajina (Slovensko) nepreslávila tým, že nadšene vítala utečencov. Počet utečencov, ktorí v priebehu minulých 20 rokov prijala, prestavoval viac ako 600, a rovnaký počet získalo doplnkovú ochranu. Všeobecne povedané, krajina v 90. rokoch bola otvorenejšia, keď prijala utečencov z bývalej Juhoslávie a Afganistanu. Tiež je to tak, že kubánski utečenci získavajú ochranu pomerne častejšie a ľahšie ako utečenci z iných krajín. Práve toto uvítanie utečencov je vo veľkej miere ovplyvnené narastajúcou islamofóbiou, a politici sa vyjadrili pri mnohých príležitostiach, že Slovensko bude akceptovať len kresťanských utečencov. To je veľmi nebezpečné, lebo výber utečencov len na základe viery je čistá diskriminácia a my pritom riskujeme, že ľudia, ktorí najviac potrebujú pomoc, sa ocitnú v situácii plnej rizika, nebezpečenstva a zneužitia a nebude nikoho, kto by im ochranu poskytol.

Zaobchádza sa s utečencami vo Vašej krajine z Vášho pohľadu primerane?

Počas minulého roka boli utečenci vyulučovaní do takej miery, že mnohí z nich sami odmietajú toto označenie používať. Keď sú v našej spoločnosti označení ako utečenci alebo vyzerajú ako cudzinci, narážajú na nedôveru, diskrimináciu a vylúčenie. Zákony sa dodržiavajú, ale počas minulých dvoch rokov vznikli neviditeľné a vysoké bariéry.

among countries by programs for resettlement and relocation to ease pressure in one country and distribute responsibility.

Are there privileged refugees in your country, i.e. refugees that are more welcome than others? If yes: why?

In modern history, my country (Slovakia) has not welcomed refugees broadly. The number of refugees we received in 20 years was around 600 and an equal number received subsidiary protection. In general, my country was more open in the 90s, when we received refugees from former Yugoslavia and Afghanistan. Also, Cuban refugees tend to be provided with protection more often and more easily than refugees from other countries. Now, providing welcome to refugees is to a large extent influenced by rising islamophobia and politicians have declared on numerous occasions that Slovakia will welcome Christian refugees only. This is very dangerous as selecting refugees based on their faith is pure discrimination and we risk that people who need it most will remain in a situation of risk, danger and abuse and there will be no one to provide protection to them.

Do refugees in your country receive fair treatment?

Over the last year, refugees have been ostracized to a such an extent that even refugees refused to be labeled by the term "refugee". In this respect, if you reveal that you are a refugee in our society or look foreign, you may face suspicion, discrimination and exclusion. So legally, fair treatment is guaranteed and in many aspects maintained, but practically over last 2 years high invisible barriers have risen.

What are the requirements for successful integration?

Firstly, the term "successful integration" is very vague and misleading. What do we consider to be successful integration? Is it knowledge and respect of valid laws, or even changing one's culture completely and fully accepting cultural, social and religious customs of the host country? Or, something in between? Do we expect every refugee to become a rich entrepreneur and a role model of positive contribution to the development of society? To me, such expectations would sound very foolish and misleading. The majority of people just want to settle and live their ordinary lives peacefully, without discrimination and exclusion. They want to have a job, send their kids to school, and have access to public

Aké sú podľa Vás predpoklady pre úspešnú integráciu?

V prvom rade, termín „úspešná integrácia“ je veľmi vágny a zavádzajúci. Čo vnímame pod úspešnou integráciou? Sú ňou poznanie a vnímanie platného zákona alebo dokonca kompletná zmena vlastnej kultúry a úplná akceptácia kultúrnych, spoločenských a náboženských zvyklostí prijímajúcej krajiny? Alebo niečo medzi tým? Očakávame od každého utečenca, aby sa stal bohatým podnikateľom a vzorom pre pozitívny príspevok k rozvoju spoločnosti? Z môjho pohľadu by bolo takéto očakávanie hlúpe a zavádzajúce. Väčšina ľudí tu chce jednoducho zostať a v mieri žiť svoj normálny život, bez diskriminácie a obmedzenia. Chcú mať prácu, poslať deti do školy, mať prístup k službám. Niektorí sa chcú vrátiť a pomôcť svojej krajine, aby sa rozvíjala hneď, ako skončí vojna, iní si chcú nájsť nový domov v prijímajúcej krajine.

Myslím si, že aby bola spoločnosť úspešná, musíme rozvíjať realistické a legitímne očakávania, pravidlá a ciele pri našom vzájomnom pochopení toho, čo nazývame „úspešnou integráciou“ a toto premeniť do pokračujúcej sociálnej dohody. A utečenci musia byť zároveň súčasťou tejto dohody. Musia vedieť, čo sa od nich očakáva, pravidlá musia byť jasné, otvorené a splniteľné. A prijímajúca spoločnosť musí tieto pravidlá a očakávania v rovnakej miere akceptovať a vytvoriť priestor pre nových prichádzajúcich a nevytvárať žiadne ďalšie neviditeľné bariéry. Pokiaľ sa dosiahne takáto dohoda a bude na oboch stranách aj väčšinou dodržiavaná, môžeme dosiahnuť čosi ako spoločenstvo.

Myslíte, že by ste sa niekedy vo Vašom živote mohli stať utečencom?

Dúfam, že nebudem nikdy utečencom, ale nikto nikdy nevie, ako sa vyvinie situácia. Mám strach, že silná politická rétorika a narastajúci populistický nacionalizmus, ktorý možno pozorovať v mnohých krajinách na východe i západe, by mohol viesť k otvorenej vojne, pokiaľ to včas nezastavíme. V takomto prípade by som emigrovala a hľadala útočisko v Kanade alebo Amerike.

services. Some want to return and help develop their country once the war is over, others find new homes in the host country.

In order to be successful as a society, I think we need to develop realistic and legitimate expectations, rules and goals on our mutual understanding of "successful integration" and to transform them into a wider social agreement. And refugees must be part of that agreement, too. They have to know what is expected from them, rules must be clear, accessible and achievable. And the host society, too, must accept these rules and expectations and make room for new arrivals and not create further invisible barriers. Once such an agreement is reached and maintained by the majorities on both sides, we can achieve something like a community.

Do you think you will ever be a refugee?

I hope I will never be a refugee, but you never know how the situation will develop. I am afraid that strong political rhetoric and rising populist nationalism, which we can observe in many countries in the West and in the East, may eventually lead to open war if we do not stop at the right time. In such a case, I would emigrate and seek refuge in Canada or America.

How much "home" do you need?

Being professionally exposed to refugee situations, over the years I have realized how much it means for a person to have a home and to lose it. Suddenly, it is impossible to return to childhood places like the parent's and grandparent's house, school, it becomes impossible to meet old friends, because many of them have died, to watch old videos or to go through family pictures. This all is something that is connected with "home" and the existence of all these people and things is very important to the individual's psyche and his or her sense of security. And losing a sense of home is a trauma, which can be very hard to overcome. And in a way this is really scary to me, because I grew up in a secure world, I have a home and family and friends around me and I can very well imagine and understand how tragic and difficult it is to lose all these. No person shall be exposed to such feelings and deprived of home by force and violence.

Ako veľmi potrebujete svoju vlasť?

Keďže som pracovne konfrontovaná s utečeneckou situáciou, rokmi som pochopila, ako veľa znamená pre človeka mať svoj domov a tiež ho aj stratiť. Zrazu už nie je možné vrátiť sa na miesta svojho detstva, akými sú rodičovský dom alebo dom starých rodičov, škola, stretnúť starých priateľov, pretože mnohí z nich zomreli, pozrieť si staré videá alebo prelistovať rodinné albumy fotografií. Sú to veci, ktoré som si vždy spájala s pojmom „domov“. Existencia všetkých týchto ľudí a vecí je veľmi dôležitá pre psychiku jednotlivca a pocit bezpečia. Strata pocitu domova je traumou, ktorú možno len veľmi ťažko prekonať. A to vo mne vyvoláva pocit strachu, pretože som vyrastala v bezpečnom svete; mám domov a okolo seba rodinu a priateľov, a tak si viem veľmi dobre predstaviť a tiež pochopiť, aké tragické a ťažké je toto všetko stratiť. Žiadny človek by nemal byť vystavený takýmto pocitom a nemal by prísť o domov v dôsledku násilia a vojny.

Zuzana Številová je právnička. Aktívne sa angažuje za práva prisťahovalcov a utečencov na Slovensku a je predsedníčkou neziskovej organizácie Liga za ľudské práva Slovensko. V roku 2016 bola ako prvá Slovenka ocenená cenou International Women of Courage Award za jej aktívnu činnosť. Pracuje tiež ako externá spolupracovníčka na Trnavskej univerzite.

Rozhovor vznikol ako súčasť projektu Goetheho inštitútu „Kam?“, v ktorom osobnosti z takmer 40 krajín odpovedali na otázky týkajúce sa utečenectva a migrácie. Inšpiráciou boli denníky švajčiarskeho spisovateľa Maxa Frischa, ktoré vznikali v rokoch 1966 až 1971.

Zuzana Številová is an activist for the rights of immigrants and refugees in the Slovak Republic and heads the NGO Human Rights League Slovakia. In 2016, as the first Slovak, she was awarded the International Women of Courage Award. She also teaches at the University of Trnava.

This interview was done as part of the project of Goethe-Institut "Where to?", where authors and intellectuals from almost 40 countries answered questions on refuge and migration. The sources of inspiration were diaries by the Swiss writer Max Frisch, created between 1966 and 1971.

Dan Perjovschi
Zo série *For the moment* / from *For the Moment* series (2015)
kresba, tlač / drawing, print

JÁN TRIAŠKA

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Myslím si, že strachu z neznámeho sa môžeme zbaviť vzdelávaním ako v škole (od útleho veku), tak aj výchovou v rodinnom prostredí. Nemyslím na povery, ktoré sú založené na primitívnych fóbiách, ale na vzdelávanie sa v širšom kontexte: o prostredí, v ktorom žijeme, ako žijeme a s kým ho zdieľame. Vytváranie otvorenej spoločnosti s hodnotami založenými na poznaní a tolerancii by malo byť v súčasnosti samozrejmosťou, aj v strednej a východnej Európe. Súčasné umenie má v danom procese dôležitú úlohu, otvára obzory, provokuje a pýta sa. Myslím, že jednou z úloh súčasného umenia je aj dotýkanie sa sféry politicko-spoločenskej reality, v ktorej žijeme. Niekedy nestačí zaoberať sa estetickým. Občianske angažovanie prostredníctvom výtvarného umenia má výrazové prostriedky, ktorými dokáže nielen formulovať otázky, ale aj prezentovať názory autorov a dokonca aj agitovať v spoločnosti.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“I think we can be freed from fear of the unknown by education, such as in school (from a tender age), and by upbringing in the family setting. I am not thinking of superstitions founded on primitive phobias, I mean education in the broader context: about the environment we live in, how we live in it and who we share it with. Creating an open society with values founded on recognition and tolerance ought to be a matter of course in the present day, including in central and eastern Europe. Contemporary art has an important role in that process: it opens up horizons, provokes, and asks. I think one of the tasks of contemporary art is to get involved in the sphere of the politico-social reality we live in. Sometimes it's not enough to concern oneself with aesthetics. Visual art provides civic engagement with expressive means, enabling it not just to formulate questions but also to present artists' opinions and ultimately even to agitate in society.”

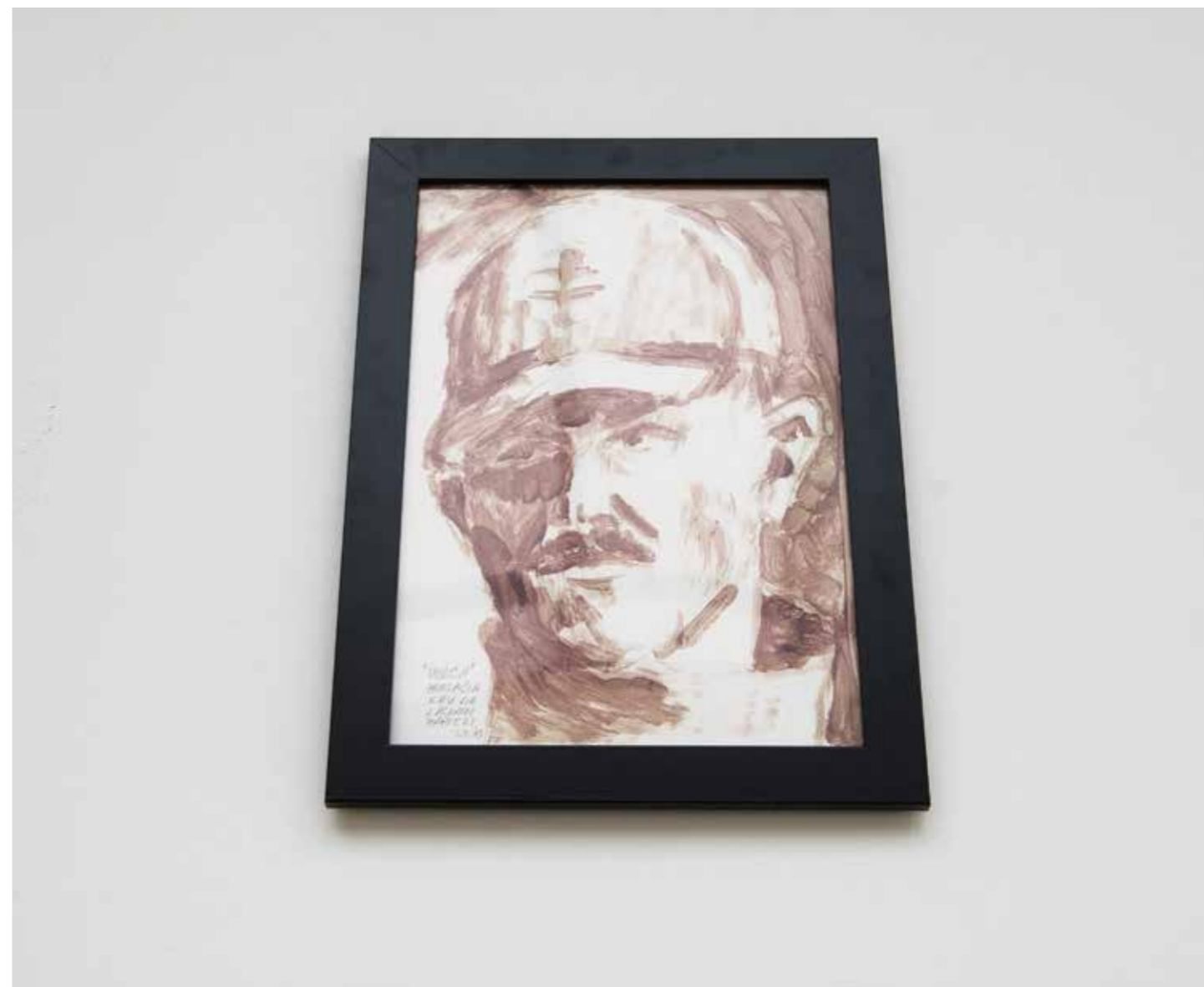
OLJA TRIAŠKA STEFANOVIČ

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Strach z neznámeho prekonáme tým, že sa pokúsime byť viac otvorení voči sebe a iným kultúram. Keď sa bojíme seba, bojíme sa aj iných. Keď nepoznáme iné kultúry, národy a východiská náboženstiev, tak sa bojíme o seba, pretože nemôžeme usudzovať podľa vlastných skúseností, ale usudzujeme podľa toho, čo nám prinášajú médiá. Čítajme a pripomínajme si históriu a nezabúdajme, že strach prináša uzatváranie do seba a izoláciu.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“We overcome fear of the unknown by trying to be more open to ourselves and to other cultures. When we're afraid of ourselves, we're afraid of others. When we don't know other cultures, nations and religious principles, then we're afraid of ourselves, because we cannot make judgments based on our own experience, rather we judge on the basis of what the media offer us. Let's read and recall history, and let's not forget that fear means closing in upon ourselves and isolation.”

Ján Triaška
*Vodca. Prasačia krv na lacnom papieri /
Leader. Porcine Blood on Cheap Paper (2013)*
kresba / drawing

Portrét Mariana Kotlebu, slovenského politika, ktorý má blízko k extrémnej pravici.

Portrait of Marian Kotleba, Slovak politician who is close to the extreme right.

Ján Triaška

Rodina / Family (2017)
maľba na stene /
painting on the wall

Ján Triaška a Olja Triaška Stefanović

Migranti / Migrants (2016)
inscenovaná fotografia / staged photograph

Autormi autoportrétu sú umelci pôvodom zo Srbska, no dlhodobo žijúci na Slovensku. Ich dcéra je Slovenka. Dielo relativizuje pojem „migrant“, ktorý býva zneužívaný v súvislosti s ohrozením národného štátu.

The authors of the self-portrait are artists with Serbian origin who live in Slovakia. Their daughter is a Slovak. The artwork relativizes the term “migrant” which is often misused in connection with a threat to the national state.

LUKÁŠ HOUDEK

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Najlepším spôsobom ako preklenúť strach z neznámeho je osobná skúsenosť, stretnutie. Nie všetkým je to však umožnené. Domnievam sa, že ľudia sa často boja moslimov alebo utečencov práve preto, že si pod týmito pojmi nikoho konkrétneho nepredstavujú. Vidia beztvárú masu, ktorá nás na základe početných negatívnych správ prichádza v lepšom prípade kolonizovať, v horšom pobiť. Niet potom divu, že sa veľká časť spoločnosti chová tak, ako sa chová. O menšinách sa často dozvedáme iba v momente, keď je s nimi nejaký problém alebo sa niečoho dožadujú. To, že mnoho z nich žije bežným životom, celkom pochopiteľne nikoho nezaujíma. Táto pomerne prirodzená situácia však do veľkej miery živí strach, predovšetkým z tých, ktorých nepoznáme. Strach je emócia a nie vždy sa ju podarí preklenúť faktami alebo grafmi. Práve umenie má silu otvárať zložitú i tabuizované témy. V niektorých prípadoch bolo dokonca schopné naštartovať dôležitú celospoločenskú diskusiu a posunúť diskurz. Podľa môjho názoru však musí opustiť steny galérie a vydať sa naproti divákovi, ktorí do umeleckých centier neprídu. Len vtedy môže nastať dialóg.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“The best way to overcome fear of the unknown is personal experience, encounter. But that isn't possible for everyone. I think people often fear Muslims or refugees precisely because they have no specific thoughts to match with these concepts. They see a faceless mass which, according to the numerous negative reports, at best have come to colonise us, at worst will inflict violence on us. And so it's no wonder that a large part of society behaves as it does. Often we hear of minorities only at the moment when there's some problem with them or they're demanding something. Quite understandably, no one takes any interest in the fact that many of them are living normal lives. But while this is relatively natural, to a great extent it is what generates fear, above all of people whom we don't know. Fear is an emotion and it can't always be bridged over by facts or by graphs. Art has the power to open up intricate and tabooed themes. In some instances it has actually been capable of starting up an important discussion in the whole of society and producing a shift of discourse. But for this, in my view, art must emerge from the bounds of the gallery and confront those viewers who will not come to the centres of art. Only then can dialogue happen.”

s. / p. 151-153
Lukáš Houdek
HopeTour (2016)
multimediálna inštalácia /
multimedia installation

Do prepravného kontajnera bolo možné vstúpiť a na vlastnej koži zažiť spôsob, akým niektorí z utečencov absolvujú cestu do Európy – bez toho aby vedeli, kedy cesta skončí a kedy sa dvere kontajneru otvoria.

Spectators could enter the transport container and experience the way that some refugees travel to Europe – without them knowing when the journey ends and when the container door will open.

Svetelný dizajn / light design: František Fabián
a / and Jiří Richter

TOY_BOX

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Strachu z neznámeho se dá najlepšie zbaviť tak, že človek používa jeden zo svojich najdôležitejších orgánov – svoje dobré srdce, ktoré, ako som pevne presvedčená, máme úplne všetci. A samozrejme uši, ktorými počúva príbehy. Nehodnotí a nelustruje, jednoducho iba počúva. Je dôležité a nevyhnutne nutné prechádzať cez sklenené steny, ktoré oddeľujú ľudí od ľudí a učiť sa empatii. Podľa môjho názoru by to mal byť predmet na základnej škole. Myslím si, že rola umenia, pokiaľ funguje tak, ako by malo, je práve v tomto: prostredníctvom nových kontextov a významov boriť a trhať jemné pletivo predsudkov a projekcií, ktoré oddeľujú jedno ľudské srdce od druhého.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Fear of the unknown can best be got rid of by people using one of their most important organs: their good heart, which I am firmly convinced we all have. And naturally their ears, which they have for hearing stories. Not evaluating, not taking details, just simply hearing. It’s important and absolutely necessary to pass through the glass walls that divide people from people and to learn empathy. In my opinion, that should be a subject at elementary school. I think that the role of art, provided it functions as it ought to, lies precisely in this: using new contexts and meanings to attack and rip up the delicate tissue of prejudices and projections that divide one human heart from another.”

s. / p. 155-157
TOY_BOX
Hate (2016)
kombinovaná technika na papieri /
combined technique on paper

Streetartistka a komixová autorka zobrazuje utečenecké rodiny a kresby doplní agresívnymi výrokmí, ktorým museli čeliť dobrovoľníci a dobrovoľníčky z pražskej iniciatívy Hlavák pomáhajúci ľuďom na úteku. Kresby zobrazujú absurditu nenávisťných textov v porovnaní s reálnou situáciou utečencov.

The female street artist and comic author depicts refugee families and adds aggressive statements which the members of the initiative Hlavák had to face while helping refugees. Drawings depict absurdity of hateful texts in contrast with the real-life situation of the refugees.

OLIVER RESSLER

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Niektorí ľudia vidia dôvod xenofóbie v strachu ľudí z neznámeho. Určite takí ľudia existujú, ale keď hovoríme o rasizme a xenofóbii, sú dôležité iné dôvody. Hlavným dôvodom, prečo ľudia volia nacionalistické a spiatocnicke vlády, ktoré sú symbolizované volebným víťazstvom Trumpa a ktoré majú svojich neslávnych predchodcov vo viacerých pravicových východoeurópskych vládoch, je eskalujúca nerovnosť ako dôsledok neoliberálneho kapitalizmu. Zatiaľ čo životná úroveň väčšiny ľudí klesá a záchytné sociálne siete sú deštruované, niektorí jednotlivci a korporácie nemorálne zbohatli. Rasizmus a nacionalizmus novej väčšiny sú zhnitým ovocím nerovnosti.

Takže najlepším liekom na prekonanie xenofóbie a rasizmu je zvrhnutie súčasného politického a ekonomického systému a jeho nahradenie systémom, ktorý je skutočne demokratický a dáva prioritu potrebám ľudí po celom svete. Umelci, umelkyne a ľudia, ktorí si vedia predstaviť to, čo ešte neexistuje, sú dôležití účastníci v bojoch, ktoré už začali. Dúfajme, že sa k boju o nový demokratický systém mnohí pridajú.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Some think that xenophobia is caused by people’s fear of the unknown. Certainly such people exist, but there are other more important reasons for xenophobia and racism and for the nationalist and reactionary governments symbolised by Trump’s election, which have their inglorious predecessors in several right-wing governments in Eastern Europe. The main reason people vote for these is the escalating inequality which has resulted from neoliberal capitalism. While most people’s living standards fall and social safety nets have been dismantled, some individuals and corporations have become obscenely rich. The new majority’s racism and nationalism are the rotten fruits of inequality.

So the best medicine for overcoming xenophobia and racism is the overthrow of the current political and economic system and its replacement by a system that is truly democratic and prioritises people’s needs globally. Artists and people able to imagine things that do not yet exist are valuable participants in these struggles, which have already begun. Let’s hope many will join the struggle for a new democratic system.”

s. / p. 159
Oliver Ressler a Zanny Begg
Právo prechodu /
The Right of Passage (2013)
video, 19’00”

Film sa zameriava na snahu o získanie občianstva pre ľudí žijúcich v Barcelone a zároveň spochybňuje vylučovací princíp tohoto konceptu.

The Right of Passage focuses on struggles to obtain citizenship, while at the same time questioning the implicitly exclusionary nature of the concept.

s. / p. 160-161
Oliver Ressler
Neexistuje vlajka /
There is not a Flag (2015 – 2016)
tlač, billboard / print, billboard

Budova slovenského parlamentu je zakrytá obrovskou slovenskou vlajkou. Text je výrokom amerického historika Howarda Zinna z roku 1986.

The building of the Slovak parliament is covered by a giant Slovak flag. The text is a quotation from American historian Howard Zinn from 1986: “There is not a flag large enough to cover the shame of killing innocent people”.

ISPA
www.ispa.sk

WWW.HIPHOPZIJE.SK

Neexistuje vlajka tak veľká,
aby zakryla hanbu zabíjania nevinných ľudí

NOVÁ VĚČNOST / NEW ETERNITY (PAVEL KAROUS, HELENA SEQUENS, ADAM STANKO)

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Na otázku, ako môže výtvarné umenie dnes účinne pomôcť v boji proti xenofóbii, nie sme zatiaľ bohužiaľ schopní jednoznačne odpovedať, a pritom odpoveď intenzívne hľadáme. Nemáme žiadne dôkazy o tom, že by naše diela zmenili názor nejakého xenofóba. Zatiaľ sú snád' aspoň psychickou podporou ľuďom, ktorí sami proti xenofóbii aktívne vystupujú a snažia sa pomôcť jej obetiam – väčšinou tým najslabším v spoločnosti. Vlastnou tvorbou a angažovaním sme ale pomohli sami sebe v boji proti vlastnej pasívnej skepse zo súčasného vývoja. Umelci sa v 20. storočí stavali proti negatívnym sociálnym javom vždy, keď sa v spoločnosti objavili. Miroslav Petříček charakterizuje povinnosť umenia slovami: „Umenie vďačí za svoju autonómiu svojím podieľaním sa na napĺňaní ideálu rovnosti a solidarity“. Umberto Eco zasa popisuje vzťah xenofóbie, rasizmu a fašizmu k umeniu takto: „Ku kultúre sa pristupuje s podozrievavosťou ako k potenciálnej nositeľke kritického postoja.“ V tomto je vzťah fašizmu a umenia nemenný. Dnes by mala znovu prebiehať verejná diskusia, ktorá by sa mala danou otázkou intenzívne zaoberať.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“On the question of how visual art can effectively help in the fight against xenophobia – alas, we’re still not able to answer that unambiguously, and yet we’re searching hard for an answer. We don’t have proof that our works have changed any xenophobe’s opinion. Thus far, perhaps, they have at least given psychic support to people who themselves take an active stand against xenophobia and try to help its victims, who are mostly the weakest members of society. However, with our work and personal commitment we have helped ourselves in the fight against our own passive scepticism engendered by what’s happening currently. During the 20th century artists always took a stand against negative social phenomena whenever they appeared. Miroslav Petříček characterises the duty of art in the words: “Art gives thanks for its autonomy by taking part in the fulfilment of the ideal of equality and solidarity.” Umberto Eco again describes how xenophobia, racism and fascism relate to art as follows: “Culture is approached with suspicion, as the potential bearer of a critical attitude”. To that extent the relation of fascism to art is unchanged. Today there should again be a public discussion which would engage intensively with this issue.”

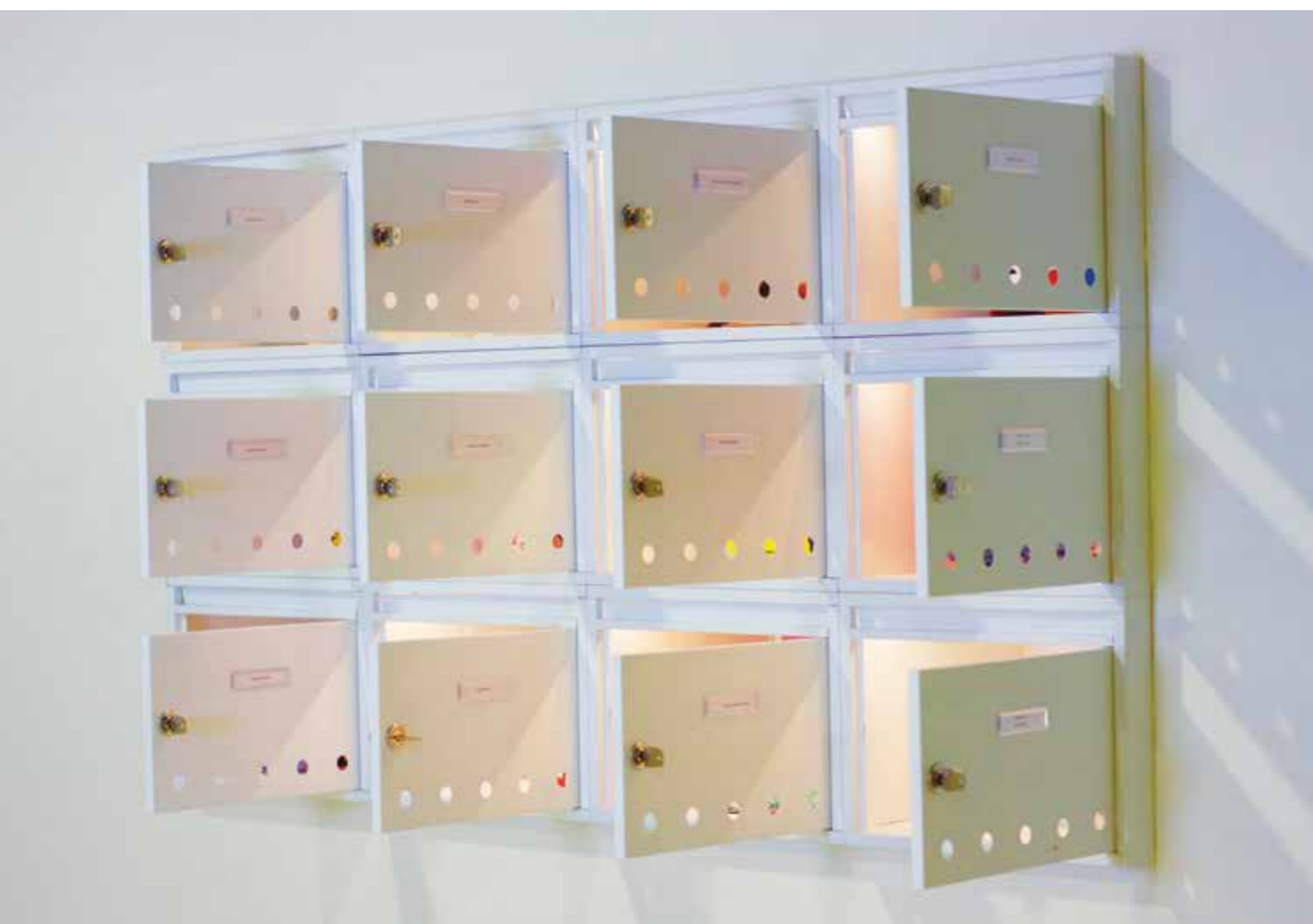
s. / p. 163-165
NOVÁ VĚČNOST / NEW ETERNITY
(Pavel Karous, Helena Sequens, Adam Stanko)
Šťastie je voľba / Happiness Is a Choice (2016)
objekt, záznam akcie / object, documentation from an event

Maketu brány, ktorá sa odvoláva na známu bránu z koncentračného tábora v Osvienčime, umiestnili umelci pred detenčné zariadenie pre utečencov v Drahoniciach v Českej republike.

A model of a gateway which refers to the infamous gateway from the Auschwitz concentration camp was placed in front of a refugee detention center in Drahonice in the Czech republic.

s. / p. 166-169
 NOVÁ VĚČNOST / NEW ETERNITY
 (Pavel Karous, Helena Sequens, Adam Stanko)
Susedia / Neighbours (2017)
 inštalácia, mix media / installation, mix media

V globalizovanom svete rovnako ako v paneláku so svojimi susedmi až intímne zdieľame naše životy. Umelecká skupina Nová večnosť ukazuje „krízu susedstva“ posledných rokov, ktorá sa prejavuje ako militarizmus, terorizmus, xenofóbia a rasizmus.

In a globalized world we are sharing our lives intimately with our neighbors the same way as in the tenement house. Art group New Eternity is showing the "crisis of neighborhood" of the recent years, which is evolving into militarism, terrorism, xenophobia and racism.

Detaily na nasledujúcej dvojstrane/
 Details on next two pages:
 Jarosław Kaczyński
 Nigel Farage
 Donald Trump
 Mark Zuckerberg

BIRGIT RÜBERG

*Ako prekonať strach z neznámeho?
Ako v tom môže pomôcť umenie?*

„Cudzinec, cudzie, cudzosť. Je to skoro protiklad domova a bezpečia. Znie to zvláštne, možno až ohrozujúco. Potichu sa vkráda strach. Čo nám môže pomôcť: zoznámiť sa s cudzím. Prizerať sa, počúvať, otvoriť dvere. Kto je človek, ktorý je pre nás cudzí? Umenie môže otvoriť dvere, umožňuje okúsiť iný pocit. Moje diela prehovárajú rečou materiálu, v ktorom sú uchované príbehy. Každú záchrannú vestu nosil človek, ktorý mal tiež strach. Ponorený vo vlnách Egejského mora, ponorený vo vojne, ponorený v cudzosti. Strach a pochyby, núdza a ohrozenie sú uchované v látke. Túto auru diváci pociťujú, dotýka sa nás. Vyšité texty nám kladú otázky, vyzývajú k vcíteniu sa a premýšľaniu.“

*How do we overcome fear of the unknown?
How can art help with that?*

“Foreigner, foreign, foreignness. It's almost the opposite of home and security. It feels strange, maybe even threatening. Fear steals in quietly. What can help us: get to know what's foreign. Look, listen, open up. Who is this human being, foreign to us?

Art can open doors, it let's us experience a different feeling. My works speak in the language of the material, in which stories are preserved. Every one of the life-jackets was worn by someone living in fear. Drowning in the waves of the Aegean Sea, drowning in war, drowning in foreign lands. Fear and desperation, want and threat are preserved in the material. The viewers feel this aura, it moves us. These applied texts on fabric pose questions, they inspire us to empathy and reflection.”

s. / p. 171-173
Birgit Rüberg
Cesta za svetlom /
Journey into the Light (2011 - 2012)
multimediálna inštalácia /
multimedia installation

Od roku 2009 zbierala autorka na ostrove Lesbos kusy textilu, ktoré za sebou zanechali utečenci. Nájdené predmety sú vyšívané prísloviami z európskych jazykov. Tematizujú pokrytectvo a predsudky ohľadom utečencov a migrácie. Inštalácia pozostáva z rekonštruovaného provizórneho prístrešku z ostrova. Na prístrešok sú projektované autorkine fotografie z daného miesta.

Since 2009 the artists has been gathering pieces of textile left behind by refugees on the island of Lesbos. The found objects are embroidered with sayings drawn from European languages. They play on hypocrisies and prejudices regarding the subject of refugees and migration. The installation consists of a reconstructed makeshift shelter from the island. The artist's photos from the place are projected on the shelter.

Birgit Rüberg
Cesta za svetlom /
Journey into the Light (2011 – 2012)
 multimedialná inštalácia, detail /
 multimedia installation, detail
 dokumentárne fotografie z ostrova Lesbos /
 documentary photographs from Lesbos island

TOBIAS ZIELONY

s. / p. 176-179
Tobias Zielony
Občan / The Citizen (2015)
detail novin/
detail of newspaper

V sérii fotografií zameriava autor pozornosť na utečencov z Afriky žijúcich v Nemecku, na ich osobné príbehy a na ich právo byť vnímaní ako politický subjekt. Umelec požiadal afrických autorov o napísanie príbehov ku svojim fotografiám. Výsledok spolupráce má formu novin.

The artist's photographic series is concerned with African refugees living in Germany, with their personal stories and their entitlement to be taken seriously as political subjects. The artist has asked African authors to comment on his photographs. The results have the form of newspaper articles.

A young Eritrean woman describes her journey to Germany

We may intend to tell the truth, but the fact is that the truth is not always nice; very often it is shocking and unpleasant. We human beings come into the world to live, dream, and be joyful, but often we are unable to live in the circumstances or country in which we were born, and so we have to fight to make sure that what we want actually happens.

My world is not like other people's. I want more. I demand more. There is a thirst for the infinite in me, a constant anguish that I myself cannot understand. But

We may intend to tell the truth, but the fact is that the truth is not always nice

by A YOUNG ERITREAN
WOMAN / p. 1

Si può essere intenzionati a esprimere la verità ma la verità non è sempre bella

da UNA GIOVANE DONNA ERITREA / p. 2

BETWEEN TWO FIRES

by ADAM BAHAR / p. 4

Crossing the Mediterranean

by AHMAD AL-NOUR / p. 5

Today I'm a refugee. I never wanted to be a refugee.

by CHINIRA M. WANJAMA / p. 8

If you want to die now, nobody will stop you

Interview by TOBIAS ZIELONY / p. 9

THE TREE

by NAPULI PAUL LANGA / p. 17

all so tired from these four days: some people getting sick, some people soaking wet, and some people having lost everything. We were in a really bad mood. We didn't even know what was going on, because we were so tired. Then they took us—for an hour or something like that—until we reached the city, the big city. It's near to the sea, where the camp is. Then three or four people came. They took us straight to hospital for a check-up.

After four or five days, they brought some of us to the camp. There was some sickness, and some people—I don't know if they are OK now mentally—some people really lost it. After that we spent some time there in the camp, twenty or twenty-five days, and then they came and took us all to different cities and different places.

That's my story. It was a major challenge in my life. I'd never been in a boat, and this is how it was, very difficult, and you

crossed like thousands of ... I don't know how many exactly, thousands of kilometres in four or five days at sea. It was really a kind of miracle. If you could see it—the boat especially. The fibreglass was broken, and we were taking on all this water. And what was really a miracle was the small child with us, never crying. At sea for like four or five days, and he never cried. He was just smiling or sleeping or laughing like this. It was such a miracle.

Today I'm a refugee. I never wanted to be a refugee.

The Journeys of Ugandan Activist
Bino Byansi Byakuleka

by CHINIRA M. WANJAMA

What resonates with Bino's story is the failure of basic human rights. One aspect of Western modernism is the thinking that we are moving global culture towards a more tolerable and rights-driven world—a world where a queer Ugandan man could seek asylum, safe from the discriminatory environment in his home country.

Most of the global public are now aware of the draconian bill that was signed into law in February 2014 by Ugandan president Yoweri Museveni. Although the law has since been overturned (and some Ugandan MPs hope to reintroduce a similar law), the severity of the punishment for same-sex love and non-heteronormativity made headlines worldwide. The Anti-Homosexuality Act, as it was subsequently termed, sentenced same-sex lovers and transgender and intersex people to life imprisonment. Bino fled the hostile environment of Uganda's capital city, Kampala, in 2010. In the late 2000s, Bino became an avid activist who campaigned very publicly for the rights of LGBTIQ individuals in Uganda, identifying himself as a bisexual man. The guilelessness and strength it takes to do such work should not be underestimated—especially after 2009 when three evangelical White American Christians held a workshop in Kampala that preached about the threat homosexuality played to the institution of the African family. This particular event is now seen as the precursor to the widespread homophobia in the capital. Bino had to flee Kampala because strangers began visiting his home asking

as to his whereabouts. His family warned him that his life was in danger. He arrived in Germany in August 2010.

To backtrack a little, Bino studied Orthodox iconography at an educational institute and monastery in Thessaloniki, Greece, where he also took some courses in priesthood. Unfortunately, he was not granted a certificate as his (Ugandan) supervisor did not want competition for his own job on Bino's return to Uganda. So Bino went back to Kampala in the late 2000s without certification. He still likes to pontificate, however: 'We are all sinners', he declared recently in response to his experiences in Uganda, Greece, and Germany. He witnessed segregation in Greece and experienced homophobia in Uganda and a lack of democracy in Germany. This made him question life. In the refugee camps in Germany, he saw further prejudice as Asians fought Africans, and Africans in turn fought other Africans. Based on these experiences, Bino decided that what is important is humanity. According to him, 'We are all refugees on this planet; we are foreigners on this earth.' These ideas led him to begin a German national campaign titled 'We Are Born Free'.

'This humanitarian aid is nothing for me if I don't have my rights to move where I want to move, to go where I want to go, to sleep where I want to sleep' (Bino).

As if his story was not politically motivated enough, he acquired another discriminatory label in Bavaria, this time that of refugee. There are things many of us of a certain class take for granted, but really, when push comes to shove, we have to ask

ourselves why it is always illegal migration we hear about in the news and not the multitude of legal migrations. Isn't the composition of all nations a status quo of continuous transformations? There are always people coming in and going out. And, more often than not, disease, social pressures, and natural disasters ensure that these transformations persist. We may think that Bino, as a refugee, is speaking of unattainable ideals when he talks of his right to autonomous movement, but really, why not? If he is willing to make a living and pay his taxes, why can't he integrate into any society he chooses?

Germany is billed as the world's second largest recipient of migrants after the US by mainstream media, but whether this is actually true is questionable. The attraction of Germany extends to people who are classified as refugees, not just students and highly qualified migrants. There are hundreds of thousands of refugees living in Germany today. The country welcomes qualified migrants but is trying to expel thousands of refugees. However, it is not uncommon that most refugees seeking a better life are willing to integrate into their new society at whatever cost. This includes a readiness to learn the language and get a better education. Why not extend their *Willkommenskultur*, which provides cheap German language courses and citizenship education, to the group of people who have arrived in the country in desperate need of such a resource?

When asked what provoked him to protest for the rights of refugees in Germany, Bino responded that for almost two years he was silent. He proceeded through German bureaucracy doing what was expected of him. In 2012, however, after witnessing two years of injustice, he decided to do something about his situation. Bino believes that the restriction on the freedom of movement extended to all refugees is unjust. Refugees are often sent to places far from the bigger cities and are not allowed to leave their designated provinces. They are given an identification card that determines what province they must remain in. Refugees in Germany are also not allowed to buy their own food and are given forty euro per month to live from. The asylum procedure

ANGST. TO NIE JE NEMECKÉ SLOVO ANGST. NOT A GERMAN WORD

BERTHOLD FRANKE

Vo svojej eseji *Velké putovanie* opisuje Hans Magnus Enzensberger situáciu, ktorú poznáme všetci: do vlakového kupé, v ktorom sedia dvaja cestujúci, pristúpia ďalší dvaja pasažieri. Medzi prítomnými spontánne vznikne obranná solidarita. Už sa tam dobre pousádzali, aj so svojimi kuframi, kabátmi a občerstvením, a teraz vstupujú do ich teritória noví ľudia a spôsobujú rozruch. Treba sa pomknúť, nanovo si poukladať batožinu, atď. Ale držíme sa pravidiel, tolerujeme nových a po chvíli sa na stres zabudne, cesta ide ďalej.

Pomerne dobrá paralela k reakcii väčšinovej spoločnosti na prísťahovalcov! Ako to však už v Enzensbergerovom prípade býva, pointa prichádza až o niekoľko strán neskôr, keď vlak zastaví v ďalšej stanici. Pristúpia totiž ďalší dvaja pasažieri a vyvolávajú taký istý rozruch. Čo je však dôležité: tí, ktorí pristúpili na predchádzajúcej zastávke a ktorí veľmi správne vycítili nepriateľstvo prítomných, zrazu na všetko úplne zabudli a považujú sa úplne prirodzene za súčasť spoločenstva proti novým votrelcom.

Poučenie hneď z viacerých aspektov: obrana pred niečím novým a neznámym spája tých, ktorí sa bránia, vzniká spoločenstvo. O čo kratšia a krehkejšia je príslušnosť ku kolektívu, o to urputnejšie ju treba brániť voči tým, ktorí do kolektívu nepatria. A navyše: to, že bol niekto ešte nedávno vyčleňovaný, určite nezaručuje, že bude pociťovať súcit s tými, ktorí sú vyčleňovaní teraz, naopak – agresiu voči nim to môže dokonca ešte posilniť. Kľúčom k pochopeniu tohto paradoxu je – strach.

Bytostnou charakteristikou strachu, teda aspoň kolektívneho strachu, je iracionalita. Nemecký jazyk používa na opísanie reakcie na známe nebezpečenstvá slovo „obava“, „strach“ je naproti tomu iracionálna reakcia na fenomén nepochopenej reality. K tejto nepochopenej skutočnosti sa pripája rezonujúci svet pocitov, ktoré sa tlačia pred túto realitu o to viac, o čo je realita neprijemnejšia a nepreniknuteľnejšia. Umožňuje to orientáciu a sebaistotu a zároveň vytvára priestor na popieranie skutočnosti, na zjednodušovanie, prekrúcanie faktov, vytváranie fám a hľadanie obetných baránkov. Priestor „postfaktickej verejnosti“.

Dnes, vo svete digitálnych médií a verejnosti, ktorá sa vyznačuje novými formami participácie, sú staré médiá so svojou funkciou diskurzívneho a kvalitatívneho (často aj politického) filtra čoraz viac konfrontované s informačnými médiami, ktorým dominuje tempo, skratkový štýl, vytváranie mienky a verej-

In his essay *The Great Hike*, Hans Magnus Enzensberger describes a situation we all know: a train compartment, occupied by two passengers, two more passengers enter. Defensive solidarity spontaneously develops between the initial occupants; what with them having already settled-in well- along with their suitcases and snacks – and now new people have arrived and caused a stir. One must now shuffle around and move ones luggage and the like... But we keep to the rules, tolerate the new and after a while forget the stress, and the journey continues.

A somewhat fitting analogy, in particular pertaining to the reaction of the majority towards immigrants! However, as is usually the case with Enzensberger, the point comes a few pages later, when the train stops at the next station. More passengers enter and evoke the same unrest. However, what it is important is that those who entered at the previous stop and who very correctly sensed the hostility present all of a sudden completely forget it all and are considered naturally as part of the community against the new invaders.

Lessons to be learned from various aspects: defence against something new and unknown unites those who resist, a community is created. The shorter and frailer the membership of the collective, the fiercer must it be defended against those who do not belong to the collective. Moreover: the fact that someone else was recently added as a member certainly it does not ensure participation for those who are now assimilated – on the contrary – the aggression against them can be strengthened even more. The key to understanding this paradox is fear.

The fundamental feature of fear, or at least collective fear, is irrationality. German uses the word “worry” (Furcht) to describe the response to known dangers; “fear” (Angst) – by contrast – is an irrational response to the phenomenon of misunderstood reality. Connected to this misunderstood reality is a resonating world of feelings that is pushed in front of this reality, making it even more unpleasant and impenetrable. This enables navigation and confidence whilst establishing room for the denial of the facts, simplification, misrepresentation of facts, the creation of rumours and denunciation of sacrificial lambs. The arena of the “post-factual public”.

Today, in the world of digital media and a public characterised by new forms of participation, old media with their discursive and qualitative (often political) filter functions are increasingly confronted with the information media dominated by pace, abbreviated style and the creation of public opinion and impulses that are increasingly becoming the leveraging forces hostile to democracy. Especially the new “opinion bubble” in the context of social media, where simplistic lies stand

ného nepokoja, ktoré sa čoraz častejšie stávajú aj hybridnými silami nepriateľsky naladenými voči demokracii. Najmä nové „názorové bubliny“ v rámci sociálnych médií, kde zjednodušujúce klamstvá majú väčšie šance ako fakty a vysvetľovanie reality, ktorá je sama osebe rozporuplná, vytvárajú novú kvalitu vo vyrábaní a využívaní strachu. Ako mimoriadne účinný mechanizmus možno opísať reťaz strachu a jeho anticipácie, ktoré môžu viesť až k tomu, že obrana voči avizovanému prísťahovalectvu je väčšia ako obrana v prípade faktickej prítomnosti takýchto migrantov. Nedostatok skúseností a neistota v oblastiach doteraz skoro nedotknutých migráciou vedú k výbušným xenofóbnym hnutiam, zatiaľ čo ľudia, ktorí už v druhej generácii žijú v mierovom susedstve s rodinami migrantov, reagujú na takýto vývoj v mnohých prípadoch skôr pokojne.

Zo sociálnej psychológie vieme, že okrem spoločenskej harmónie (ničoho sa neobávame viac ako odmietnutia zo strany kolektívu, ktorého súčasťou sa cítime byť), predstavuje jednu z najsilnejších hnacích síl strach pred niečím cudzím a neznámym, pred zmenou samotnou. S príchodom moderny a s ňou spojenými procesmi kapitalizácie a globalizácie, ktoré od nás vyžadujú najmä ochotu meniť a prispôbovať sa meniacim sa situáciám, sa tento vzorec stáva čoraz problematickejšim. V modernej spoločnosti, ktorá sa teraz brutálne tvrdo a rýchlo (veď čo už znamenajú jedna či dve generácie?) rozdelila na svet víťazov a porazených modernizácie, sa strach stáva efektívnym v celkom novom rozmere. Rozhodujúcim je pritom opäť skôr pocit ako konkrétna situácia ľudí. Vzhľadom na nový populizmus sa to opisuje ako syndróm „odpojenia“, ktorý sa týka predovšetkým doteraz málo politicky aktívnych častí obyvateľstva napr. z okruhu nevoličov, doteraz skôr apatických, ktorí sa teraz dostali do urazene triumfujúcej pozície.

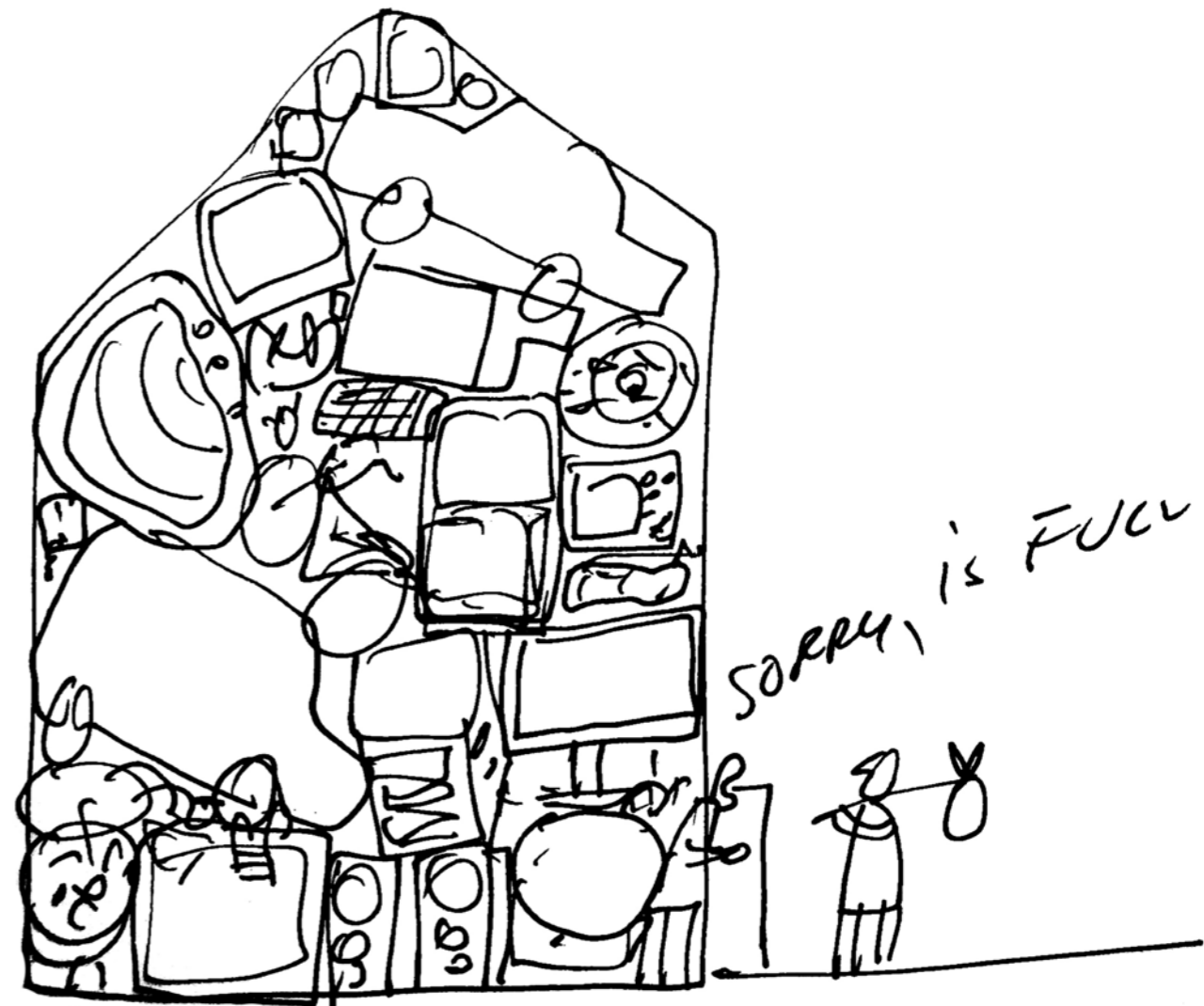
Pritom nejde iba o syndróm ekonomického deklasovania, ale najmä o pocit kultúrnej straty uznania. Proti modernu-liberálnemu modelu kultúrnej seba-realizácie v zmysle cezhraničného obohatenia a rozširovania, slobodnej, individuálnej voľby, vzdelania a aktívneho prijímania aj cudzích hodnôt, teda pojmov, ktoré sú už oddávna vnímané ako podozrivé, sa stavia model uzatvorenia a upevnenia s cieľom posilnenia identity. Tento tradicionalistický kultúrny model definuje do seba uzatvorené kultúry. Človek nemá byť a nesmie byť nútený ku kultúrnej

a väčšej šancou ako fakty a vysvetľovanie reality, ktorá je sama osebe rozporuplná, vytvárajú novú kvalitu vo vyrábaní a využívaní strachu. Ako mimoriadne účinný mechanizmus možno opísať reťaz strachu a jeho anticipácie, ktoré môžu viesť až k tomu, že obrana voči avizovanému prísťahovalectvu je väčšia ako obrana v prípade faktickej prítomnosti takýchto migrantov. Nedostatok skúseností a neistota v oblastiach doteraz skoro nedotknutých migráciou vedú k výbušným xenofóbnym hnutiam, zatiaľ čo ľudia, ktorí už v druhej generácii žijú v mierovom susedstve s rodinami migrantov, reagujú na takýto vývoj v mnohých prípadoch skôr pokojne.

Sociálna psychológia nás učí, že okrem sociálnej harmónie (we fear nothing more than the rejection by the collective we feel ourselves to be part of), the fear of something foreign and unknown – even before we experience it – is one of the strongest driving forces. In modern times, with the capitalization and globalization processes which require us as the main virtues of willingness to change and adapt to changing situations, this formula has become increasingly problematic.

In modern society, which has now brutally in a short period (after all, what is a generation or two?) divided the world of winners and losers of modernization, fear has become an effective and new dimension. What is decisive in this case is once again the feeling rather than the specific situation of the people. Due to the new populism it is described as the “disconnected” syndrome and applies in particular to so far little politicised segments of the population such as non-voters and the thus-far apathetic, who will now switch into an offended triumphant mode.

Meanwhile, not only is an economic declassification syndrome the matter at hand, but the feeling of loss of cultural recognition itself in particular. The modern-liberal model of cultural self-realization in terms of cross-border enrichment and enlargement, a free, individual choice, education and active acceptance of foreign values – concepts that have been perceived as suspicious as of the days of old, a model of closure and consolidation in order to strengthen identity now stands. The traditionalist cultural definition in itself defines a self-contained culture. Nobody should nor must be forced into cultural hybridity. If exclusion efforts lead only to an internal rejection and revulsion, conflict is not perceived at all. Cultures that mutually detach each other, can mutually tolerate each other. However, this changes immediately when the conditions such as those inherent in cultural densification increase stress, and bearers of different cultures with

Dan Perjovschi
Plný dom / Full House (2006)
kresba / drawing

hybridite. Pokiaľ vedie snaha o vylúčenie iba k vnútornému odmietaniu a dištancovaniu, konflikt je nebadateľný. Kultúry, ktoré sa vzájomne vyčleňujú, sa môžu vzájomne tolerovať. To sa však okamžite mení, ak napríklad v podmienkach multikultúrneho zhustenia stúpa stres a nositelia rozdielnych kultúr svoje vlastné hodnoty stavajú do agresívnej konkurencie, pričom prívrženci výlučne definovanej kultúry zároveň narážajú na prívržencov hybridného modelu.

Koncept kultúry ako voľby má mnoho výhod, pretože rozvíja princíp individuálnej slobody, je adaptovateľný na moderný svet, v ktorom sa monokultúrne zóny čoraz viac stávajú výnimkou, možno ho univerzalizovať. Jeho hlavná nevýhoda je však jasná: vytvára strach! Pretože na orientáciu v kultúrnej otvorenosti a rôznorodosti sveta sú potrebné kvalifikácie (počínajúc jazykovými), ktorými nedisponuje každý. Táto stránka liberálno-modernej, formalistickej kultúrnej koncepcie, ktorá vzbudzuje strach, je zo strany svojich zástancov sotva viditeľná, jej odmietnutie je vnímané ako nepochopiteľné dobrovoľné zrieknutie sa prístupu k nádhernému prestretému stolu, kde sa každý môže obslúžiť podľa vlastnej chuti.

V identitárnom móde sa táto ponuka vníma ako ohrozenie, voči ktorému je postavený repertoár spoľahlivých známych hodnôt s domácou pohodou. Nemecké dejiny však ukazujú, kam až môže viesť zúrivosť voči kultúre odlišnosti vnímanej ako nihilistická provokácia. Snaha udržať to, čo sa udržať nedá, môže viesť až k zámernému zničeniu. Krátky pohľad do digitálnych svetov nenávisti nám ukazuje rozsah ohrozenia v podobe revanšistických chůtok zatrpknutých ľudí, ktorí sa tu vyjadrujú. Myslia to vážne. Preto to musia brať vážne aj všetci tí, ktorí doteraz možno preceňovali samozrejmosť liberálnej, svetu otvorenej kultúry.

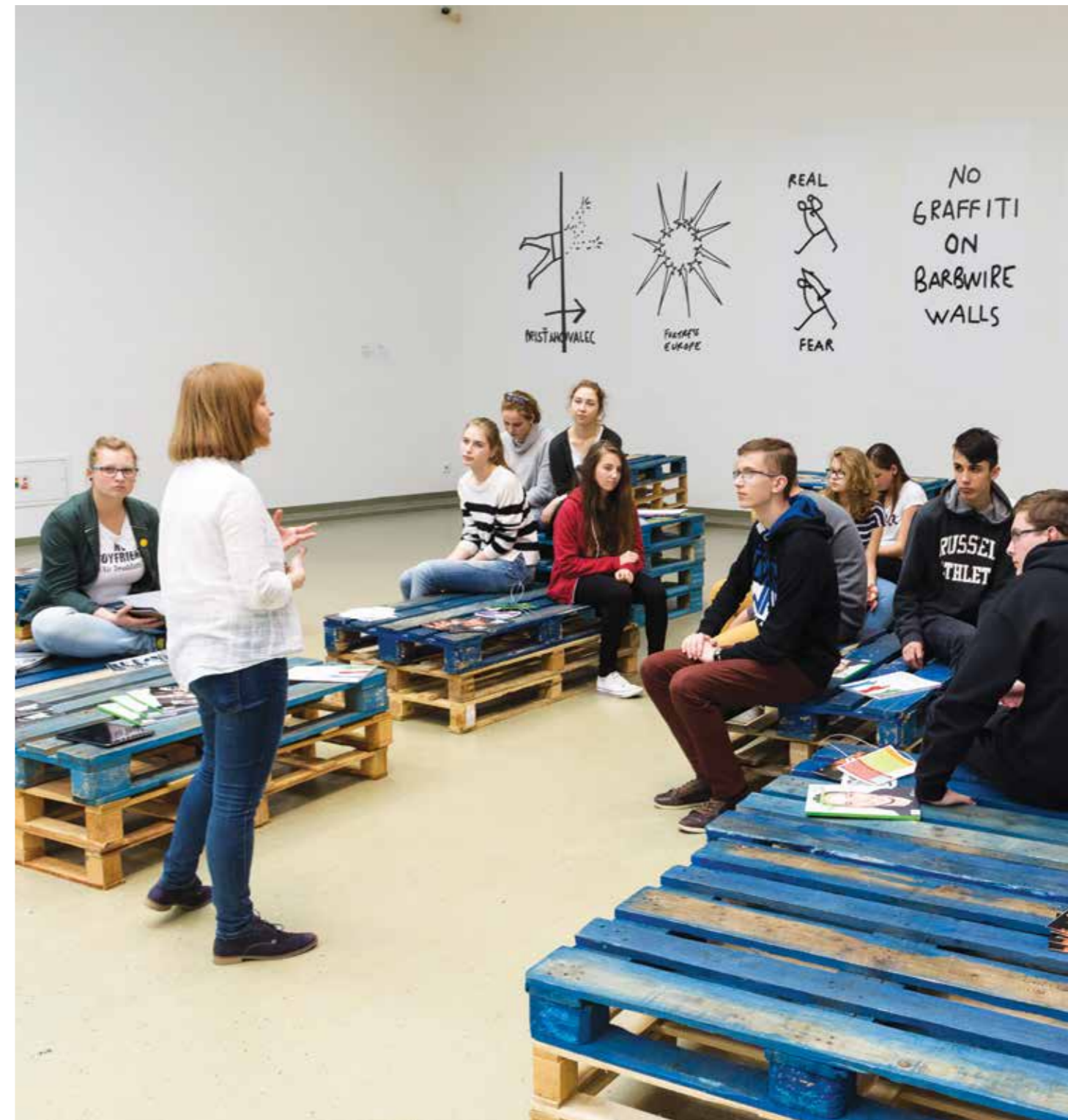
Berthold Franke je riaditeľom Goetheho Inštitútu v Prahe a Goetheho inštitútu regiónu strednej a východnej Európy.

their own values face aggressive competitors and supporters of explicitly defined cultures while encountering supporters of the hybrid model.

Such a concept of culture as a choice – a hybrid – has many benefits as it develops the principle of individual freedom, is adaptable to the modern world in which the monoculture zone is increasingly becoming the exception, and it can be universalised. The main disadvantage is however clear: It creates fear! Because in order to navigate in a culturally diverse and open world qualifications are necessary (starting with language), and not everyone has them at their disposal. This quality of the modern liberal, formalistic cultural concept that gives rise to fear is barely visible on the part of its proponents; its refusal is perceived as incomprehensible voluntary renunciation access to a beautifully set table where everyone can serve themselves to their own taste.

In the mode of identity, however, this offering is perceived as a threat against which a repertoire of reliable known values is set with the warmth of home. However, German history shows how far anger can lead to a culture of difference, which is felt as nihilistic provocation. The effort to maintain what cannot be maintained can lead to the intention of destruction. A brief look into the digital world of hatred shows us the extent of the threat that speaks from the bitter revanchist appetites there expressed. And they really mean it. And that is why the ones who have taken the liberal and open culture as granted and maybe have even overestimated it, have to take it seriously as well.

Berthold Franke is director of the Goethe-Institut in Prague and the Goethe-Institut for Middle-Eastern Europe.

DAN PERJOVSCHI

NO
GRAFFITI
ON
BARBWIRE
WALLS

EU
PROBLEM:
SYRIZA
SYRI A
SYRIZA
SYRI A

REAL
NO GRAFFITI
ON
BARBIEC
WALLS
SCH
ENG
END
WE
EU PROBLEM
SYRIZA
SYRIA
SYRIA

SVESTI E VOLBA

Strach z neznámeho / Fear of the Unknown

Katalóg / Catalogue

Texty / Texts by: Jana Binder, Jana Cviková, Berthold Franke, Richard Gregor, Michal Hvorecký, Lenka Kukurová, Zuzana Uličianska
Editorka / Editor: Lenka Kukurová

Preklad / Translation: John Minahane, Magdalena Mulek
Korektúry / Corrections: Jana Zwernemann, Nathan Fields
Fotografie / Photos:

Antonio Cossa: s. / p. 148, 166, 167

Dom umenia/ Kunsthalle Bratislava: s. / p. 15, 17, 20-21, 44-45, 57, 80-81,

108-109, 110-111, 149, 151, 152-153, 156-157, 176, 190, 191, 192, 193

Tomáš Halász: 11, 13, 23, 27, 46-47, 62-63, 65, 66-67, 87, 98, 99, 104, 105,

106-107, 115, 118-119, 145, 147, 155, 164-165, 172-173, 185, 196-197

Tereza Havlínková: s. / p. 19, vnútorná strana obálky /

inner side of the cover

Michaela Kfir: s. / p. 135-137

Rastislav Flesh Procházka: s. / p. 39, 61, 103

Dizajn / Design: Stano Masár

Tlačiareň / Printery: printio, s.r.o.

Vydavateľ / Publisher:

Goethe-Institut Bratislava

Vydanie prvé / First edition

Rok vydania/ Publishing year: 2016

Počet strán / Number of pages: 200

Náklad / Number of copies: 1000

Podakovanie / Thanks:

Katarína Beníčková, Martin Brix, Daniela Čarná, Juraj Čarný, Lenka Dvořáková, Jaroslava Farkašová, Magdaléna Fábryová, Lucia Kotvanová, Marek Kuchár, Helena Masníková, Beata Matheová, Milan Mikuláščík, Laco Oravec, Jakob Ráček, Michal Stolárik, Martin Svoboda, Darina Šabová, Vladimíra Tejská, Gustáv Vída, Nina Vidovencová, Peter Višňovský, Nina Vrbanová, Zuzana Štefková a Galerie Artwall

Špeciálne podakovanie / Special thanks:

Zuzana Duchová, Eva Čech Valentová

GOETHE
INSTITUT

Výstava Strach z neznámeho / Exhibition Fear of the Unknown

18. 3. - 31. 7. 2016

Dom umenia/Kunsthalle Bratislava

Vystavujúci autori a autorky / Exhibiting artists:

Radovan Čerevka (SK), Pavlína Fichta Čierna (SK), Janka Duchoňová (SK), Alena Foustková (CZ), Mandy Gehrt (DE), Oto Hudec (SK), Lukáš Houdek (CZ), Mario Chromý (SK/CZ), Daniela Krajčová (SK), Kristián Németh (SK), Nová večnosť (CZ), Dan Perjovschi (RO), Tomáš Rafa (SK), Oliver Ressler (AT), Birgit Rüberg (DE), Kateřina Šedá (CZ), TOY_BOX (CZ), Ján Triaška a Olja Triaška Stefanović (SK), Eliška Vrbová (CZ), Anna Witt (DE/AT), Tobias Zielony (DE), Artur Zmijewski (PL)

Kurátorka / Curator: Lenka Kukurová

Nad podujatím prevzal záštitu prezident Slovenskej republiky pán Andrej Kiska. / The exhibition was taking place under the patronage of the President of Slovak Republic Andrej Kiska.

Výstava vznikla pre / Exhibition was created for:

Výstava Strach z neznámeho / Exhibition Fear of the Unknown

2. 2. 2017 - 31. 3. 2017

Galerie NTK Praha

Vystavujúci autori a autorky / Exhibiting artists:

Radovan Čerevka (SK), Pavlína Fichta Čierna (SK), Janka Duchoňová (SK), Alena Foustková (CZ), Mandy Gehrt (DE), Grandhotel Cosmopolis (Svet/World), Zahra Hassanabadi (IRN/DE), Oto Hudec (SK), Lukáš Houdek (CZ), Mario Chromý (SK/CZ), Daniela Krajčová (SK), Ilona Németh (SK), Kristián Németh (SK), Nová večnosť (CZ), Martin Piaček (SK), Dan Perjovschi (RO), Tomáš Rafa (SK), Oliver Ressler (AT), Birgit Rüberg (DE), Kateřina Šedá (CZ), TOY_BOX (CZ), Ján a Olja Triaška (SK), Eliška Vrbová (CZ), Anna Witt (DE/AT), Tobias Zielony (DE), Artur Zmijewski (PL)

Kurátorka / Curator: Lenka Kukurová

*Partneri a spolupracujúce organizácie/
Partners and collaborating organisations:*

**AKO SA ZBAVIŤ
STRACHU Z
NEZNÁMEHO? /
HOW TO OVERCOME
FEAR OF THE
UNKNOWN?**

FIGHTING AGAINST IGNORANCE

VELKÁ CESTOVATĽ A TOUCHSURFIN!

SNAPIT SA ÚPRIDNE PRIZNAŤ NEZNÁME

SA BOJIŠ A TUJ STRACH, KED SA ZMIŽNE...

ASK QUESTIONS

REAL LIFE BEGINS OUTSIDE OF YOUR COMFORT ZONE. GO OUT THERE.

GOOD NIGHT WHITE PRIDE

KOMUNIKOVATĽ

nezapúdať na humanizmus

Strach nie je prirodzený! JE vytvorený a existuje len tu, kde HLAVE

treba sa NEBAŤ

SPOZNAJ NEZNÁME

KO-MU-NI-VYPRISNUŤ

POČÚVAŤ

Nebáť sa!!

ZAUJMAJ SA!!!

Who told you this was only for you? AND WHY DID YOU BELIEVE THEM?

TAK V TAKOM PRÍPADE NEVERIT VŠETKÉMU, ČOŇ NĀS STRÁŠIA V TELKE...

SPRÁVA A CESTOVATĽ

- 1. Relax
- 2. Pay attention
- 3. Learn to distinguish threat from irrational fear

INFORMÁCIE Z VEĽA ROZLIČNÝCH ZDROJOV!

Ver v seba samého

Love

SOMARINY NIJAK! (NEČITATE ZEM A VEK A) NEČITE DO MOBILU

Ask mummy and daddy for help. Zoe Age 4

ASK!

- STAĽ SA UČIŤ
- KRITICKY MYSLEŤ
- VERIŤ DO BR

VZDELANIM

PRIZNAŤ SI PRAVDU

MAŤ NAĽEPIŤ KAMARÁTOV. VEĽY TI JEJE

ISBN 978-80-972591-2-9

9 788097 259129